

#01

● FUNDACIÓ
; GABRIEL ALOMAR

ANUARI 2022

FUNDACIÓ
GABRIEL ALOMAR

La **Fundació Centre d'Estudis Socials i Desenvolupament Gabriel Alomar**, que va néixer l'any 2006, té com a objectiu prioritari fomentar el coneixement i la difusió del pensament socialista.

LA FUNDACIÓ

La **Fundació Centre d'Estudis Socials i Desenvolupament Gabriel Alomar** va néixer l'any 2006 amb l'objectiu prioritari de fomentar el coneixement i la difusió del pensament socialista.

Pretén generar un espai de diàleg i de reflexió, un marc on les persones de pensament progressista puguin compartir les seves aportacions. Un mitjà per impulsar un debat actiu per tal de donar respostes innovadores als reptes que planteja la societat balear d'avui.

Inspirats en la figura de l'intel·lectual mallorquí Alomar i Villalonga, la Fundació és també un centre de promoció de la cultura i de la identitat de les Illes Balears i participa en projectes de cooperació cultural d'àmbit europeu.

ÍNDEX

PRESENTACIÓ DE L'ANUARI 2022

FRANCINA ARMENGOL SOCIAS - PRESIDENTA DE LA FUNDACIÓ GABRIEL ALOMAR I SECRETÀRIA GENERAL DEL PSIB-PSOE

COSME BONET BONET - VICEPRESIDENT DE LA FUNDACIÓ GABRIEL ALOMAR I SECRETARI D'ORGANITZACIÓ DEL PSIB-PSOE

07

UNA SALIDA PROGRESISTA A LA CRISIS: MÁS EFICAZ Y MENOS SUFRIMIENTO

IAGO NEGUERUELA VÁZQUEZ - DIRECTOR DE LA FUNDACIÓ GABRIEL ALOMAR, SECRETARI D'IDEES I PROJECTE POLÍTIC DEL PSIB-PSOE I PORTAVEU DEL GRUP PARLAMENTARI SOCIALISTA AL PARLAMENT DE LES ILLES BALEARS

10

REPTES INVERSIONS PER A BALEARS

CARLES MANERA ERBINA - CATEDRÀTIC D'HISTÒRIA ECONÒMICA DE LA UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

17

EL TURISME EN TEMPS DE PANDÈMIA

CELESTÍ ALOMAR MATEU - LLICENCIAT EN GEOGRAFIA I HISTÒRIA PER LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

26

ELS REPTES DE L'EIVISSA POSTPANDÈMIA. ANÀLISI DE LA SITUACIÓ ECONÒMICA I POLÍTICA 2020-2021 A L'ILLA D'EIVISSA

JORDI MARÍ TUR - DIPUTAT DEL GRUP PARLAMENTARI SOCIALISTA AL PARLAMENT DE LES ILLES BALEARS EN LA X LEGISLATURA (2019-2023)

38

LES ARRELS DEL CANVI. LES BASES DE L'AGENDA POLÍTICA DE LES ILLES BALEARS FIXADES EL 1999

COSME BONET BONET - VICEPRESIDENT DE LA FUNDACIÓ GABRIEL ALOMAR I SECRETARI D'ORGANITZACIÓ DEL PSIB-PSOE

44

DINÀMIQUES ENTRE L'ESQUERRA SOCIAL I L'ESQUERRA INSTITUCIONAL

JAUME GARAU SALAS - SECRETARI DE PALMA XXI

60

SISTEMA ELECTORAL I DE PARTITS MENORQUÍ. ANÀLISI DE LES CONSEQÜÈNCIES POLÍTiques I DE L'ARENA POLÍTICA DEL CONSELL INSULAR DE MENORCA

CRISTINA FONT HARO - ASSISTENT D'INVESTIGACIÓ AL CSIC-IPP I ESTUDIANT DE DOCTORAT EN CIÈNCIES SOCIALS A LA UC3M-JUAN MARCH

67

EL PAPER DELS PARTITS DURANT ELS PRIMERS ANYS DE LA
LEGISLATURA DE LES TRES "C"

ELI GALLARDO SÁNCHEZ - POLITÒLEG

81

EL DRET A DECIDIR COM ENVELLIR

**JAVIER DE JUAN MARTÍN - VICESECRETARI GENERAL DE LA FEDERACIÓ SOCIALISTA DE
MALLORCA I CONSELLER ELECTE AL CONSELL DE MALLORCA**

90

HI HA ALTERNATIVA ECONÒMICA EN EL SECTOR SANITARI

JOSEP M. POMAR REYNÉS - METGE I GESTOR SANITARI

101

PLA DE CONCILIACIÓ I CORRESPONSABILITAT: CONSAGRANT UN
NOU DRET DE CIUTADANIA

**SILVIA CANO JUAN - SECRETÀRIA D'IGUALTAT DEL PSIB-PSOE I DIPUTADA DEL GRUP
PARLAMENTARI SOCIALISTA AL PARLAMENT DE LES ILLES BALEARS**

108

AVANÇAR DES DEL PACTE EN POLÍTIQUES DE BENESTAR
EMOCIONAL I SALUT MENTAL: LA DIMENSIÓ DE GÈNERE COM A
PRIORITAT

**BEATRIU GAMUNDÍ MOLINA - SECRETÀRIA DE POLÍTICA INSULAR I FORMACIÓ DELS
SOCIALISTES DE MALLORCA I CONSELLERA ELECTA AL CONSELL DE MALLORCA**

114

CIÈNCIA, POLÍTICA I EDUCACIÓ

**CARLES BONA CASAS - SECRETARI D'INNOVACIÓ, CIÈNCIA I UNIVERSITAT DEL PSIB-PSOE I
DIPUTAT DEL GRUP PARLAMENTARI SOCIALISTA AL PARLAMENT DE LES ILLES BALEARS**

120

AVANÇAM! LA TRANSICIÓ ENERGÈTICA ÉS UNA REALITAT

**PILAR CARBONERO SÁNCHEZ - SECRETÀRIA D'EMERGÈNCIA CLIMÀTICA I MEDI RURAL DEL
PSIB-PSOE I DIPUTADA DEL GRUP PARLAMENTARI SOCIALISTA AL PARLAMENT DE LES
ILLES BALEARS**

132

ATURAR I REPENSAR

**ANTONIO J. SANZ IGUAL - DIPUTAT PER FORMENTERA AL PARLAMENT DE LES ILLES
BALEARS EN LA X LEGISLATURA (2019-2023)**

139

L'anuari de la Fundació Gabriel Alomar

El 2020 va ser un any que va marcar les nostres vides. La pandèmia mundial provocada per la COVID-19 va representar un daltabaix com no l'havíem viscut en generacions, que ens va obligar a prendre mesures extraordinàries a l'economia, als serveis públics, a les decisions polítiques i, fins i tot, a les relacions personals. En aquestes circumstàncies, la Fundació Gabriel Alomar va decidir demanar a diversos col·laboradors reflexions al voltant de les més variades circumstàncies, moltes de les quals reflexions que tenen a veure amb la manera com sortírem de la crisi provocada per la pandèmia, però altres van tocar temes més generals.

En conjunt, la Fundació Gabriel Alomar va reunir el seguit d'articles que presentam en aquesta publicació, que neix amb voluntat de continuïtat, i amb la intenció de convertir-se en un referent per al pensament polític, econòmic i social progressista a les Illes Balears. Una funció que la Fundació Gabriel Alomar ha assumit com a pròpia des dels seus inicis com a Centre d'Estudis, i que renova amb força amb aquest primer *Anuari de la Fundació Gabriel Alomar, primera edició 2021-2022*.

Francina Armengol Socias
Presidenta de la Fundació Gabriel Alomar i Secretària General del PSIB-PSOE

Un projecte condicionat per les circumstàncies

L'Anuari que teniu a les mans va començar com a idea a principis de l'any 2020, en el marc d'una programació anual que es volia impulsar a la Fundació Gabriel Alomar. El mes de març de 2020, però, l'ambiciós programa que ens havíem proposat va haver de ser posposat. Vam centrar els esforços, en aquell moment, en publicar articles i reflexions a la nostra web, i d'aquí sorgí la idea que havíem de poder fer una publicació específica, que fos com una fita anual. Durant el 2020 es van demanar les col·laboracions, que anirien arribant durant l'any 2021, fins a constituir el tom que teniu a les mans. És objectiu de la Fundació assolir una regularitat amb aquesta publicació, fins a transformar-la en una fita imprescindible per a l'anàlisi política, social i econòmica de les Illes Balears.

Cosme Bonet Bonet

Vicepresident de la Fundació Gabriel Alomar i Secretari d'Organització del PSIB-PSOE

UNA SALIDA PROGRESISTA A LA CRISIS: MÁS EFICAZ Y MENOS SUFRIMIENTO

Iago Negueruela Vázquez

Director de la Fundació Gabriel Alomar, Secretari d'Idees i Projecte Polític del PSIB-PSOE i portaveu del Grup Parlamentari Socialista al Parlament de les Illes Balears

Ya hace más de tres años que estalló la pandemia que hizo temblar los cimientos de todas las sociedades del mundo. Un pequeño microorganismo paralizó nuestra cotidianeidad, poniendo en vilo todos los sistemas económicos, también –y diría que de manera particular– el de nuestro archipiélago.

Con el principal motor económico asfixiado, Balears veía cómo su PIB se desplomaba hasta un inédito 20%, con diferencia la mayor caída del Estado.

Sin caer en la exageración, podemos asegurar que la situación económica de 2020 fue catastrófica. Y, para ilustrar el desplome, basta acudir a un ejemplo histórico. España sufrió un descenso del 26% durante el primer año de la Guerra Civil española.

Pues bien, pese a la magnitud del desastre, casi cuatro años después podemos afirmar que hemos recuperado el 100% de la actividad de 2019, con más empresas activas, rozando el pleno empleo (con una tasa de paro en octubre del 2022 del 5'8%), una tasa de paro juvenil del 15% y unas tasas de parcialidad y temporalidad equiparables ya a los niveles europeos. En definitiva, gracias al esfuerzo conjunto de la sociedad, liderado por el sector público, hemos conseguido la recuperación en V que anhelábamos una vez superada la parte más dura de la pandemia.

Llegados a este punto, podría parecer que esta evolución es normal y previsible, pero si hacemos un ejercicio de memoria recordaremos como la crisis de 2008 hundió la economía balear en la más absoluta precariedad (en todos los sentidos) durante más de siete años. El PIB cayó de forma acumulada un 6% en cinco años -una reducción mucho más modesta que en 2020- pero implicó efectos devastadores en términos socioeconómicos y nos atrapó en una espiral de precariedad, desigualdad y estancamiento económico.

El PIB de 2008 no se recuperó hasta 2015, la tasa de paro se disparó a más del 20%, seis de cada diez jóvenes no encontraban trabajo, el resto se enfrentaban a empleos temporales y con un salario mínimo inferior a los 650€ mensuales y el número de empresas no se recuperó de la crisis hasta 2017[1].

Las medidas que se implementaron bajo la ideología neoliberal pretendían flexibilizar el mercado de trabajo y favorecer la creación

de empresas. Se planteaban como sacrificios necesarios la reducción de costes laborales y de impuestos de todo tipo a cambio, supuestamente, de que nuestro tejido empresarial aumentase y tirase del resto de capas de la economía. La sociedad acató: se pagaron esos peajes y todos nos estrechamos el cinturón, pero los beneficios no compensaron ni siquiera al colectivo al que debían beneficiar, teniendo en cuenta que tardamos casi diez años en recuperar el número de empresas de 2008. El resultado de aquellas recetas fue una mayor precariedad y un aumento exponencial de la desigualdad.

En definitiva, el neoliberalismo fracasó en su objetivo de retomar la senda del crecimiento, y así lo reconocieron los organismos supranacionales que hasta entonces defendieron sus consignas. Como muestra, el informe que publicó el FMI el 2016 con el título “El Neoliberalismo ¿un espejismo?” y que entre sus conclusiones recogía lo siguiente:

“El aumento de la desigualdad engendrado por la apertura financiera y la austeridad puede por sí mismo socavar el crecimiento que la agenda neoliberal pretende estimular. Existen indicios contundentes de que la desigualdad puede reducir significativamente el nivel y la perdurabilidad del crecimiento.”^[2]

Pero algunos partidos políticos son más reacios a la rectificación que el FMI, como vimos con el esperpento del gobierno de Lizz Truss en el Reino Unido tras su anuncio de rebajas fiscales a los ricos o, más cercano, el PP de Balears, que sigue reivindicando la figura de Margareth Thatcher.

Pero como el mismo FMI reconoce, con la evidencia actual teórica y práctica, la agenda neoliberal sólo se puede defender desde una completa indiferencia ante el incremento de la desigualdad y, por extensión, a un crecimiento económico bajo o inexistente. La falacia conservadora es ahora una realidad palpable, asumida incluso por los mismos mercados internacionales de capitales que ya han enmendado al Reino Unido por intentar prolongar el error.

En mi opinión, el error de base de esta ideología parte de su apología de la libertad individual por encima del resto de valores. Esta concepción moral lleva a interpretar la sociedad como una simple suma de individuos radicalmente libres que “optan” por vivir en

sociedad, impide entenderla en todas sus dimensiones. Los seres humanos no “elegimos” ser sociales: es una condición básica de nuestra especie. Aunque se eliminaran todos los impuestos y todas las leyes que regulan la actividad económica, ni las empresas ni las personas conseguirían ser plenamente libres.

Tal y como funciona nuestro sistema económico, los destinos de las empresas y las personas están estrechamente interrelacionados entre sí. La recesión que empezó en 2008 la pagaron los trabajadores mediante la congelación salarial y la desregulación del mercado de trabajo, lo que desequilibró el tablero de juego y el contrato social a favor de los empresarios, con el agravante que luego no hubo un crecimiento económico que lo compensara, sino un simple trasvase de rentas de unos a otros. Un concepto básico de la economía es que “tu gasto es mi ingreso”. Al congelar los ingresos de la amplia mayoría de la sociedad -los trabajadores- se congeló también la demanda interna y, con ella, se prolongó la crisis.

En la base de las medidas neoliberales estaba la fe en el sector privado y la creencia de que el sector público solo distorsiona el mercado. Bajo esa lógica, las medidas de austeridad y de liberalización de los mercados debían estimular la competencia entre empresas e individuos. La función de la competencia como estímulo positivo a los agentes que interactúan en el mercado es una verdad refutada en economía. Sin embargo, la economía no transcurre en un modelo teórico, sino que atraviesa una sociedad real, y para que una sociedad lo sea en pleno derecho debe asegurarse una cultura que promueva la colaboración, la solidaridad y el sentimiento de pertenencia de sus integrantes.

Las políticas que, como dice el FMI, estimulan el incremento de la desigualdad y priorizan a un sector de la sociedad por encima del resto dilapidan la cohesión social y, dada la interdependencia que provoca nuestro sistema económico, lastran el crecimiento. Por eso no funcionaron las políticas basadas en la competencia de la crisis del 2008, pero sí que han funcionado las aplicadas durante la crisis sanitaria.

Cuando se inició la pandemia, se impuso la lógica de la colaboración y la solidaridad por la naturaleza de la crisis sanitaria. La política de vacunación debía ser liderada y apoyada por lo público con el objetivo de proteger a toda la población para obtener la inmunidad

de rebaño, pero esta lógica se extendió al resto de políticas económicas y sociales, tanto desde el Gobierno de España como el de Balears.

Durante la crisis sanitaria, todas las políticas se consensuaron con los agentes económicos y sociales bajo el liderazgo del sector público. Las personas trabajadoras accedieron a reducir sus ingresos para hacer posibles los ERTE, los empresarios pactaron las restricciones y el Gobierno se comprometió a compensar los sacrificios realizados. El diálogo y el consenso recuperaron el lugar que les corresponde en una sociedad democrática, hallando en las distintas Mesas de Diálogo Social su máxima expresión. La pandemia dejó claro que la sociedad no puede superar una crisis de tal magnitud si no es desde lo colectivo, desde una visión comunitaria. Porque la idea de no dejar a nadie atrás, más allá del lema, debe ser una convicción y también una cuestión de eficiencia económica.

Los socialdemócratas debemos reivindicar esta lección: la competencia es importante para que las empresas e individuos se esfuercen en dar lo mejor de sí, pero para que eso funcione debe haber unas instituciones y leyes que garanticen un clima colaborativo y que los ciudadanos y empresas sean conscientes de su interdependencia.

El diálogo es un bien público de primer orden, que se obtiene y se defiende cultivando unas instituciones solidarias con sentido de reciprocidad. Bajo esta concepción, la colaboración y la solidaridad son condición necesaria para una sociedad próspera, y sólo en un marco jurídico e institucional que favorezca el consenso en los distintos ámbitos sociales y políticos la competencia cobra importancia como motor de crecimiento.

Reciprocidad, colaboración y solidaridad son los valores morales que los socialistas hemos puesto siempre en el centro de la acción del gobierno, de nuestra agenda política y de nuestro ideal de sociedad: los valores que cohesionan el país y que, al mismo tiempo, articulan nuestra política económica.

Anotaciones

[1] Los datos de empleo son de la Seguridad Social, y los datos del número de empresas del DIRCE, ambos disponibles en IBESTAT.

[2] Véase el informe que publicó el FMI el 2016 sobre las políticas neoliberales. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/spa/2016/06/pdf/ostry.pdf>

REPTES INVERSORS PER A BALEARS

Carles Manera Erbina

Catedràtic d'Història Econòmica de la Universitat de les Illes Balears

La importància de la inversió

Balears ja ha rebut i rebrà en el futur una quantitat important de recursos econòmics, provinents tant de les ajudes proporcionades pel govern central –suport directe a empreses, per un valor superior als 800 milions d’euros– com per la Comissió Europea –amb els fons Next Generation, en una xifra que pot superar els 200 milions d’euros. El ball de números és ben present, atès que es barregen conceptes i assignacions diferents, on igualment cal incloure els més de 100 milions d’euros del fons COVID. La dada final superarà, en qualsevol cas, el milenar llarg de milions d’euros, la qual cosa implica un compromís de gestió i administració d’aquestes partides. Adreçar-les a finalitats concretes, que contribueixin a millorar el model productiu balear, esdevé un desafiament per als polítics illencs i els agents econòmics i socials.

L'embranchida inversora, previsible, que canalitzarà capitals envers àrees estratègiques que s’han de definir en concret a partir dels eixos marcats per la Comissió Europea (tot adoptant polítiques *keynesianes*, encara que pugui costar acceptar-ho a molts *policymakers*), pot portar al seu torn prevencions més convencionals (en una línia de perfil neoliberal, d’austeritat ortodoxa) amb invocacions a l’avançament de polítiques de consolidació fiscal. Ho comencem a veure ja a escala europea, a l’àmbit nacional i, quan pertoqui, ho albirarem a l’esfera regional: la ideologia pura i dura per sobre de les dades que s’aniran generant, no només als indicadors econòmics, sinó també -i això esdevé essencial- a l’espectre social.

En aquest punt, és interessant entendre que els projectes que es proposin han de tenir característiques precises: ser concrets, focalitzats, estratègics, col·laboradors entre el sector públic i el privat, i eficients quant a la seva gestió. La idea de les “missions” en economia pot ser un bon instrument, desplegat en accions específiques a Europa com a iniciatives comunitàries i nacionals, amb possibles aplicacions per als casos d’economies regionals.

“Missions” per a concretar l’economia: Balears com a laboratori

Els reptes que s’obren a l’economia balear són ingents. Ens trobem a cruïlles que obliguen els poders públics i la societat civil a pensar de manera col·lectiva, sinèrgica, empàtica. Estratègica. El plantejament tàctic, important al món de la política i, per tant, al de l’economia, se

centra en perspectives que es focalitzen sobretot a la conjuntura: al dia a dia, al moment precís, proper, immediat, fases en les quals urgeix donar respostes expeditives per acabar els greus problemes que sacsegen la societat. Ho hem vist –ho estam veient– a la crisi actual; ho poguérem comprovar igualment a la recessió financera i econòmica iniciada el 2008. Però el salt qualitatiu, la visió més àmplia, les llums llargues en el quadre de decisions i de polítiques veritablement de canvi i transformació, es remarquen en coordenades cronològiques més extenses: el futur que tractem de bastir, de forma conjunta, consensuada –a poder ser–, que economistes importants vinculats a la recerca sobre la innovació imputen a un concepte seminal: la “missió”.

El terme prové no d'òptiques pseudoreligioses, ni d'esotèriques disquisicions: la seva irrupció vingué de la mà de la planificació estratègica, divulgada des de fa dècades a les escoles de negoci més rellevants. Fixar visions, anàlisis DAFO i concretar missions, conformaren un tríode bàsic que s'aplicava, des de metodologies endògenes, a les organitzacions –entitats financeres, universitats, conglomerats mercantils– i a les empreses. En aquest sentit, recentment autors influents fan servir aquest vocable, la “missió”, com una accepció totèmica, sintètica, que amb la seva articulació i narrativa explícita un objectiu estratègic.

Les “missions” econòmiques presenten uns elements determinants. Això és interessant per a les nostres illes, en el context de l'arribada previsible de molts recursos econòmics provinents dels *Next Generation*. Però és igualment important, atenent la quantitat de diners ja rebuts per l'administració autonòmica arran de l'esclat de la crisi del coronavirus. En ambdues situacions, el gran repte serà gestionar correctament aquests ingents fluxos i, allò que resulta força més significatiu, fer-ho en les orientacions correctes si es vol replantejar el model de creixement. En aquest respecte, hom pot destacar la importància per disposar de propòsits clars en l'agenda política –mobilitat sostenible?, digitalització?, transició energètica?, eliminació de places turístiques? Això inferirà un condicionant evident: l'assumpció de riscos i l'aposta per iniciatives –d'inversió i de gestió– innovadores. Les zones de confort s'hauran d'abandonar, la qual cosa remet a dinamitzar les institucions implicades en els seus processos administratius. De retruc, tot plegat imposarà col·laboracions intenses entre distints sectors, per dos motius centrals: es farà imprescindible la cooperació entre els sectors públic

i privat; i, ahora, caldrà dibuixar escenaris que superin el curt termini i que, per tant, reclamin pressupostos plurianuals que s'hauran d'avaluar i/o matisar en funció dels resultats obtinguts. Tot això és oposat a allò que Mariana Mazzucato ha definit com “la paradoxa de la complexitat” en un sentit clar: com més complexes són els aspectes d'una determinada política econòmica, més se segmenta la seva elaboració i es divideix entre diferents àrees i/o departaments (direccions generals, conselleries, regidories), de forma que hom arriba a desenvolupar una competència entre si: la ineficàcia està servida. La dispersió organitzativa, la pretensió de tenir el protagonisme cabdal, la idea de rendibilitzar electoralment les qüestions que s'abordin, de forma isolada i poc compartida, pot ser el camí més precipitat envers el fracàs.

Les “missions” econòmiques parteixen d'un consens social, val a dir, la tendència a cooperar entre els àmbits públic i privat, amb participació, si escau, de la ciutadania a través d'organismes de representació. A Balears, s'han arbitrat diferents plataformes –meses sectorials, pactes econòmics, fòrums– que tenen la importància de plasmar la voluntat política, econòmica i social en nuclis de deliberació conjunta, a partir d'iniciatives del govern. Això és molt positiu, tot i que també planteja la dificultat de la dispersió organitzativa i, en certa manera, l'avinentesa en repetir, en diferents caus de treball de col·laboració, unes mateixes idees amb també els mateixos interlocutors. Aquesta fragmentació, aleshores, pot resultar dificultosa. Si a aquestes operacions, que són esperonades per les administracions públiques, hom afegeix les entitats formades des del teixit social –moviments associatius, culturals, ecologistes–, la complexitat augmenta.

No obstant això, i sense menystenir la importantíssima funció que executen les operacions anteriors, Balears gaudeix d'un organisme cabdal, integrador –patronals, sindicats, societat civil, administracions públiques– que es troba enunciat a l'Estatut d'Autonomia i que té una trajectòria de més de vint anys de vigència: el Consell Econòmic i Social. Aquest, pel tema que ens ocupa, elaborà entre els anys 2018-2019 un document fonamental de prospectiva que, al seu torn, ha donat peu a la redacció d'un dictamen, amb una visió estratègica: les Balears al 2030. Es tracta d'un treball científic, en el qual ha resultat vital la cooperació amb la Universitat de les Illes Balears i la Fundació Ramon Folch, que prefigura allò que podria esdevenir com un pla estratègic de la comunitat, atès que tant les metodologies

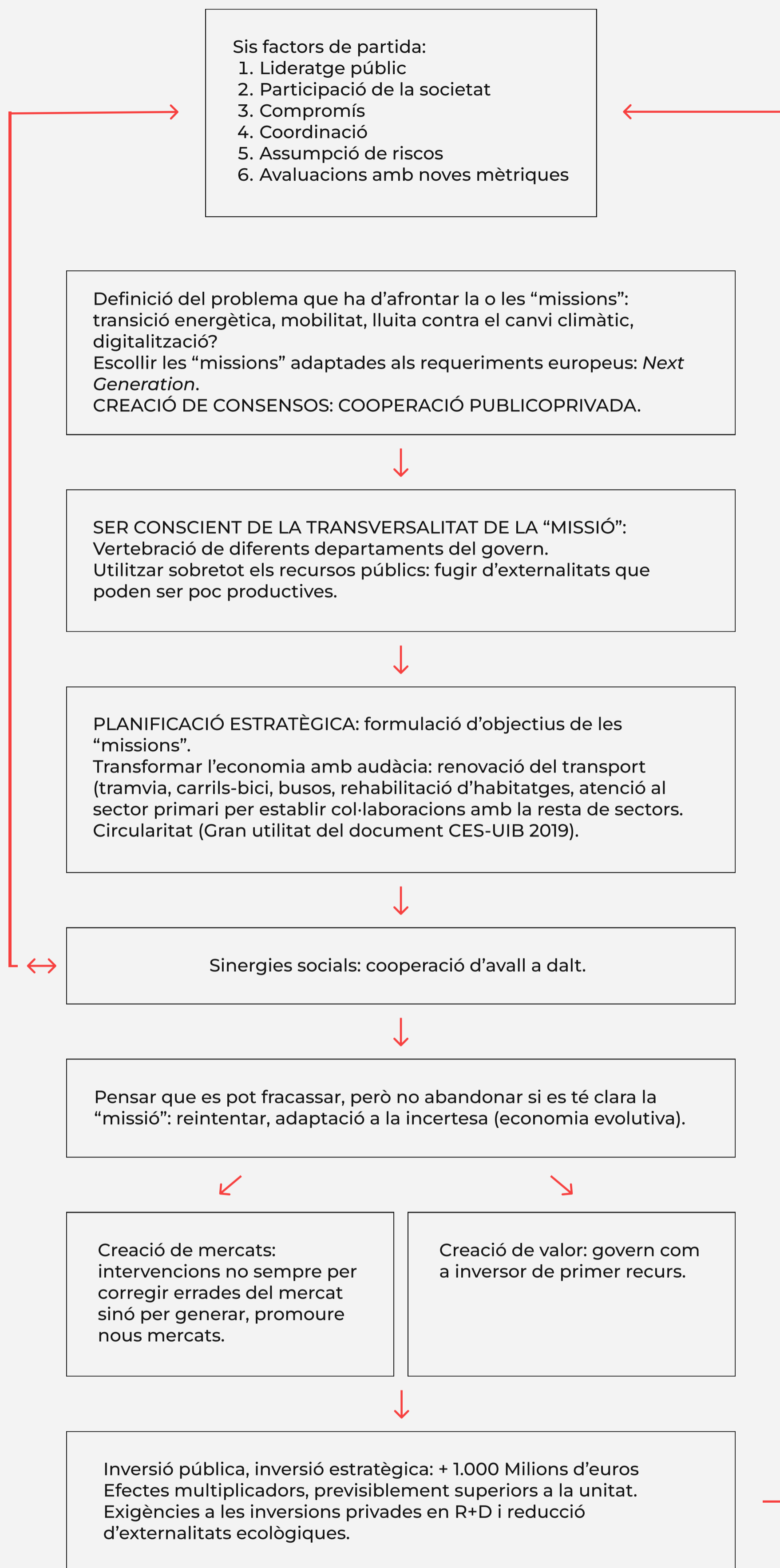
aplicades com les observacions de futur fetes treballen l'horitzó estratègic (el text no recull, emperò, cap càlcul pressupostari; vegeu l'esquema 1).

Allò que es desprèn d'aquest important document entronca plenament en la filosofia que impregna les “missions” econòmiques, com les han formulades tant Mariana Mazzucato com Philippe Aghion *et aliter*. Recollim a la taula 1 set eixos bàsics per a una nova economia, que es desprenen de les investigacions apuntades.

Aquesta nova economia col·laboracionista parteix d'una base clara, ja exposada: la cooperació entre els sectors públics i els privats, que han de plantejar, de forma consensuada, quina nova concepció del valor pensen aportar als seus programes de treball conjunt. En aquest sentit, les òptiques dels *Next Generation* a Balears haurien de defugir la perspectiva de fragmentació política, l'atomització de les possibilitats d'afegir un valor nou, que ha de ser estratègic: afrontar el canvi climàtic, el problema energètic, la mobilitat, les emissions, la formació del capital humà, les dificultats sanitàries.

Això infereix una gran generositat per part dels agents involucrats, car malgrat que els recursos disponibles seran importants, sempre resultaran escassos si es vol fer tot el que hom pensa. Aquest aspecte manté una relació directa amb l'externalització o no de projectes. En aquest respecte, esdevé important mantenir la confiança en els recursos humans públics, abans de recórrer a fundacions privades o consultories. El repte, aleshores, és rellevant, atès que col·legeix la coordinació entre diferents parts de les administracions públiques per evitar duplicitats innecessàries que, al final, són ineficients.

Aquesta governança, per tant, ha de ser cooperativa. El document esmentat del CES-UIB (2019) és una mostra eloqüent d'això: personal científic de diferents camps del coneixement, més associacions de tota mena agrupades en fòrums, el concurs clau dels sindicats, juntament amb assessoraments exteriors d'experts, culminaren una acció aprovada en el Plenari del CES després de la participació de més de 400 persones d'àmbits dispars, amb una visió de llarg termini que, al seu interior, confegia el disseny de “missions” econòmiques concretes. Tot plegat significa la creació de consensos, la proporció de valors generats de manera cooperativa, democràtica, rigorosa, que, un cop desplegada en el mercat aconseguiria un factor capital, ja anotat: la gènesi de nous mercats, en el moment en què

Esquema 1
 Font: elaboració personal a partir de MAZZUCATO (2021) i CES-UIB (2019).

1. NOU PLANTEJAMENT DEL VALOR	Creació conjunta del valor: empreses, Govern i societat civil Definir la creació col·lectiva de valor Definir la noció de propòsit públic
2. CONFORMACIÓ DELS MERCATS	No corregir errades de mercat: crear-los Canvi de llenguatge i de pensament Utilització dels impostos per recompensar la creació de valor Creació de valor vers una economia inclusiva i sostenible
3. ORGANITZACIONS I CANVIS	Cooperació No externalització de competències i capacitats per part dels governs
4. FINANÇAMENT	No tot és deute i dèficit públics Què s'ha de fer? Com pagar-ho? Inversió pública per generar creixement a llarg termini
5. DISTRIBUCIÓ I CREIXEMENT INCLUSIU	Recompensa als creadors de valor Èmfasi en bons llocs de treball i estructures de propietat col·lectives
6. ASSOCIACIONS	Les nocions de propòsit i valor tenen a veure amb els detalls dels contractes entre les empreses i l'Estat Evitar associacions "parasitàries": una creix a expenses de l'altra Empreses centrades en el llarg termini, no en el curt Governança corporativa
7. PARTICIPACIÓ	Creació de consensos El valor es crea col·lectivament: empreses, treballadors i governs locals i centrals

Taula 1

Font: elaboració personal a partir de MAZZUCATO (2021), AGHION *et al*ter (2021) i de l'estudi del CES-UIB (2019).

s'intervindria no només per corregir externalitats i problemes, sinó per aportar nous propòsits socials i econòmics.

El finançament de totes aquestes opcions és un altre àmbit de treball. Hom parteix de la base de l'arribada dels recursos explicitats més amunt, tot i que el nostre càlcul és temptatiu. Però l'adscripció d'aquesta ingent quantitat de diners pot contribuir, de manera essencial, a perseverar en el canvi de model de creixement, tot aprofitant l'avinentsa de la situació econòmica oberta per la COVID-19. El debat del finançament autonòmic serà un altre vector a no descuidar en les seves tres coordenades: el model de finançament, les inversions i el Règim Especial de Balears, que pot subsumir la segona. Aquest gran tema ultrapassa, emperò, l'objectiu d'aquest text.

EL TURISME EN TEMPS DE PANDÈMIA

Celestí Alomar Mateu

Llicenciat en Geografia i Història per la Universitat de
Barcelona

Dos anys després de l'inici de la pandèmia encara continuava la situació d'emergència i la cobertura social extraordinària de l'Estat perquè la indústria turística seguís activa. Paral·lelament, en alguns àmbits del poder econòmic i polític, s'alimentà la falsa idea de tornar a la situació d'abans de l'aparició de la COVID-19. És la ficció de l'*statu quo* davant la por que el buit existent pugui ser omplert per actituds i opinions divergents amb els seus interessos. No debades, l'acció pública i la resistència col·lectiva per fer front a la pandèmia han revigoritzat el paper de la comunitat i de la política per sobre de les corporacions i del mercat. Indubtablement, això és un brou de cultiu propici per a la participació i l'acció col·lectiva. Un aire a *New Deal* recorre Europa. La pandèmia ha estat l'escenificació d'un fracàs de les maneres de la globalització i de la societat de consum neoliberal. La llibertat de mercat per si sola ja no és una referència vàlida per cercar solucions; per ventura torna el moment socialdemòcrata, entès com a revitalització de la comunitat. Caldrà guanyar-lo.

La cua de la pandèmia

El comportament del mercat turístic durant aquest període de temps ha produït diferents episodis suficientment significatius per esbrinar quina podria ser la nova normalitat turística i quins els nous hàbits en el consum. L'aparició del virus va provocar el col·lapse general de l'activitat, tot posant al descobert la feblesa del sector i les contradiccions estructurals d'un sistema econòmic fonamentat quasi exclusivament en el monoconreu turístic.

La baixa qualificació dels llocs de feina i la gran especificitat de la indústria varen fer impossible, al contrari que altres sectors industrials, que les empreses es poguessin reciclar momentàniament per produir altres béns i serveis necessaris en el moment d'emergència. Tot just algun hotel hospital, per atendre malalts infectats per la COVID-19, i algunes poques empreses subsidiàries varen tenir capacitat per reconduir la seva activitat. Esquematzant, el sector turístic va ser el primer productor d'ERTO de l'Estat. La feblesa estructural i l'escassa flexibilitat empresarial mostrada són circumstàncies preocupants i a tenir en compte.

Sobrepasat el període de confinament més dur, el mes de juny de 2020, es va programar un pla pilot per a una *rentrée* suau de l'activitat turística. No obstant això, les presses per obrir d'uns i la cobdícia d'altres varen precipitar un brot de turisme d'excessos, amb

imatges que preocuparen diversos governs de la UE. Era especialment inquietant que la icona de la disbauxa extrema fos un dels hotels lligats a fons d'inversió de capital de risc, la modernització dels quals s'havia estat exhibint com l'exemple de reconversió de les destinacions de primera generació per la iniciativa privada. Tornada a les restriccions i paralització de l'activitat i, posteriorment, una nova reobertura per a la temporada següent. Va semblar que l'experiència anterior no havia servit de res. Torna la disbauxa... Un focus de propagació viral provocat per l'amuntegament d'estudiants en hotels *low cost* i les càrregues policials contra turistes a Punta Balena, per resumir allò que estava passant en dues imatges suficientment il·lustratives.

Es confirmava allò que ja s'havia sospitat: les persones amb menys càrregues familiars i personals eren les que estaven més predisposades a viatjar. Un fet objectiu que no pot ser excusa per realimentar una oferta obsoleta o poc competitiva a preus de saldo dirigida a un segment jove. Preus raquítics que se sustenten en la sobreocupació d'habitacions i en la confecció de plantilles laborals reduïdes, per sota de les necessitats reals. Les Kellys, l'associació de cambreres de pis, ho deixaven clar: “portam un estiu amb sobrecàrrega de treball perquè a hores d'ara hi ha companyes que continuen en ERTO i això suposa més tasca per a la resta”. Es varen estar utilitzant ajudes estatals de manera impròpia i això va fer augmentar, encara més, la despesa i el deute públic que va generar la crisi del turisme.

Aquella temporada irregular i estranya, millor que mai, va permetre visualitzar l'existència de dues grans maneres d'entendre el negoci turístic: la de la competitivitat per producte i la de la competitivitat per preu, una constant en la història de la indústria turística del país. Una dicotomia que avui molt bé podria ser el pal de paller del debat intern més productiu d'aquest sector.

S'ha de dir que en el transcurs del temps la part més significativa de les empreses s'ha anat acostant a l'estratègia de la qualitat com a base competitiva. Però el concepte de qualitat va mutant i ara, amb els canvis d'hàbits en el consum que es deriven de la pandèmia i de la ineludible crisi climàtica, més que mai, està en evolució. Per ventura és el debat sobre la circularitat aquell que més està calant, però això no és tot: queda molt camí per recórrer. Petjada ecològica, treball just, proactivitat social... marcaran el turisme en el futur.

Hi ha hagut empreses que han afrontat la crisi sense abaixar significativament els preus, per evitar l'entrada del "turisme d'al·luvió" i intentar ser fidels als seus clients de sempre, i amb això han aconseguit arribar a nivells raonables d'ocupació que els han permès operar amb beneficis, a pesar de totes les dificultats i oscil·lacions del mercat. No deixen de ser un bon referent i una base sòlida. Per contra, les empreses que depenen excessivament dels operadors turístics i aconsegueixen beneficis únicament dels alts percentatges d'ocupació són les que més sofreixen, amb uns preus molt a la baixa obligats per operadors. Es varen convertir en el mal silenciós de la pandèmia. Mentrestant, l'hiperactiu "turisme d'al·luvió" i de disbauxa s'amuntegava en habitacions sobreexplotades en hotels *low cost*. La guerra de preus, a més de competència deslleial, és com el "foc amic": provoca moltes víctimes inesperades. Uns i altres s'han convertit en un mos apetitós per al capital internacional més especulatiu.

El voltor passa

L'aterratge. L'any 2011 es va iniciar el projecte Calvià Beach amb l'excusa de la reconversió i el reposicionament de Magaluf, finançat per fons d'inversió que arribaven de la mà de la cadena hotelera anteriorment propietària. Volia convertir-se en l'alternativa de la iniciativa privada per a la reconversió de zones madures o de primera generació. Deu anys després, a pesar del gran esforç realitzat, l'estacionalitat de la zona no ha millorat, les condicions laborals continuen sent igual de precàries i el posicionament de la destinació continua llastat per la metàfora de disbauxa i excessos. Les imatges que feren la volta arreu del món, i provocaren la reacció indignada de diversos governs europeus, eren, precisament, del *beach club* d'un dels establiments que s'exhibeix com a model de reconversió.

No eren fets espontanis conseqüència de la fogositat juvenil. Efectivament, el reclam del fons d'inversió no és la transformació, sinó la rendibilitat que es pot extreure de qualsevol tipus d'activitat (el *partner* financer actual de Calvià Beach és un fons d'inversió diferent de l'inicial). En el cas de Calvià Beach, la nova plusvàlua es troba en l'oferta per a joves de sempre sota un embolcall d'un dubtós glamur.

La irrupció dels fons d'inversió de capital de risc en un moment convuls com l'actual recorda molt la teoria de Milton Friedman sobre

la crisi com a oportunitat de negoci. Els fons de capital de risc que han posat els seus ulls rapinyaires sobre les Balears tenen vocació d'omnipresència: des del Nou Llevant amb promocions d'habitatge de lloguer per a gent jove, aprofitant el dèficit existent, a la ciutat com a consum per a creueristes que arriben en vaixells propietat d'una corporació internacional lligada a un fons estatal xinès per comprar *souvenirs made in China*, passant per promocions immobiliàries per captar estalvis internacionals. Tot això en una societat de consum esquizofrènic, de llargues cues per a un *selfie* en una cala protegida o la 'caça' a través de Tinder de guies aborígens per arribar als racons més amagats i íntims. En definitiva, l'alternativa del lliure mercat a la crisi ve donada per convertir tot el territori rural i urbà de les Balears en un espai comercial a cel obert, en un model orientat exclusivament al benefici, seguint la vella màxima de privatitzar els recursos i actius més preuats.

El rescat del Minotaure

La pandèmia va provocar una paràlització del flux turístic propera a l'absolut i generà una crisi de característiques mai no vistes. A la gent li hauria agradat poder viatjar, i les destinacions gaudien de les instal·lacions i d'una capacitat de servei teòrica per atendre'ls. Però, per circumstàncies exògenes, l'activitat estava aturada. No era una crisi ni d'oferta ni de demanda: era una crisi generalitzada d'activitat, una circumstància desconeguda des de la II Guerra Mundial. Totes les costures del sistema turístic varen cruixir i l'Estat va haver d'intervenir per evitar el cataclisme amb un programa de cobertures socials extensives i ajudes a les empreses. Dues campanyes turístiques després la cobertura de protecció encara es mantenia, sense una perspectiva clara de quan seria el final. El volum de doblers públics utilitzats a les Balears és de tal magnitud que es podria parlar de rescat al sector turístic.

La indústria turística no té la capacitat de restituir via impostos el deute que ha generat el rescat. I, si la tingués, la dimensió de l'activitat necessària per fer-ho sobrepassaria la capacitat de les Illes i la sobrecàrrega generada seria gegantina i insostenible. Ja de per si, l'estructura i les dimensions actuals generen al sector una fatiga o estrès que li llasta la competitivitat i, també, la del país en general. Una dependència excessiva dels turoperadors d'un nombre significatiu d'empreses i un grau d'obsolescència elevat, entre d'altres, provoquen la cronificació dels preus a la baixa i fan que

aquestes empreses només puguin obtenir beneficis amb ocupacions elevadíssimes o, àdhuc, sobreocupacions, i això va en contra de la fortalesa del sistema econòmic en general. Genera un cost social i en infraestructures i serveis públics no sostenible en el temps.

Del model econòmic actual, fins a tal extrem que es fa difícil no imaginar-ne la revisió. En aquest sentit, no ha trigat gens a sortir un negacionisme, a favor de mantenir la situació, sota la bandera d'un optimisme vacu i conservador que considera que després de la pandèmia tot tornarà a ser com abans. Un fals dilema que la mateixa *Next Generation EU* en els seus plantejaments tira per terra, i resultaria altament perillós per a la comunitat de ciutadans donar-ho per bo. Ben al contrari, m'atreviria a afirmar que tots els símptomes condueixen a pensar que participam d'un moment zero.

Un moment zero perquè el temps de la pandèmia s'allarga i l'horitzó de la primera gran fita europea (2030) s'aproxima. El curt i mitjà termini comencen a confondre's. Segons l'últim informe (2021) del Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic (IPCC) de l'ONU, el canvi climàtic és generalitzat, ràpid i s'està intensificant. I encara que s'accelerïn les mesures a prendre, possiblement no s'arribarà a temps a aturar l'escalfament global. Són els “infortunis no decretats pel destí”, de l'Odissea, que els mortals “atreuen amb les seves bogeries”. Un moment zero temporal, de calendari. Però, també, un moment zero en el sentit més profund del concepte, en la idea hegeliana “d'instal·lació d'una llar” comuna. No per fer *tabula rasa*, sinó per iniciar una transició cap a un nou model diferent. Reestructurar les relacions de convivència i humanitzar-les.

Quan la Comissió Europea parla d'avançar cap a una economia moderna, eficient en l'ús dels recursos i competitiva, i el Parlament Europeu vota un pla d'acció perquè aquesta sigui neutra en carboni, sostenible, lliure de tòxics i completament circular el 2050, evocuen la llar comuna europea. I neguen, per una altra part, la insostenible frugalitat de l'actual societat de consum, per retornar a unes relacions basades en els conceptes de durabilitat i sostenibilitat i, també, de solidaritat i cooperació. S'imposa el temps, no com a sinònim de velocitat, sinó com a magnitud habitable. Jo diria que és tornar a certs conceptes “de sempre”, que algun vent neoliberal es va emportar un dia. I, com a tribu, retrobar-se en els rituals de la “comunitat sense comunicació” del germanicocoreà Byung-Chul Han. La comunitat creada a poc a poc, en el transcórrer dels temps,

amb els seus rituals i maneres de fer, consolidades i admeses, que no cal explicar en tot moment, la qual podríem anomenar “comunitat viscuda”. És clar que prèvia a la disputa econòmica hi ha la de les idees i la guerra per la cultura.

Balears “for export”

La primera conclusió que els països de la Unió Europea han tret de la crisi provocada per la pandèmia és que eren massa dependents d'altres economies i això els debilitava. Immediatament, va sorgir la idea de la reindustrialització i moltes empreses varen començar a repatriar la producció que abans havien externalitzat o la traslladaren a països més propers. Es treia la pols a la idea de “no dependència” com a sinònim de fortlesa. Es converteix en tendència. Si fóssim capaços de realitzar un exercici de reflexió sobre la trajectòria de les Illes Balears en relació amb aquesta assignatura, comprovaríem que no treuen la millor nota. En relació amb el turisme –que, en definitiva, acabaria amb el temps condicionant el model econòmic–, l'evolució ha estat marcada per la dependència exterior, més enllà que l'activitat consisteixi en el fet que arribi gent de fora.

El desenvolupament inicial del turisme, durant la primera part del segle XX fins a la Guerra Civil, parteix de la idea que la bellesa natural i la bondat del clima són suficients per atreure visitants. “Tal vez tenemos bajo nuestra planta [dels peus] un filón”, contemplava Miquel dels Sants Oliver a *Desde la terraza*.

El model es fonamentava en la consideració que la matèria primera del turisme és el medi. Amb una doble consideració: el respecte, que expressa clarament Joan Alcover en dir “no tratemos de modificar radicalmente nuestros hábitos, no pretendamos entrar de golpe y a costa de mil dificultades y violencias”; i, l'altra, l'empoderament de la comunitat. “Contrarestar esta política que irradia de Madrid sobre la comarca para hacer que irradie de la comarca sobre Madrid”, d'Oliver. Varen crear un model d'èxit. L'any 1929, en ple crac financer i econòmic mundial, en el butlletí de la Cambra de Comerç de Palma s'indicava que, per primera vegada, “el corrent del turisme augmenta d'any en any d'una manera notabilíssima: és la indústria més pròspera i de major rendiment”.

Francisco Soriano Frade, que va ser delegat provincial de turisme a les Balears entre els anys 1951 i 1966, és un testimoni qualificat del

moment. Deia que “hasta mediados de los cincuenta no comienza a hacerse presente en Mallorca la conjunción turoperadores / chárter”, per prosseguir el raonament que “el abaratamiento de los forfait con transporte aéreo contribuye a consolidar los touroperadores en su papel de intermediarios. [...] En pocos años [ha canviat] el modelo según el cual se había regido hasta entonces el turismo receptivo”.

Un model basat en les necessitats dels operadors, no en la capacitat i les necessitats de les illes, el qual es va desenvolupar inicialment sense cap control democràtic sota una dictadura. Un conegut president de la Confederació d'Associacions Empresarials de les Balears (CAEB) explicava amb tota claredat com havia estat el naixement del turisme de masses a les Illes: “els turoperadors començaren a finançar la construcció d'hotels... el nostre producte, més que vendre'l, ens el compraven”. Un “visquin les cadenes!” a favor del rei operador turístic.

Parafrasejant Lenin amb l'imperialisme com l'etapa més alta del capitalisme, actualment, amb l'arribada dels fons d'inversió de capital de risc, el turisme entraria en la seva etapa capitalista més evolucionada. Està caracteritzada per la pèrdua d'una part important de la propietat local dels mitjans de producció i, per tant, l'accés a un grau major de dependència i colonització, amb la renúncia del control sobre l'activitat per part d'algunes empreses tradicionals. Procés que, com sempre, merita d'una quinta columna col·laboracionista. Empreses locals que s'han caracteritzat per la seva voluntat d'influència en el debat públic, tant en l'esfera local com en l'estatal, juguen aquest paper. La confusió entre qui representa els interessos del poder local i qui els de les corporacions internacionals és cada cop més evident. La pandèmia ha servit per a això: per constatar que s'està al final d'un cicle.

Una dieta equilibrada

Posaré d'exemple la fisioterapeuta que va trobar que la meua musculatura havia guanyat elasticitat. Quan m'ho va dir, em va semblar magnífic: jo havia continuat fent el mateix exercici de sempre i l'únic que havia canviat era la dieta, que per recomanació d'una nutricionista ara era més equilibrada en proteïnes, hidrats de carboni i greixos. Si ho traslladam al món de l'economia, podríem dir que l'economia balear hauria de consultar la nutricionista, perquè, sense cap dubte, és imprescindible saber quin és el règim que li

pertoca per estar a l'altura dels mecanismes de Recuperació i Resiliència de la UE. Quina activitat física li farà falta realitzar i quins han de ser els components de la seva dieta per ser una economia “moderna, eficient en l'ús dels recursos i competitiva”, i que en el futur llueixi “neutra en carboni i tòxics, sostenible i completament circular” com pretén la UE.

El règim, sense cap dubte, haurà de ser equilibrat, baix en gasos amb efecte d'hivernacle i residus poc agressius amb el medi, amb molta suficiència i estabilitat laboral, i proactiu socialment i culturalment. Les mesures pertinents no són fàcils d'articular, sobretot amb un territori sotmès a l'obesitat mòrbida d'una economia de masses basada en un monoconreu i a la flatulència provocada per la dependència del transport aeri i marítim, i amb un sistema immunitari de transport públic baix. No hi ajuda, tampoc, que l'activitat que suporta el territori sigui molt estacional i que el sistema productiu presenti símptomes de fatiga, que no li permeten contrarestar per si mateix les pràctiques extremadament agressives d'una part considerable dels seus actors. Un sistema que, a més, és molt dependent, poc inclusiu i de baixa qualificació.

Quina seria l'equivalència a les Illes Balears de la “reindustrialització” preconitzada per les grans economies europees? Combinada amb els objectius de transformació i resiliència, només pot ser una: decreixement de l'oferta i diversificació econòmica. Dues cares d'una mateixa moneda. Decreixement de l'oferta d'allotjaments pels dos motius bàsics que s'han exposat en aquest escrit: per la inconsistència d'algunes empreses, que generen un “turisme d'al·luvió” i excessos” d'alta toxicitat, en un sistema amb clars símptomes d'estrès on els mecanismes d'autocorrecció han desaparegut, i per les distorsions que produeix una activitat de masses en un territori fràgil, en relació amb els objectius que marca l'horitzó de la UE.

Ben mirat, allò que això implica no s'esgota en un simple debat sectorial sobre el model turístic, sinó que, al contrari, condueix a una qüestió global que abasta la revisió de la totalitat del model econòmic i la seva transformació. I requereix una estratègia de país per dirigir i canalitzar el subsegüent procés de transició que necessàriament haurà d'integrar molts d'interessos sectorials distints. En definitiva, una dieta de país que requereix una estratègia revigoritzant, inclusiva i independent.

La sala de màquines (a manera d'annex incomplet)

Calaixera per a cinc instruments: economia circular, canvi d'ús, modernització, innovació i passarel·les laborals.

La paradoxa de l'ou o la gallina en aquest cas estaria resolta. És evident que sense una estratègia global els instruments poden conduir a bon port o no, restaria en mans de l'atzar una part important de la seva utilitat, per molt complets i perfectes que semblin. Àdhuc, poden operar en contra dels objectius que se cerquen. Posem l'exemple de la circularitat en la indústria del turisme, que és ambientalment, socialment i econòmicament necessària, però en el moment que s'eleva a la categoria de "turisme circular", com volen fer alguns, la cosa comença a trontollar. Intentar substituir el tot (la complexitat de la redefinició d'un model o manera de fer) per una part (circularitat) no ajuda a resoldre el problema. Sovint els arbres no deixen veure el bosc. Des de la visió d'una economia "moderna, eficient en l'ús dels recursos i competitiva", no tenir en compte els aspectes laborals, socials, culturals i dels impactes negatius sobre el medi no és adequat. Caure en la temptació de quedar-se només en la circularitat com a fórmula resultaria totalment insuficient per assolir objectius globals de recuperació i resiliència de la UE. La circularitat està en funció d'un bé superior.

El canvi d'ús, considerat com a mecanisme de decreixement de l'oferta d'allotjament, és un instrument no exempt de polèmica. El director de cinema Toni Bestard, en la pel·lícula *Pullman*, retrata perfectament la degradació d'algunes zones urbanes de Ciutat, precisament a conseqüència del canvi d'ús indiscriminat impulsat per propietaris d'immobles turístics que s'havia produït durant les successives crisis petrolieres dels anys 70 i 80 del segle passat. El canvi d'ús havia tingut l'oposició frontal dels sindicats perquè implicava la desaparició de llocs de feina. I, també, des d'una perspectiva turística, es deia que no era convenient la mescla d'usos en alguns indrets turístics concrets. Totes les reticències condueixen a considerar que un instrument com el canvi d'ús només es pot valorar des d'una estratègia global que, a més, ha de ser inclusiva i integrar en l'elaboració tots els agents implicats (ajuntaments -que en són els competents-, sindicats, ciutadans, empreses...).

Hi ha qui diu que un hotel ha de ser constantment renovat i que en un cicle de sis a vuit anys hauria d'haver-se reformat del tot, convertit

en un “hotel nou”. Per a una altra part, la pandèmia ha posat en valor l'espai vital personal de cadascú –l'anomenada distància social–, que segurament es consolidarà com a hàbit de consum.

No es pot oblidar, tampoc, que un dels punts forts dels competidors en el segment familiar de vacances de sol i platja (fonamental per a la indústria balear) es troba en el fet que la seva planta hotelera és més moderna i gaudeix d'habitacions de mida més gran. La modernització de la planta hotelera no és com anar al taller per arreglar la xapa del cotxe, hauria de respondre a les tendències del consum. En aquest sentit, en un període de temps determinat, en les futures modernitzacions hauria de prevaler la disminució de places i l'augment de la mida de les habitacions, dins una estratègia general de recuperació i resiliència de la indústria.

D'ençà de la reactivació de l'activitat turística, la proposta més innovadora que conec és la de la plataforma de comercialització amb criteris de “treball just” de les Kellys, l'associació estatal de cambres de pis. Introdueixen un nou paradigma en la comercialització turística, el primer dels molts que aniran apareixent en el futur. Navega a favor del vent i marca una tendència. Tot un reguitzell de nous indicadors de caràcter social, ambiental i cultural es convertiran en determinants en l'elecció de les vacances. La petjada ecològica, l'impacte social, la qualitat laboral... es convertiran en elements bàsics per categoritzar la qualitat de l'oferta. Els hotels o els allotjaments ja no s'escolliran únicament en funció de la categoria o les estrelles. Són els nous ítems d'una realitat global distinta.

Minvar l'oferta d'allotjaments i la diversificació ja s'ha dit que són dues cares d'una mateixa moneda; no es pot decreixer en quantitat d'oferta sense generar nous llocs de feina en l'àmbit d'una nova economia. Llavors és quan sorgeix com a imprescindible la creació de passarel·les laborals, la formació com a instrument sense el qual no és possible dur a terme una operació tan complexa com aquesta, que requereix molts d'anys per dur-la plenament a terme.

L'exemple de cinc instruments imprescindibles que no s'entenen sense una estratègia global de transició cap a un model diferent i una nova economia.

ELS REPTES DE L'EIVISSA POSTPANDÈMIA. ANÀLISI DE LA SITUACIÓ ECONÒMICA I POLÍTICA 2020-2021 A L'ILLA D'EIVISSA

Jordi Marí Tur

**Diputat del Grup Parlamentari Socialista al Parlament
de les Illes Balears en la X Legislatura (2019-2023)**

La crisi econòmica i social derivada de la pandèmia de la COVID-19 va impactar de manera implacable i profunda l'illa d'Eivissa, afectant principalment l'estructura productiva de l'economia de les Illes Balears més terciaritzada, més dependent del turisme i afectant, consegüentment, el model social amb la tendència creixent de les quotes de desigualtat.

Les restriccions a la mobilitat varen causar un evident condicionant sobre l'activitat econòmica de tota l'illa, directament i indirectament dependent del turisme. Els hotels de més places no obriren les portes el 2020 ni el 2021, i l'oci nocturn –tan suposadament determinant de l'èxit o el fracàs de la temporada estiuenca en termes econòmics– tampoc no ofertà cap dels seus serveis, enviant així a milers de treballadors als Expedients Temporals de Regulació d'Ocupació (ERTO) i provocant que la major part de la població flotant nacional i internacional que cada estiu acudia a l'illa a treballar durant set o vuit mesos no ho fes.

Al mateix temps, l'economia local se'n va veure igualment ressentida, i les PIME i autònoms veieren amenaçada la supervivència i molts, fins i tot, hagueren de tancar portes de manera definitiva. En un escenari d'aturada sobtada de l'activitat i reactivació progressiva, el finançament i la liquiditat es mostraren determinants de l'evolució de PIME i autònoms, de manera que un dels principals reptes de l'economia postpandèmia a Eivissa és la capacitat de mantenir el teixit productiu de PIME i autònoms el més arrelat i amb més impacte local possible, principalment a través d'eines de finançament i de reducció dels riscos dels serveis, indústria i producte locals.

La crisi sanitària, social i econòmica derivada de la COVID-19 ha manifestat una sèrie de fets circumstancials dels quals es poden extreure certes consideracions. En primer lloc, i igual que en altres indrets, la crisi ha servit per replantejar el model econòmic i turístic eivissenc, i si la tendència que aquest estava portant era realment convenient. Fa massa anys que les brillants xifres econòmiques no s'estan traduint en millores substancials de la qualitat de vida, de manera que s'esta emmascarant una desigualtat creixent en un context de creixement demogràfic disparat. Fa massa anys que el turisme ens surt massa car. Les obligades restriccions de mobilitat de 2020 varen fer la societat local eivissenca més sensible a la massificació turística que, de nou, colpejà amb força l'estiu de 2021. El repte, per tant, és recuperar, per a Eivissa i els eivissencs, platges,

places i espais públics que en els darrers anys han cedit espai físic i simbòlic a una iniciativa privada desbocada.

Fins al moment, respecte d'aquest repte, els partits d'esquerreres s'han mostrat favorables a un model productiu que s'allunyi d'aquests excessos i aposti per una economia més sostenible, més cohesionada i més equilibrada des del punt de vista social, mitjançant les limitacions necessàries als excessos que permetin recuperar drets. A la vegada, la dreta s'ha mostrat tèbia i ha fet oïda sorda de qualsevol iniciativa tendent a moderar les externalitats negatives del model actual, amb l'única excepció de l'anunci del president del Consell Insular d'Eivissa, Vicent Marí, apuntant la necessitat de limitar i regular l'entrada de vehicles a l'illa d'Eivissa. Si bé la proposta seria convenient, no l'acompanya el president d'un model de mobilitat pública a desenvolupar pel Consell d'Eivissa per dur a terme la mesura.

Tot això en dues temporades turístiques amb les grans sales d'oci nocturn tancades, que també ha alimentat el debat de la suposada dependència de tot el sistema productiu d'Eivissa de les discoteques. El mantra que Eivissa sense aquestes no seria res, que les discoteques són el manà de la nostra economia, s'ha posat en entredit quan el 2021 es registraren xifres en arribada de visitants i en ingressos del sector de la restauració properes a les d'abans de la COVID-19.

La pandèmia i la crisi han posat de manifest els excessos que el sistema actual fomenta i que aprofundeixen, a més de l'anterior, en les dificultats d'accés a l'habitatge en una illa petita en dimensió geogràfica, però capaç d'absorbir uns nivells d'inversió estrangera en el mercat immobiliari exageradament elevats en nombre d'operacions i import, sovint atretes com a refugi per a les elevades rendibilitats enfront de les mínimes rendibilitats de la zona euro. Això, unit a l'escassetat de sòl urbà, a l'excés de pressió sobre el sòl rústic i les dificultoses normatives urbanístiques municipals que estableixen cinc criteris distints en només 572 km quadrats, i combinat amb una tendència de moderació salarial i d'escassa especialització del treball, crea un problema estructural d'accés a l'habitatge que reclama les solucions que les generacions futures necessiten.

Per altra banda, si bé des de temps enrere s'ha conegut un considerable nivell d'oferta il·legal tant d'allotjament i transport com,

principalment, d'oci nocturn, en els estius de 2020 i 2021 aquesta s'ha vist exponencialment disparada i del tot inabastable per a l'administració insular, que si bé va presentar-se com la gran solució a l'oferta il·legal, el cert és que quan faltaven un any i mig per finalitzar el seu mandat, no hi hagué cap pis il·legal tancat ni cap avenç substancial. Es presenta, per tant, un evident repte en els propers temps de retornar al camí de la reducció d'aquesta oferta il·legal i que l'augment dels dos darrers exercicis no es consolidi.

Una altra tendència preexistent, i que en les dues temporades d'estiu en pandèmia s'ha vist accentuada, és la del sector de béns i serveis de luxe. Sense anar més lluny, el trànsit de vols privats a l'aeroport d'Eivissa registrà en ambdós estius nombres rècord de vols i arribades, a la vegada que el sector del lloguer d'habitatges turístics de luxe registrà igualment xifres majors que en anys anteriors. Per tant, de nou, Eivissa serveix de refugi de les classes més altes de la zona euro. Mentrestant, hem vist com el preu mitjà de l'estada hotelera en l'estiu de 2021 fou el major de la història, i els establiments de cinc estrelles augmentaren els preus un 88%. Cosa que contrasta profundament amb la crua imatge de les llargues cues de sol·licitants d'ajuts socials a la porta del Consell Insular d'Eivissa, que varen desbordar totes les previsions en un altre clar exemple de l'augment de la desigualtat social a l'illa, el qual esdevé un dels principals reptes de futur d'Eivissa, on la coexistència de models diametralment oposats en funció de la capacitat econòmica genera un estrès social injust i que no podem permetre que es consolidi com un pilar de la comunitat eivissenca.

En el plànol de la gestió de l'administració pública ha estat evident la total disposició i servei de totes les administracions municipals i la insular per fer front a la pandèmia, durant l'etapa més dura i de confinament, com també per a la sortida d'aquesta. Si bé la nota discordant l'hem vista de mans no només de grups negacionistes que varen portar a terme importants manifestacions, sinó per un sector de la dreta eivissenca, principalment a la ciutat d'Eivissa, que varen voler incendiar l'opinió pública respecte d'algunes restriccions en el municipi i utilitzar-les de cavall de batalla contra un dels principals governs d'esquerres de l'Illa d'Eivissa.

Des del Consell d'Eivissa, durant el 2020 i el 2021, es va optar per un posicionament bipolaritzat, de manera que en el plànol institucional va mantenir un to moderat i col·laborador amb totes les

administracions -recordem que al contrari del Partit Popular, el Consell d'Eivissa sí que va signar i participar en el Pacte de Reactivació de les Illes Balears-, en el plànol públic i mediàtic s'ha postulat en la crítica més destructiva cap a totes i cadascuna de les mesures que va prendre el Govern de les Illes Balears, fins i tot en aquells casos on les restriccions diferenciades estaven avalades per la diferent situació epidemiològica de la gran de les Pitiüses, i culpant l'executiu autonòmic de qualsevol de les dificultats que el Consell d'Eivissa va trobar en la seva gestió.

Redreçar el turisme cap a una indústria d'impacte positiu, el suport a PIME i producte local, la reducció de la desigualtat, la protecció del medi ambient, la millora de la mobilitat, l'accés a l'habitatge i l'augment de la introducció de les energies renovables són els reptes de l'Eivissa postpandèmia i que fan, ara més que mai, necessària una sortida de la crisi a través dels valors de progrés de l'esquerra.

LES ARRELS DEL CANVI. LES BASES DE L'AGENDA POLÍTICA DE LES ILLES BALEARS FIXADES EL 1999

Cosme Bonet Bonet

Vicepresident de la Fundació Gabriel Alomar
i Secretari d'Organització del PSIB-PSOE

1999: l'any del canvi

Les eleccions autonòmiques de 1999 varen significar un canvi històric a les Illes Balears pel fet que varen rompre la continuïtat dels governs de centredreta que l'havien ocupat des de la constitució de la comunitat autònoma el 1983. El mateix Francesc Antich, candidat socialista a president del Govern el 1999, al seu discurs d'investidura (22 de juliol de 1999), així ho afirmava[1]: “Les eleccions del passat 13 de juny han dibuixat un nou mapa polític a les Illes Balears. Els ciutadans, amb el seu vot, han decidit acabar amb la majoria conservadora després de setze anys de govern i han donat al centreesquerra l'oportunitat de forjar una nova majoria de caire progressista i nacionalista.”

Més endavant assimilaria, amb una referència explícita, el canvi polític a Balears amb la Transició espanyola que va conduir a la democràcia després del franquisme[2]: “Els ciutadans de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera del canvi de segle assistiran a una històrica transició política del nostre país. Una transició d'envergadura que tindrà molts dels elements de la transició que va experimentar l'Estat espanyol fa més de vint anys.” D'aquella transició, Antich reivindicava “la consciència social de canvi” i “la concòrdia”, que considerava necessàries per impulsar un nou projecte col·lectiu per a les Illes Balears.

Després de 1999, el mapa polític de la nostra comunitat autònoma deixaria de ser la invariable consecució de majories de dretes que havien marcat el període 1983-1999 i entraria en una dinàmica d'alternança continuada els següents vint anys, succeint-se majories del Partit Popular amb majories plurals progressistes. Així, el 2003, Jaume Matas tornaria a ser president amb trenta diputats al Parlament de les Illes Balears[3].

El 2007 es formaria un nou govern progressista presidit per Francesc Antich amb el suport del Bloc per Mallorca i Unió Mallorquina. El 2011 el PP obtenia una nova majoria absoluta, amb trenta-cinc escons, essent presidit per José Ramón Bauzá, que perdria a les següents eleccions. El 2015, Francina Armengol seria elegida presidenta d'un nou govern de coalició progressista, sense suport del regionalisme per primera vegada des de 1999, que es mantindria després de les eleccions de 2019, rompent així amb l'alternança dels vint anys precedents. Val a dir que el veritable canvi es produeix el 2015 amb la

irrupció de nous partits en un procés de canvi que s'estava produint a tot el sistema polític espanyol.

Amb aquest article volem posar de manifest que l'arribada d'un govern progressista el 1999 va significar per a les Illes Balears un canvi significatiu en l'agenda política de la comunitat autònoma. Una agenda que, a grans trets, va seguir marcant les polítiques impulsades durant els següents setze o vint anys, en part perquè l'alternança contínua, elecció rere elecció, no permetia la consolidació de les polítiques iniciades pel Govern anterior. Els governs de Matas o Bauzá van centrar part dels seus esforços en aturar iniciatives dels governs de Francesc Antich, significativament les que afectaven el territori i la protecció del medi ambient, essent la denominada "ecotaxa" l'exemple més clar i mediàtic en el cas de l'any 2003[4]. El transport públic o la política viària (les autopistes) també van marcar significatives diferències[5].

En aquesta primera aproximació analitzarem el discurs d'investidura de Francesc Antich des de l'òptica actual. En ell trobarem elements d'agenda que expliquen la política balear del període de vint anys que va de 1999 a 2019.

L'agenda política dels progressistes de 1999

No és casualitat que la primera referència a un valor polític que fa el candidat a president del Govern de les Illes Balears al debat d'investidura de 1999 sigui al pluralisme. Destaca que el poble balear ha donat "suport explícit a opcions de signe divers". El pluralisme, un principi consagrat a la Constitució Espanyola de 1978 com un d'aquells considerats fonamentals de l'ordenament jurídic de l'Estat[6], sobre el qual Antich incidirà com a primer valor quan enumeri els principis que han de guiar el nou pacte: "Vull deixar constància explícita, des d'ara mateix, del caràcter plural d'aquesta majoria de progrés. Està construïda des de les diverses sensibilitats polítiques, ideològiques i programàtiques del centre-esquerra i del nacionalisme, i no tan sols hi participen partits polítics, sinó que també col·lectius i aliances de signe progressista."

Així concep la coalició que li permetrà esdevenir president de les Illes Balears. Amb aquesta afirmació, com un conjunt de forces de signe polític divers (centre, esquerra i nacionalisme) i que, a més, compta amb un important suport extern de la societat civil organitzada de les

Illes. Aquesta afirmació es pot fer en el context que va precedir les eleccions autonòmiques de 1999, on diverses entitats representatives de les Illes Balears en l'àmbit de l'ecologisme o l'activisme cultural s'havien pronunciat contra les polítiques del primer Govern del PP presidit per Jaume Matas[7].

Antich es planteja, per tant, governar des dels principis que inspiren una coalició de govern força plural i que té el suport extern de bona part de la societat illenca que s'ha organitzat per oposar-se a les polítiques que ha impulsat el Govern de les Illes Balears durant la darrera legislatura. Entre aquestes destaquen les que es refereixen a la defensa del territori, però també les que tenen a veure amb la identitat nacional, la llengua i la cultura. A més, uns principis marcats pel denominat Cas Formentera o Cas Mapau[8], i després d'una legislatura (la 1995-1999) marcada també per la dimissió del president Gabriel Cañellas, guanyador de les eleccions de 1995. Una dimissió, val a dir, provocada per la direcció estatal del PP per aturar les crítiques a la formació política sorgides de la investigació de la trama de corrupció lligada al túnel de Sóller[9]. Per tant, als principis vinculats a posicionaments ideològics progressistes, ecologistes o nacionalistes, s'havia de sumar a les intencions d'aquell primer govern de centreesquerra que lideraria Francesc Antich una voluntat de regeneració política que esdevindria també un element constant i comú a posteriors pactes progressistes.

Governar des dels principis: el pluralisme

Antich formula la seva proposta de governar des dels principis i valors afirmant que seran els que guiaran la seva acció de govern. Aquest és un element important, perquè com hem dit abans, aquests han de reflectir la pluralitat del Govern que presidirà. El candidat es veu obligat, per tant, a anunciar uns principis que representen la confluència d'opcions polítiques diverses dins d'aquell executiu de pacte: socialistes, esquerra alternativa, ecologistes i nacionalistes, a més del centredreta regionalista que li dona suport sense entrar a formar part del Govern.

En aquesta primera exposició, Antich interpreta què demanden els ciutadans i ciutadanes de les Illes Balears en el context de l'any 1999, i es refereix a la seguretat i la prosperitat, valors que podria representar també la dreta, als quals afegeix il·lusió, confiança i utopia[10]. Així, va fent una reivindicació d'un govern dels principis, de

la pluralitat i de la diversitat que semblen confrontar amb el monolitisme dels governs de Matas i Cañellas. La pluralitat i la diversitat es converteixen en valors positius enfront de la demonització que n'havien fet tant Matas com el mateix José María Aznar, president del govern espanyol des de 1996, que havia qualificat al pacte de progrés amb l'expressió “qué tropa[11]”. Tots dos havien fet tot el possible per impedir l'acord entre les diferents forces polítiques que donaven suport al candidat socialista.

De fet, Antich, al seu discurs, retornarà un cop més al concepte de pluralitat, que definirà com a “una de les claus del nou govern i de la legislatura”, a més de considerar-la “el nostre principal valor”.

Per al nou president, pluralitat també significa diàleg: “La pluralitat és la millor fórmula per a fomentar l'engrescament de la nostra societat civil, que després de llargs anys de govern conservador, s'ha vist massa sovint resignada a la manca de protagonisme popular, al menyspreu dels matisos, al càstig de qualsevol discrepància i a l'anul·lació del debat obert. Aquesta nova majoria té les claus per a redreçar aquest país. La naturalesa de la democràcia són els ciutadans en acció. El ciutadà ha d'ésser un consumidor de democràcia i també un gran productor de democràcia.[12]” Pluralitat, participació i diversitat es converteixen, per tant, en eixos del canvi front a l'autoritarisme.

Aquesta reivindicació del diàleg és una constant en els plantejaments progressistes des de l'esquerra, també als anys posteriors. Ho tornarà a reclamar Antich el 2007 i, sobretot, Francina Armengol el 2015[13], després de la majoria absoluta del PP de José Ramón Bauzá, que va protagonitzar continus enfrontaments amb tot tipus de col·lectius: funcionaris, sindicats, sanitaris, culturals i, particularment, amb la comunitat educativa, que protagonitzaria la manifestació més gran de la història de les Illes Balears el 29 setembre de 2013[14].

El 1999, Antich insisteix en dues idees al voltant de la majoria plural que li dona suport: no es construeix la majoria contra ningú, sinó a favor de les Illes Balears, i el Govern serà ideològicament plural però unitari en la seva acció[15]. Les dues afirmacions permeten marcar un determinat relat: les majories progressistes tenen una agenda pròpia, comuna a pesar de la diversitat d'opcions polítiques que la conformen i no sorgeixen simplement a la contra, sinó precisament

per la necessitat de canvi que percep la societat de les Illes Balears, que és plural i per això vota de forma plural.[16]

Antich proclama la cultura de la pluralitat com un reflex de la modernitat de la societat balear, afirmació que no és retòrica, sinó que amb la vista actual respon a una realitat que s'ha anat consolidant, a un canvi social que veritablement s'ha produït a les Illes Balears els darrers anys del segle XX i particularment en aquestes primeres dècades del segle XXI.[17]

Els set pilars bàsics del pacte de 1999

Formulat aquest principi del pluralisme, que respon a una realitat i que marcarà l'acció del govern del pacte, fent-lo més proper a la realitat social i més dialogant, el candidat socialista, Francesc Antich, resumeix la seva agenda política en set aspectes que, si bé responen a la conjuntura política de 1999, podem entendre amb una visió actual que han estat força presents en l'acció dels següents governs progressistes, així com han protagonitzat els debats públics durant els governs de dretes liderats per Matas i Bauzá, els anys 2003 i 2011 respectivament.

El primer dels pilars al qual es refereix Antich és el de la regeneració política.[18] Aquest esdevé un element important per allò que ja hem comentat abans sobre els esdeveniments relacionats amb la corrupció -els casos Formentera o Mapau i Túnel de Sóller- que havien marcat el principi i el final de la legislatura 1995-1999. Antich vol connectar amb l'esperit del regeneracionisme: “Deman als nostres conciutadans que no mirin la política com una activitat de tercers, com una cosa externa amb mala fama, de la qual s'ha de fugir d'entrada i reclamar després. El nou Govern tindrà l'obligació d'obrir portes, però deman als ciutadans que les utilitzin.” Compromet participació i diàleg social: “La regeneració de la vida pública passa igualment per donar el més profund sentit a la participació de la societat civil i al diàleg social, que han d'impregnar totes i cadascuna de les accions de govern. La participació deixarà de ser una entelèquia retòrica per passar a transformar-se en un instrument eficaç de diagnosi i solució de problemes, i en un baròmetre per a definir nous reptes per a fer avançar globalment el país.”

El segon dels pilars que compromet és l'insularisme, donant resposta a la realitat diversa de les Illes Balears, on la forta personalitat de

cadascuna de les Illes ha marcat la història, la seva evolució social i política i ha definit l'estructura de funcionament de la mateixa comunitat autònoma, que té en els consells insulars un dels seus trets més característics, i que durà a forjar el concepte de “federalisme interior”. No podem obviar que el Pacte al Govern va ser precedit d'un Pacte de Progrés al Consell Insular de Mallorca, amb una legislatura marcada per la confrontació entre aquesta institució i el Govern que presidia Jaume Matas.[19] Antich afirma que els consells insulars han de ser el “vèrtex essencial de la vida política de cada illa”. L'any 2000 s'aprovarà la Llei de Consells Insulars, que representa una evolució d'aquestes institucions, la més important després de la seva creació amb l'Estatut d'Autonomia de 1983, i que ha estat la norma de referència de les institucions insulars fins al 2022. Com veiem, hi ha una línia de continuïtat en aquest compromís insularista de l'agenda política progressista, que tendria una certa continuïtat en l'etapa de Matas el 2003, el qual impulsaria la reforma de l'Estatut d'Autonomia que representa un avanç considerable en la configuració dels consells insulars, amb la fita de les llistes separades per a l'elecció dels seus membres i la clarificació del sistema competencial (molt obert en la redacció de l'Estatut d'Autonomia de 1983), aprofitant les reformes d'estatuts que es van impulsar durant la presidència del govern espanyol del socialista José Luis Rodríguez Zapatero. En canvi, durant l'etapa de José Ramón Bauzá (2011-2015) el PP va tenir una actitud més centralitzadora, essent l'exemple més clar la voluntat “d'aturar màquines”, expressada per la llavors presidenta del Consell de Mallorca, Maria Salom (PP). No es van reprendre les transferències de competències o l'impuls de nous mecanismes (com la constitució de la Comissió General de Consells Insulars de l'article 53 de l'EAIB[20]).

El tercer dels pilars fa referència al model territorial i al compromís ambiental. El principal tema que va marcar la campanya electoral i la legislatura anterior, tal com hem tengut oportunitat de comentar abans, va ser la limitació del creixement urbanístic. A aquest es refereix Antich en el seu discurs: “Ja existeix a les nostres illes un consens social generalitzat per a acceptar que, en una economia turística com la nostra, el paisatge i el medi ambient són la base econòmica i de desenvolupament futur.” Més endavant, desenvolupa en què han de consistir aquestes limitacions: “La nova orientació territorial inclou una nova llei del sòl, que respondrà als criteris de contenció del creixement, redimensionament del sòl urbà, protecció del sòl rústic, dotació d'equipaments i espais lliures i cessions

obligatòries d'aprofitament urbanístic. Per altra banda, revisarem la Llei de sòl rústic, per tal de garantir la seva vocació d'usos agrícoles, rurals i naturals.”

Entre aquestes mesures de caràcter mediambiental destaquen les declaracions d'espais naturals i de parcs que seran un dels temes més polèmics de la legislatura que estava a punt de començar, però que donaria com a resultat la creació del Parc Natural del Llevant de Mallorca, que generaria forta contestació de la dreta, però que avui en dia representa un espai protegit clarament consolidat: “Es declararà un parc natural a la Serra de Tramuntana, a s'Albufereta de Pollença, a es Trenc-Salobrar de Campos, tots ells a Mallorca. A Menorca, la Vall d'Algaiarens i el Barranc d'Algendar. A Eivissa, ses Salines i la costa dels Amunts. Hi haurà una llei de protecció de ses Salines d'Eivissa i Formentera que garantirà nivells de protecció equivalents als de la reserva natural declarada per l'Estat.” No tot el programa que es proposa Antich es complirà en una legislatura, però sí que assenyala el camí per a avanços que s'han produït en anys posteriors, com per exemple la declaració del Parc Natural d'Es Trenc. [21]

Enfront d'aquest model proteccionista, el 2003 Jaume Matas al debat d'investidura contraposava la protecció del territori a la seguretat jurídica[22]: “[...] el gran debat urbanístic, que hem de resoldre d'una vegada per totes, sobre unes illes que, amb importants excepcions, han esdevingut àrees metropolitanes; una ordenació del territori basada en la seguretat jurídica i amb el respecte a la propietat privada.”

Com veim, les línies mestres del programa de govern de 1999 eren contestades pel següent govern conservador, de la mateixa manera que el 2007 el nou Pacte de Progrés reprendria la política de contenció del creixement urbanístic o el govern de Francina Armengol continuaria amb la protecció dels espais naturals.[23]

El quart pilar al qual feia referència el candidat socialista el 1999 és la cohesió i el benestar social. En aquest cas, Antich ho centra en l'educació i la sanitat públiques, especialment sobre la primera: “No hi pot haver desenvolupament econòmic sense cohesió i un elevat nivell de benestar social sense exclusions. La justícia, la solidaritat i la igualtat d'oportunitats passen, forçosament, per un camp estratègic: l'educació i la formació de qualitat com a garantia de futur.” I sobre la

sanitat, el compromís serà amb un enfocament adreçat a la millora constant perquè arribi a “tots els col·lectius en condicions d’inferioritat”. Ambdós temes seran centrals en el programa d’austeritat i de retallada de serveis públics del Govern del PP dotze anys després, quan sota la presidència de José Ramon Bauzá s’acomien professionalment sanitaris i de l’educació, provocant una forta resistència social. Per això, el canvi proposat el 2015 per Francina Armengol tornarà a tenir en l’impuls de l’educació i la sanitat públiques un dels seus objectius principals.[24]

El cinquè objectiu que es marca Antich fa referència a l’empresa i al teixit productiu. Sembla que el candidat se sent obligat a deixar clar que el primer govern de centreesquerra i nacionalista de les Illes Balears no serà hostil amb el sector empresarial, així que els atorga un important paper en la creació de riquesa: “Vull deixar ben clar que l’oferta programàtica que present en aquest parlament assumeix que l’economia productiva, les empreses, han de gaudir d’un paper fonamental pel que fa a la generació de renda, ocupació i riquesa, la qual cosa fa possible, en última instància, el finançament de l’estat del benestar. Totes les empreses emprenedores, les grans i les petites, rebran el suport i l’estímul del meu govern en un marc de màxima transparència i equanimitat.”

Antich introdueix un element que també ha estat una preocupació constant dels governs progressistes posteriors, com és l’aposta per a la innovació i la investigació: “L’afavoriment de la investigació i la formació seran les claus per a l’impuls de la nostra activitat productiva.”

En tot moment, Francesc Antich defineix el pacte que li dona suport des de diferents eixos ideològics, entre ells el nacionalisme. Així que estableix com a sisè pilar el de la identitat, en un breu paràgraf, “el capítol de la cultura i la llengua és, igualment, eix essencial per al nou govern. La promoció dels fets culturals propis del nostre poble ha d’estar al capdavant. Cultura i llengua, en un àmbit de col·laboració i respecte, han de contribuir a la cohesió social que defensam”. Aspecte en el qual incideix novament al final del discurs: “Té el compromís de fomentar un model de país que defensarà aferrissadament el seu autogovern, la seva cultura, el seu patrimoni i la seva manera de ser i de viure”.

Finalment, el setè pilar amb què Antich es compromet a basar la seva

política és el que fa referència a l'ocupació: “Els sistemes productius han sofert ràpides i intenses transformacions que suposen canvis importants en les estructures ocupacionals i en les demandes de qualificació del mercat de treball. La conseqüència ha estat una excessiva precarietat i temporalitat de l'ocupació.” Precarietat i temporalitat són qüestions que el sistema productiu i el model econòmic de les Illes Balears han arrossegat durant tots aquests anys. Novament, ens trobam amb un aspecte que serà recurrent en els programes progressistes dels següents anys, fins a arribar a la reforma laboral de 2022, que està aconseguint una major seguretat en la contractació laboral a les Illes Balears, com no s'havia tingut fins ara.[25]

A tall de conclusió

Pluralisme, transparència i regeneració política, insularisme, model territorial i mediambiental, cohesió i benestar social, empresa i innovació, cultura, llengua i identitat i ocupació esdevenen les fites que es marca el primer pacte de centreesquerra i nacionalista que accedeix al Govern de les Illes Balears. Són temes que seguirem trobant al llarg dels següents vint anys, que hem vist com són contestats per Jaume Matas el 2003, i com tornen a aparèixer algunes de les mateixes fites que hem observat al discurs d'Antich de 1999.

Pot ser aquest manteniment de les principals fites programàtiques a la peculiar alternança que s'ha produït a les Illes Balears entre 1999 i 2019, en què cada quatre anys va canviar el color polític del Govern, va fer que en termes generals el programa polític dels nous governs de la dreta (Jaume Matas el 2003 i José Ramón Bauzá el 2011) va consistir en bona part en desfer les polítiques impulsades pels governs progressistes. El cas més evident és el de l'ecotaxa, tal com va afirmar el mateix Jaume Matas al debat d'investidura de 2003[26]: “Podria repetir per què eliminarem l'ecotaxa, i destacar que només amb l'anunci de la supressió d'aquest impost ja avui hi ha respostes positives en el mercat turístic.” El Govern progressista de 2007-2011 no l'arribaria a recuperar, però la idea seguia viva en el debat polític de l'esquerra, de manera que el primer Govern de Francina Armengol finalment aprovaria l'Impost de Turisme Sostenible[27], consolidant-se aquest al poder repetir el color polític del Govern després de les eleccions de 2019.

En aquest sentit, podem afirmar que l'agenda progressista de canvi

que Francesc Antich comprometia el 1999 es converteix en l'agenda central de la política de les Illes Balears durant els vint anys vinents. Són fites que es converteixen en part del programa dels governs de dretes que basen la seva acció a revertir les polítiques dels pactes progressistes. Només el 2019 es podrà afirmar que comença un temps nou, perquè el Govern no es planteja revertir la feina feta, sinó consolidar-la i avançar en nous reptes. Potser qui millor ho resumeix és la presidenta Francina Armengol quan, al debat d'investidura de 2019, afirmava[28]: “Per primera vegada en més de vint anys la població de les Illes Balears ha votat insistir en el progrés, ha votat estabilitat, ha decidit que el govern de pacte pugui completar el seu projecte durant els anys que han de venir. Ens demanen que donem solucions, que confrontem idees, però amb una aspiració clara: l'objectiu de tot debat no és el triomf, sinó el progrés, perquè el triomf només pertany a alguns, però el progrés ens pertany a tots. Avancem cap a un horitzó de tots.”

Anotacions

[1] Diari de sessions del ple del Parlament de les Illes Balears. V Legislatura, any 1999. Número 2, fascicle 1.

[2] Ídem anterior.

[3] Tot i que per governar al Consell de Mallorca necessitaria el suport d'Unió Mallorquina, de manera que cedí la presidència d'aquest a Maria Antònia Munar, mentre que el PP gestionaria tan sols Serveis Socials i Esports a través d'un organisme autònom, l'Institut de Serveis Socials i Esportius de Mallorca (ISSEM, al qual la institució s'hi referirà en aquesta etapa com a “S'Institut”), presidit pel membre del PP Antoni Serra.

[4] A les entrevistes que oferia als mitjans de comunicació Jaume Matas com a candidat a president el 2003 feia referència contínuament a la supressió de l'ecotaxa. Així, la revista especialitzada en turisme Hosteltur de 27 de maig de 2003 deia: “Jaume Matas, candidato del PP a la presidencia de Baleares que en las elecciones de este 25 de mayo obtuvo mayoría absoluta, anunció este lunes en la capital balear que una de sus primeras medidas será retirar la ecotasa.” Igualment ho va afirmar el mateix Jaume Matas al debat d'investidura de 2003: “podria repetir per què eliminarem

l'ecotaxa, i destacar que només amb l'anunci de la supressió d'aquest impost ja avui hi ha respostes positives en el mercat turístic". Diari de sessions del ple del Parlament de les Illes Balears. Núm. 2, fascicle 1. 25 i 26 de juny del 2003.

[5] Jaume Matas defensava el model de xarxa viària desenvolupista que posteriorment marcaria la legislatura 2003-2007: "Podria explicar la funció vertebradora del territori, de les autopistes o de les autovies projectades, adaptades als plans territorials insulars, consensuant els traçats sempre des de la perspectiva del menor impacte ambiental possible, però garantint la construcció de les carreteres ràpides i segures, necessàries a totes i a cadascuna de les nostres illes i adaptades a les exigències tècniques per atendre unes necessitats de trànsit insuportables amb l'actual xarxa viària." Diari de sessions del ple del Parlament de les Illes Balears. Núm. 2, fascicle 1. 25 i 26 de juny del 2003.

[6] Apareix ja al Títol Preliminar, article 1.1: "Espanya es constitueix en un Estat social i democràtic de Dret, que propugna com a valors superiors del seu ordenament jurídic la llibertat, la justícia, la igualtat i el pluralisme polític."

[7] El 12 de novembre de 1998 s'havia produït la històrica manifestació convocada pel GOB en defensa del territori que reuní a Palma entre 25.000 i 30.000 persones, essent una de les més nombroses de la història fins a aquella data.

[8] Diario de Mallorca resumia els fets el 2014, quan es coneixia la sentència del Tribunal Suprem sobre el cas: "En el año 1998 el entonces presidente del Govern del PP, Jaume Matas ideó, dirigió y lideró, una trama para, con fondos públicos, captar votos de emigrantes baleares en Argentina y Uruguay para su partido en Formentera y con ese truco garantizarse la mayoría absoluta, sostuvieron en julio de 2005 tres magistrados del Tribunal Superior de Justicia de Baleares (TSJB) en un voto particular minoritario sobre el caso Mapau." Consulta feta el 2 d'agost de 2022 a la web: <https://www.diariodemallorca.es/mallorca/2014/11/04/mapau-condena-culpables-3789211.html>

[9] Tal com recordava Diario de Mallorca anys després. Consulta feta el 2 d'agost de 2022: <https://www.diariodemallorca.es/nacional/2009/07/07/aznar-forzo-1995-dimision-canellas-4192775.html>

[10] En concret, reivindica “dosis d’utopia, tan necessàries per tal que els països caminin endavant”. Francesc Antich, al ja citat Diari de sessions del ple del Parlament de les Illes Balears. V Legislatura, any 1999. Número 2, fascicle 1.

[11] Antich ho recordava el 2002 en unes declaracions al periòdic El País: https://elpais.com/diario/2002/12/23/espana/1040598020_850215.html

[12] Diari de sessions del ple del Parlament de les Illes Balears. V Legislatura, any 1999. Número 2, fascicle 1.

[13] Francina Armengol, al seu discurs del debat d’investidura de 2015 afirmaria: “Toca mirar el futur, construir des del diàleg, el consens i la participació...” Diari de sessions del ple del Parlament de les Illes Balears. IX legislatura Any 2015 Número 2, fascicle 1.

[14] <https://www.diariodemallorca.es/mallorca/2013/09/29/marea-verde-colapsa-palma-mayor-3880391.html>

[15] “El programa de govern que els descriuré no és, formalment, el programa d’un sol partit polític. És el fruit i la conseqüència d’un diàleg i d’una negociació entre sensibilitats polítiques que han trobat un gran espai comú.” Antich al Diari de sessions de 1999 ja esmentat.

[16] “Aquestes distintes sensibilitats han conformat un pacte de legislatura que s’articularà mitjançant un govern solidari que tindrà com a estratègia la confluència en pluralitat d’una societat complexa i diferent, una societat com la nostra. Aquesta diversitat social és encarnada en els diversos perfils dels mateixos signants del pacte.” Ídem cita anterior.

[17] “El Instituto Nacional de Estadística (INE) hizo oficiales hace unas semanas las cifras oficiales del padrón del año 2019. Una retrospectiva de 20 años, cuando empezó a darse el fenómeno de la inmigración extranjera hacia las Islas, refleja esos cambios sustanciales del padrón. En todos estos años, Baleares bate el récord de crecimiento de población en toda España, con una subida del 40 por ciento.” Segons informava el periòdic Última Hora el 24 de febrer de 2020: <https://www.ultimahora.es/noticias/local/2020/02/24/1143853/baleares-poblacion-crece-anos-equivalente-otra-ciudad-palma.html>

[18] “El nou govern serà exemple d’honradesa i eficàcia en la gestió pública, i jo vull ser el primer vigilant en la detecció de vestigis de corrupció, irregularitats, abús de poder i prepotència que, en cas produir-se, seran rebutjats amb tanta celeritat com ferma.”

[19] Es va espiar als responsables polítics del Pacte de Progrés al Consell de Mallorca, en particular al socialista que presidia la Comissió Insular d’Urbanisme, Francesc Quetglas, en un cas que seria descobert i investigat, conegut com el cas Bitel: https://elpais.com/diario/2002/02/09/espana/1013209207_850215.html

[20] Que no es constituí fins la legislatura 2015-2019: <http://www.parlamentib.es/webdocs/NoticiaPIB.aspx?id=2864>

[21] Text de la Llei de 2017 que declara Es Trenc i el Salobrar de Campos com a Parc Natural. Havien passat quasi vint anys des de l’anunci de Francesc Antich: <https://www.caib.es/sites/institutestudisautonomics/f/232570>

[22] Diari de sessions del ple del Parlament de les Illes Balears. VI Legislatura. Núm. 2, fascicle 1. 25 i 26 de juny del 2003

[23] Francina Armengol el 2015 va afirmar: “Tenim grans reptes territorials i ambientals per endavant, el medi ambient, el repte energètic, el paisatge, el canvi climàtic, la gestió de l’aigua, el nostre entorn natural, entre d’altres aspectes, que demanen una feina transversal i a llarg termini, amb una gran obligació, deixar unes Illes Balears més sostenibles de les que hem trobades.” Diari de sessions del ple del Parlament de les Illes Balears. IX legislatura Any 2015 Número 2, fascicle 1.

[24] Francina Armengol el 2015: “Una comunitat autònoma com la nostra necessita apostar per una educació pública, de qualitat i inclusiva.” Diari de sessions del ple del Parlament de les Illes Balears. IX legislatura Any 2015 Número 2, fascicle 1.

[24] <https://www.ultimahora.es/noticias/local/2022/04/05/1718667/paro-baleares-cae-contratos-fijos-son-mayoritarios.html>

[25] Diari de sessions del ple del Parlament de les Illes Balears. VI Legislatura. Núm. 2, fascicle 1. 25 i 26 de juny del 2003.

[26] <https://www.eleconomista.es/cultura/noticias/7265742/01/16/El-Gobierno-balear-aprueba-un-nuevo-impuesto-de-turismo-sostenible.html>

[27] Diari de sessions del ple del Parlament de les Illes Balears. X legislatura Any 2019 Núm. 2, fascicle 1.

DINÀMIQUES ENTRE L'ESQUERRA SOCIAL I L'ESQUERRA INSTITUCIONAL

Jaume Garau Salas

Secretari de Palma XXI

És coneguda la distància, i de vegades el conflicte, entre l'esquerra social, que no ocupa poder a les institucions, i l'esquerra institucional, que governa mitjançant pactes entre diferents partits, ja que darrerament és impensable un govern d'esquerres d'un sol partit.

Existeix una certa bibliografia que estudia el tema i explica les motivacions i causes del conflicte(1). La tradició política europea del darrer segle té una àmplia gamma d'històries de conflictes entre els partits polítics i els moviments socials. L'esquerra, per oposició a la dreta, s'ha entès sempre com un conglomerat social d'entitats, sindicats i partits polítics que cerquen alternatives a les propostes de la dreta, defensora dels interessos dels grups socials econòmicament poderosos i socialment conservadors. I, per la seva pròpia naturalesa, té un debat permanent sobre què cal fer i, per tant, una permanent dinàmica de conflictes interns.

A Espanya, l'esquerra va començar a ocupar massivament les institucions públiques de la mà del PSOE a partir de les eleccions de 1979. En aquells primers anys hi havia una entesa important entre l'esquerra que governava, els sindicats i els moviments socials alternatius. Fruit d'aquesta entesa, varen donar-se a Palma manifestacions massives a favor dels drets laborals, la protecció del territori o de la llengua. Però, aquesta entesa, va anar perdent-se i fracturant-se, deixant pas a nombroses lluites, fins que el fenomen del 15M, aparegut el 2011 a tot Espanya arran de la crisi financera de 2008, va crear una escissió dins l'esquerra social. Semblava que els moviments socials més radicals tendrien una representació política estable en les institucions a través del nou partit Podemos i la bretxa se soldaria. Però sabem que això no ha estat així i el distanciament entre esquerra institucional i esquerra social persisteix i es consolida. Per què?

L'anomenada esquerra institucional, conformada pels partits de govern i els alts càrrecs, té, en general, una sintonia d'objectius amb les entitats socials d'esquerres. Però, de vegades, sorgeixen divergències i conflictes que provoquen tensions i desgast entre els lideratges d'ambdues parts, donant peu a un cert descrèdit de l'esquerra i un cert empoderament de la dreta.

L'esquerra, quan governa, té com a objectiu prioritari impulsar les polítiques de canvi des de les institucions, ja que la presència en els moviments socials és testimonial. Les institucions públiques, amb els

seus valors d'equilibri pressupostari, imparcialitat, legalitat procedimental, etc, són el seu camp d'acció política, i exigeix un alt grau de coneixement de l'administració pública. Segurament per això bona part dels dirigents són funcionaris públics de carrera. Per exemple, el Govern de la legislatura 2019-23 tenia onze conselleries, de les quals set eren dirigides per persones funcionàries de carrera.

Hi ha persones que exerceixen un càrrec institucional que també han participat abans en diferents moviments socials, però quan han de governar es troben amb dificultats econòmiques, legals, burocràtiques, amb pressions dels seus partits o pressions d'interessos privats que els fan modificar l'agenda. També han de conjugar la seva política amb les de les diferents institucions. Les polítiques municipals amb les del Consell, Govern i Estat, la qual cosa implica altres tensions molt importants entre les diferents esferes de poder institucional i partidista.

Per part seva, les entitats de l'esquerra social estan conformades per lideratges diversos en els quals conflueixen moltes persones que han passat per la vida política o la gestió pública, que coneixen molt bé el funcionament de les institucions perquè han estat funcionaris o directius d'entitats rellevants. Malgrat que saben perfectament les dificultats que implica governar, reclamen més efectivitat en la gestió, més amplitud en la participació i més prioritat per als seus objectius i activitats.

Al nostre entendre, les diferències i conflictes entre uns i altres s'han de regular en el terreny dels drets a la participació ciutadana en la gestió pública, reconeguts en lleis i decrets, com també en els òrgans existents en les diferents institucions que es dediquen específicament a estimular la participació. Són drets que tenen els residents que viuen als pobles i les ciutats, drets que tenen els empresaris que tenen una activitat i drets que tenen els visitants que vénen a passar un temps d'oci, per feina o simplement a visitar a amics o familiars. En tots els casos, es demana més diàleg i més participació, abans de prendre les decisions institucionals importants.

En un altre moment dèiem que la política del segle XXI ha de recuperar la idea grega de polis, com diu el nostre estatut al seu article 15(2). Una polis és una comunitat en què els ciutadans han de cercar sempre noves fórmules de govern, compartides entre grups polítics i entitats ciutadanes, entre organitzacions empresarials i

sindicals, entre residents i visitants, en una dinàmica de replantejament continu del creixement de la seva ciutat, illa o regió. Ara bé, la defensa dels drets de tots els diferents interessos ciutadans i el respecte dels seus punts de vista, s'ha de donar prioritat als drets dels residents, de la seva cultura i la seva història. Però això no sempre es veu així, i és aleshores quan esclaten molts dels conflictes actuals.

L'esquerra social defensa el canvi i la permanència de les comunitats, posant en primer lloc la qualitat de vida dels ciutadans i els recursos públics que la fan possible. Per exemple, defensen el dret a la qualitat dels serveis de benestar, els drets de les minories, el dret al silenci, la seguretat i tranquil·litat dels carrers, els habitatges accessibles, l'existència de comerços de proximitat, els espais públics per gaudir sols o en família, els espais naturals protegits i accessibles, una ciutat neta, una participació real, etc.

En canvi, l'esquerra institucional sembla, de vegades, que dóna més importància als programes dels partits a l'activitat econòmica empresarial i sindical, a la creació de llocs de feina, etc. De vegades, aquestes polítiques creen problemes seriosos als veïnats, problemes que poden acabar fent-los fora del barri on viuen o dels llocs on han gaudit històricament.

És ja tradicional veure –no tan sols en temps de pandèmia de la Covid- com els empresaris i comerciants reclamen a les institucions afavorir els seus negocis o protegir-los davant les reivindicacions dels veïns. Encara que totes les entitats socials i empresarials, com també els partits polítics, estiguem avui d'acord en mantenir un diàleg permanent i procurar un consens per solucionar els problemes i atendre les necessitats de tothom, hem de reconèixer que no hem tengut massa èxit fins ara.

La participació i el consens sobre les idees col·lectives d'interessos diferents no és una tasca fàcil ni que es pugui improvisar. Ens ha faltat una idea més operativa per fer espais de col·laboració efectius i satisfactoris. Els actuals organismes i procediments de participació, tipus el Consell de Ciutat, consells de districte, consells sectorials com els de la Dona o els de Cultura, a més dels òrgans del defensor dels consumidors o dels ciutadans, no acaben de donar els fruits positius que tots esperàriem. Aquesta participació ciutadana consumeix molt de temps i recursos humans, tant públics com

privats, però no acaben de satisfer les expectatives ciutadanes. Per un altre costat, els mitjans telemàtics i de gestió de la informació i la transparència que haurien de facilitar la feina estan una mica obsolets o estan mancats de personal.

Per tant, és de preveure que la distància entre l'esquerra social i la institucional seguirà creixent si no es posen els recursos legals, humans i tecnològics adients per establir escenaris de col·laboració profitosos per a ambdues parts. Conflictes actuals com els renous dels bars als centres històrics, els de les motos a Tramuntana, el turisme de megacreuers, la massificació de les platges i carreteres, etc. no es poden solucionar sense una política transparent i efectiva per al diàleg a favor dels drets dels residents.

És absurd abocar les entitats socials a emprendre accions legals contra les institucions quan no hi ha hagut un diàleg suficient. O és encara més absurd que les entitats hagin de recórrer sentències perquè l'administració no ha fet bé la seva feina. Una societat moderna i d'alta intensitat turística com la nostra no pot gestionar la cohesió social sense dedicar-hi recursos especialitzats. Els organismes institucionals de Participació Ciutadana haurien de tenir els mitjans humans i tècnics suficients per prevenir els conflictes i procurar solucions pactades amb l'administració, la societat civil i empresaris. Aquesta és una inversió econòmica que tendria un gran retorn econòmic i social.

A Balears tenim un cas d'èxit de col·laboració de les institucions amb el moviment social de defensa dels drets de les persones vulnerables, representades per l'anomenat Tercer Sector Social(3). Fins fa pocs anys aquest sector era molt heterogeni i estava sotmès a pressions partidistes de l'esquerra i de la dreta, i tenia una certa consideració despectiva d'una part del funcionariat que es relacionava amb ells. A poc a poc, el sector es va anar estructurant i creant organitzacions més fortes, dinàmiques i innovadores, augmentant-ne la cohesió fins al punt que es va crear una entitat jurídica que les integra a totes. Com una única veu varen començar negociacions institucionals fins que la legislatura 2015-2019 es va aprovar la Llei del Tercer Sector, iniciativa parlamentària consensuada per tots els partits polítics i totes les entitats.

Fa poc ha nascut el Fòrum de la Societat Civil per a la reconstrucció de les Illes Balears. Està format per vint-i-cinc entitats i va creixent.

Són entitats representatives de diferents moviments socials progressistes, presents en les xarxes socials, arribant a més de 150.000 persones.

Aquest Fòrum està començant un diàleg amb les principals institucions sobre la millor manera de sortir de la crisi de la Covid. Diàleg que s'ha de veure consolidat en el futur pròxim, per al benefici de tota la societat. Una societat que ha d'enfrontar els reptes enormes que tenen les nostres Illes en un moment mundial molt dinàmic i incert. Per això, ha de comptar amb una societat civil forta i independent dels partits polítics, amb el suport de les institucions públiques. Un d'aquests suports podria ser iniciar un projecte de llei autonòmica sobre els drets i deures de la «societat civil d'interès general».

Referències bibliogràfiques

(1) Veure l'article «Izquierda institucional versus izquierda social» .Massimo Modonesi.<https://www.iis.unam.mx/blog/social-e-institucional-las-dos-caras-de-la-izquierda/>

(2) Llei orgànica 1/2007, de 28 de febrer, de reforma de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears. Article 15. Drets de participació, 1. Tots els ciutadans de les Illes Balears tenen dret a participar de forma individual o col·lectiva en la vida política, econòmica, cultural i social de la comunitat autònoma. Els poders públics han de promoure la participació dels agents econòmics i socials del conjunt de la societat civil en els assumptes públics.

(3) Llei 3/2018. de 29 de maig, del Tercer Sector d'Acció Social (BOIB núm. 67, de 31 de maig de 2018).

SISTEMA ELECTORAL I DE PARTITS MENORQUÍ. ANÀLISI DE LES CONSEQÜÈNCIES POLÍTIQUES I DE L'ARENA POLÍTIKA DEL CONSELL INSULAR DE MENORCA

Cristina Font Haro

Assistent d'investigació al CSIC-IPP i estudiant de doctorat en Ciències Socials a la UC3M-Juan March

Introducció

En l'àrea dels estudis polítics, l'àmbit electoral és un dels que desperta més interès, donat que és una de les institucions fonamentals per al bon desenvolupament democràtic del país en els anys posteriors a la configuració del nou govern mitjançant l'ús de les urnes. Si aquest no funciona correctament, llavors tota decisió política té el perill de ser deslegitimada.

De la mà de la democratització espanyola, arriba l'establiment del nostre sistema electoral. Aquest agafa forma durant els primers anys de la Transició i les diverses reformes, però la seva base normativa es troba en la Llei 1/1977, de 4 de gener, per a la reforma política. S'iniciava el camí cap a la democratització espanyola. El sistema electoral utilitzat per a aquestes eleccions va ser concretat pel Reial decret Llei 20/1977, de 18 de març. Tot i que les primeres eleccions legislatives es van portar a terme amb un reial decret provisional, aquest també va regular les dues eleccions següents, fins que el 19 de juny va ser aprovada la Llei orgànica 5/1985 de Règim Electoral General (LOREG). Alhora, la Constitució, en els articles 68 i 69, també ha influït en el futur del sistema electoral espanyol^[1]. La LOREG estableix una barrera legal del 3% per a tots els districtes electorals, amb un mínim de dos escons i va confirmar l'ús de la fórmula D'Hondt, alhora que es va optar per les llistes tancades i bloquejades per part dels candidats.

A Espanya, el sistema electoral i de partits està definit pels resultats obtinguts en les eleccions legislatives al Congrés dels Diputats, donat el seu pes específic en la vida política espanyola. Per tant, mentre les eleccions legislatives a escala nacional són el sistema principal de partits, els altres àmbits territorials i institucionals de rang inferior conformen els subsistemes de partits espanyols. Així, cada comunitat autònoma conforma el seu subsistema polític propi. En aquest doble context se situa el Consell Insular de Menorca i el sistema de partits que conforma, configurant-se el seu sistema electoral a partir del marc legal establert en l'àmbit nacional i autonòmic.

Aquest article té per objectiu aplicar una anàlisi del sistema electoral i de partits similar a l'utilitzat per estudiar el funcionament institucional espanyol, però a escala menorquina. S'observen els efectes "mecànics" i "psicològics" de l'aplicació del sistema electoral i l'evolució del sistema de partits entre 2007 i 2019.

Efecte del sistema electoral

Quan parlem del sistema electoral, fem referència als elements que el constitueixen, i aquests són quatre en total. Mitjançant l'estudi de la circumscripció electoral, la forma de la candidatura i la forma del vot, la barrera legal i la fórmula electoral podem entendre la manera com les preferències polítiques dels votants acaben transformant-se en poder polític, és a dir, en els escons. Estudiar els elements del sistema electoral és important, donat que una mateixa voluntat política acabarà configurant uns colors institucionals o altres segons quines siguin les regles del joc, ja que l'establiment d'aquestes, com tota altra decisió política, no té uns efectes neutrals.

L'efecte principal del sistema electoral és el nivell de proporcionalitat i desproporcionalitat d'aquest, que tot seguit observarem. Però, abans, recordem que l'Estatut d'Autonomia fou aprovat en el 1983, sent aquell mateix any les primeres eleccions al Parlament de les Illes Balears. Fins als comicis de 2007 es vota a una única llista, que servia tant per configurar el Parlament com el Consell Insular. A partir de l'aprovació de la Llei 7/2009, d'11 de desembre, Electoral dels Consells Insulars, comencen els ciutadans a votar dues llistes de forma independent. És per això que nosaltres analitzarem els efectes del sistema electoral a partir d'aquests comicis. Des de 2007, s'han celebrat quatre períodes electorals: 2007, 2011, 2015 i 2019, aplicant-se en els quatre les mateixes regles.

Segons la Llei 7/2009, els representants al Consell Insular de Menorca són escollits a Menorca com a únic districte electoral. Sent la magnitud de la circumscripció gran, ja que s'escullen en total 13[2] consellers. El nombre de representants escollits és important, donat que els estudis recents observen com la magnitud d'aquest exerceix efectes considerables sobre la proporcionalitat dels resultats electorals, sent la correlació positiva; a més representats escollits, major nivell de proporcionalitat.

La forma de la candidatura correspon a un sistema proporcional i plurinominal mitjançant llistes tancades. Per tant, els partits presenten una llista de candidats amb un ordre determinat que no pot ser alterada pels electors. I la forma de la votació és a vot únic.

D'altra banda, a diferència del que succeeix en el Congrés dels Diputats, la barrera legal, tant en el parlament balear com en els

diversos consells insulars, no és del 3% sinó del 5%^[3], limitant encara més la fragmentació excessiva de la representació política i afectant la proporcionalitat entre vots i escons.

Finalment, l'últim element a tenir en compte és el de la fórmula electoral que, per la seva importància, se sol confondre amb el mateix sistema electoral. La nostra fórmula matemàtica, com també en l'àmbit nacional, correspon a la dels sistemes electorals proporcionals coneguda com a fórmula de la mitjana més gran basada en un divisor, anomenada fórmula d'Hondt.

Respecte del Consell Insular de Menorca, la distorsió de la proporcionalitat del sistema electoral regional sols es manifesta en un sentit, és a dir, en la sobrerepresentació o infrarepresentació parlamentària, ja que afecta la relació entre el percentatge dels vots obtinguts per cada partit i el percentatge corresponent al nombre de consellers obtinguts en el Consell. Tot i no ser el cas, s'ha de fer menció a la distorsió de la proporcionalitat sobre el cens electoral, ja que aquest també podria veure's sobrerepresentat o infrarepresentat. Aquesta segona distorsió no està present en el subsistema electoral, donat que Menorca, com s'ha assenyalat, conforma una circumscripció única.

En la taula 1 s'observen els resultats electorals en el Consell Insular de Menorca entre 2007 i 2019. La taula presenta el nombre de vots totals obtinguts per cada partit i el percentatge sobre el total del vot a candidatura. També mostra la repartició d'escons i el percentatge, de manera que podem obtenir la diferència entre els resultats electorals i la configuració institucional final.

El 2007, dels sis partits que competiren, sols tres obtingueren representació, sent el Partit Popular (PP), el Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE) i el Partit Socialista Menorquí (PSM-ELS VERDS) els que es repartiren els tretze escons (6,6 i 1, respectivament). Amb la repartició d'escons, el PP i el PSOE van millorar la seva representació, sobretot el PSOE amb una diferència de 5,3%. El PSM va ser infrarepresentat en un -1,49%. Mentre, la barrera del 5% va causar que el 7,24% dels vots i, per tant, de les preferències electorals, no fossin institucionalment representades.

El 2011, tot i que el nombre de partits augmentà fins als nou, altra volta sols els tres partits anteriors (2007) aconseguiren representació:

Taula 1: diferències entre les proporcions de vot i escons en les eleccions al Consell Insular de Menorca, de 2007 a 2019.

PARTIT	VOTS	% VOTS	ESCONS	% ESCONS	% DIFERÈNCIA (*)
2007					
PP	15.027	41,2%	6	46,15%	4,95%
PSOE	14.897	40,85%	6	46,15%	5,3%
PSM-ELS VERDS	3.350	9,19%	1	7,7%	-1,49%
EM-EU	1.615	4,43%	0		
UCM	745	2,04%	0		
CENB	281	0,77%	0		
		98,48%			
2011					
PP	1.7781	46,82%	8	46,15%	14,72%
PSOE	9.762	25,71%	4	46,15%	5,05%
PSM-ELS VERDS	4.237	11,16%	1	7,7%	-3,46%
EM-EU	1.598	4,21%	0		
UMe	1.067	2,81%	0		
CENB	840	2,21%	0		
E.V.Me	683	1,8%	0		
U.P.C.M	467	1,23%	0		
UPyD	392	1,03%	0		
2015					
PP	11.928	31,77%	5	38,46%	6,69%
PSOE	8.462	22,54%	3	23,08%	0,54%
MÉS	7.038	18,74%	3	23,08%	4,34%
PODEMOS	4.681	12,47%	2	15,38%	2,91%
C.ME UPCM	1.869	4,98%	0		
EUIB	1.560	4,15%	0		
EL PI	1.141	3,04%	0		
2019					
PP	11.176	28,64%	4	30,76%	2,12%
PSOE	10.410	26,68%	4	30,76%	4,08%
MÉS	6.953	17,82%	3	23,08%	5,26%
UP-EM.EUIB	4.307	11,04%	1	7,7%	-3,34%
Cs	3.357	8,6%	1	7,7%	-0,9%
EL PI	1.062	2,72%	0		
VOX	1.053	2,7%	0		
PACT-ACTUA	165	0,42%	0		
P.L.I.E	58	0,15%	0		

(*) El signe en negatiu significa la infrarepresentació, ja que els partits obtenen percentatges d'escons inferiors als del vot. Sense signe, són els positius i, per tant, sobrerrepresentats.

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Ibestat.

el PP augmentà a vuit escons, el PSOE disminuí a quatre i PSM es mantingué amb un. L'augment de sis a vuit escons per al PP representà una sobrerepresentació institucional de 14,72%, mentre que el PSOE es mantingué en un 5,05% i la infrarepresentació de PSM augmentà fins a un 3,46%. Els sis partits que no arribaren al 5% havien aconseguit el 13,29% dels vots.

El 2015, no sols va canviar la configuració de partits, sinó també la institucional. Els tretze escons es repartiren entre quatre partits: el PP, amb cinc escons; el PSOE, amb tres; Más, amb tres; i Podemos, amb dos. Els quatre partits milloraren la representació en l'àmbit institucional, sent el PP amb la major sobrerepresentació, 6,69%, i el PSOE amb la menor, 0,54%. Del total de set partits en competició, els tres que quedaren fora de la institució representaren el 12,17%.

El 2019, el nombre de partits en competició i amb representació institucional augmentaren a nou i a cinc, respectivament. El PP i el PSOE obtingueren quatre escons cada un, tres foren per a Más i un escó tant per a UP com per a Cs. Mentre que aquests últims dos partits van ser infrarepresentats -UP va ser qui més va perdre, un -3,34%-, els altres tres (PP, PSOE i Más) han estat sobrerepresentats, sent Más el qui més ha guanyat, un 5,26%. Els quatre partits sense representació institucional suposaren el 5,99% dels vots totals.

Segons Duverger, la concreció del sistema electoral en unes regles específiques comporta uns efectes mecànics i psicològics. Per mecànics es refereix als efectes causats per la conversió dels vots en escons. La fórmula matemàtica emprada, la llei d'Hondt, més el llindar del 5%, produeixen una desviació de l'ideal de proporcionalitat, sent la sobrerepresentació i la infrarepresentació dels partits en la institució les conseqüències polítiques del sistema electoral. En general, es dona la sobrerepresentació dels majoritaris i la infrarepresentació dels minoritaris. El 2007, el 2011 i el 2019 la regla es compleix amb la distribució d'escons al Consell Insular. Això no obstant, el 2015 els quatre partits que aconseguiren representació, en major o menor mesura, foren sobrerepresentats. A més, s'observa com entre el 5% i l'11% el partit amb representació acaba sent infrarepresentat, mentre que a partir del 12% dels vots obtinguts, el partit aconsegueix la sobrerepresentació. Per tant, el 12% seria el llindar que separaria els partits grans dels petits.

Un altre comportament que s'observa a escala nacional, però no en el

nostre subsistema electoral, és que el principal partit és qui aconseguix la major sobrerepresentació. El 2007 i el 2019, el segon i tercer partit van obtenir millors resultats, tot i que el 2011 la teoria s'aplicà amb gran èxit al cas menorquí.

Els efectes psicològics són la conseqüència del comportament de les elits partidistes i dels electors, entenent que aquests actuen de forma racional i maximitzant-ne la utilitat[1]. Així doncs, els partits minoritaris conformaran coalicions (PSM-ELS VERDS o UP-EUIB, per exemple) per millorar els resultats. Els votants, per part seva, donaran suport a les candidatures amb possibilitats efectives de victòria, encara que sigui en detriment de la seva primera opció o preferida, mostrant així un comportament de vot "útil" o "estratègic". Conseqüentment, l'efecte "psicològic" reforça el "mecànic", en tant que avança i acreix les seves tendències[5]. D'aquí que els resultats electorals presentin al votant com a moderat, tot i poder existir unes preferències personals diferents.

Efecte del sistema de partits

L'estudi del sistema electoral ha de ser complementat amb l'anàlisi del sistema de partits, ja que aquest resulta de la configuració del sistema electoral, del context políticsocial i de les interaccions competitives entre els diferents partits per al repartiment dels vots. A més, de la seva configuració i dinàmiques de funcionament depèn, en bona part, la deriva de la vida política a l'illa de Menorca.

Taula 2: comparativa de l'anàlisi de resultats electorals al Consell Insular de Mallorca, 2011-2019.

	2007	2011	2015	2019
Cens	62.991	64.139	65.356	67.957
Participació	58,7	60,19	58,38	58,02
Abstenció	41,3	39,81	41,62	41,98
Volatilitat	6,71	14,39	18,575	7,22
Nombre de partits i/o candidatures	6	9	7	9
Concentració del vot	82,05%	72,53%	54,31%	55,32%
Fragmentació del vot	0,65	0,70	0,80	0,80
NEP electoral	2,88	3,32	4,82	4,90

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Ibestat.

De 2007 a 2019, el cens menorquí va créixer un 7,1%, però la participació es va mantenir estable en un 58%, tot i que en les eleccions de 2011 es donà un augment de 2 punts. Els esdeveniments d'aquell any a escala nacional van tenir un impacte important en les diverses eleccions i, consegüentment, sistemes de partits. Recordem que, mentre les eleccions de 2007 foren abans de la crisi financera i econòmica de 2008, les eleccions de 2011 es produïren en plena crisi. L'any va començar amb la congelació de les pensions i la supressió de les ajudes de 426 € per als aturats de llarga durada que havien esgotat la prestació. La taxa d'atur va créixer fins a arribar a prop dels cinc milions d'aturats (a Balears, un 25,3%). El 15 de maig es donaren les manifestacions del Moviment Democràcia Real Ja per tot el territori nacional, sent l'inici del moviment 15M. El 22 de maig van ser les eleccions municipals, insulars i autonòmiques. A l'estiu van continuar les manifestacions convocades pel 15M i STOP Desnonaments, i es va fer saber que el deute públic del primer trimestre seguia augmentant fins a arribar al 63,6% del PIB. Balears presentava un endeutament del 16,3%. A la tardor, l'edat de jubilació va pujar als 67 anys.

Davant d'aquest gran malestar social, la ciutadania es va mobilitzar políticament en els diversos àmbits territorials, i Menorca no en va ser l'excepció. D'aquí, aquest augment de la participació electoral i l'aparició de nous partits en competició electoral, passant de sis partits el 2007 a nou el 2011. Aquestes eleccions van donar la victòria al PP amb majoria absoluta al Consell Insular, acompanyada per sis de les vuit alcaldies de l'illa.

El context menorquí a les eleccions de 2015 va venir marcat per tenir els indicadors econòmics més baixos de les Illes Balears, tot i l'acumulació de sis trimestres de creixement positiu. També s'aproven la Norma Transitòria i la revisió prevista del PTI (2003), les obres públiques a la carretera general del tram Maó-Alaior i el desviament de Ferreries. En aquest context, la participació va tornar a uns nivells similars als de 2007 i el nombre de partits va baixar fins als set. El resultat electoral va donar lloc a un canvi de govern, aquest cop encapçalat per tres partits: Més, PSOE i Podemos. El 2019, tot i que la participació va continuar estable i el nombre de partits va tornar a pujar fins als nou, es va donar la continuïtat electoral.

L'estudi del sistema de partits implica observar el nombre de partits que interactuen i aconseguen representació institucional. Emperò,

per entendre les dinàmiques que s'estableixen en el sistema és necessari l'ús de diversos indicadors, donat que el nombre total de partits no coincideix amb el nombre efectiu de partits i en les distribucions de poder entre ells. Així, els indicadors de la concentració i fragmentació del vot ens permeten conèixer en quina mesura els vots dels electors es concentren en poques opcions polítiques o, per contra, es distribueixen entre moltes

La concentració del vot és el percentatge total de vots que sumen els dos partits més votats. A la taula 2 s'observa com aquest percentatge disminueix quasi uns 30 punts entre els resultats de 2007 i els de 2019. Mentre que el 2007, el PP i el PSOE aconseguiren el 82,05% del total de vots, en les últimes dues eleccions la concentració del vot està just per sobre del 50% (54,31% i 55,32%, respectivament). Per tant, es produeix una obertura del mercat electoral, que implica un major grau de competició electoral i pluralisme polític. Aquesta dada observada s'ha de complementar amb l'indicador de la fragmentació mostrat també a la taula 2. L'Índex de fragmentació de Rae representa la probabilitat que, en elegir a dos votants a l'atzar, aquests es decantin per partits diferents. L'índex de fragmentació oscil·la entre el 0,5, situació de bipartidisme perfecte, i 0,9, aproximadament. Altra volta s'observa un augment en la fragmentació, passant de 0,65 el 2007 a 0,80 en les últimes dues eleccions.

Finalment, el nombre efectiu de partits de Laakso i Taagapera (NEP), el qual és un altre indicador del grau de fragmentació del vot, expressa el nombre de partits imaginaris de la mateixa mida que donarien lloc al mateix grau de fragmentació. A la taula 2 es mostra com el NEP és molt inferior al nombre de partits en competició electoral. Mentre el 2007 no arriba a tres partits amb efecte real (2,88), el 2019 quasi s'arriba a cinc partits (4,90).

La suma d'aquests indicadors mostren una realitat diferent a si sols s'observa el nombre de partits que entren en competició electoral. Utilitzant la classificació dels sistemes de partits competitiu de Sartori, les eleccions de 2007 van donar lloc a un sistema bipartidista *de facto*. Aquell any, la distància entre el primer i el segon partit (PP-PSOE) va ser sols de 0,35% i, entre ambdós, concentren el 82,05%. És a dir, quasi la totalitat dels vots totals, aconseguint sis escons per partit. Sumat això a la dada anterior del NEP (2,88), s'observa com dels sis partits sols dos dominen la competició electoral, actuant el tercer

partit com partit-frontissa. D'aquí que el resultat electoral de 2007 donés la presidència a Marc Pons (PSOE) amb el suport del conseller de PSM.

El 2011, apareixen en competició electoral nou partits. No obstant això, el PP guanya les eleccions, configurant-se així el sistema de partits com a un sistema de partit predominant a partir del qual el PP aconsegueix governar en el Consell Insular amb majoria absoluta i amb gran distància respecte dels altres partits: 21,11 punts amb el PSOE i 35,66 amb PSM. Tot i així, la concentració del vot entre la primera i la segona força política va disminuir una mica fins al 72,53% i la fragmentació va augmentar, superant el NEP els tres partits (3,32).

En les següents eleccions, el 2015, el nombre de partits en competició disminueix fins als set, emperò, el NEP augmenta fins al 4,82. És a dir, dels set partits quasi cinc tenen un pes real i amb efecte en la configuració institucional. Això comporta novament un canvi en el sistema de partits, configurant-se aquesta vegada com a multipartidisme moderat. De fet, la concentració del vot entre el PP i el PSOE baixa fins al 54,31%. Entre les quatre eleccions, comparativament, 2015 és l'any amb la volatilitat electoral més alta. Aquest aspecte dinàmic del comportament electoral estima la quantitat de votants que modifiquen la seva opció de vot d'unes eleccions a unes altres. D'aquí que hagi estat possible passar d'un govern del PP amb majoria absoluta a un govern tripartit (Més-PSOE-Podemos).

Si les eleccions de 2015 van ser eleccions desviades, és a dir, que els factors conjunturals van tenir un impacte directe en el canvi de govern i del sistema de partits, les eleccions de 2019 van ser de continuïtat. Per tant, la participació, la concentració i la fragmentació del vot i el NEP van ser similars als de 2015, mentre que la volatilitat total va disminuir fortament (7,22). D'aquí la revalidació del govern tripartit.

Conclusió

Una de les institucions més fonamentals per a la democràcia i el seu funcionament és el sistema electoral. No sols la seva configuració, sinó també els efectes de la seva aplicació són importants per al bon funcionament de l'arena política i de la societat. Igual que a les eleccions al Congrés, en l'àmbit insular menorquí, l'opinió política de la ciutadania es tradueix en poder polític mitjançant uns mecanismes

específics ja esmentats: un sistema proporcional i plurinominal, la llei d'Hondt i la barrera legal del 5%. Però, mentre l'efecte mecànic de l'aplicació pràctica de la institució en l'àmbit nacional (el Congrés) implica el distanciament amb l'ideal de proporcionalitat, ja que es produeix la sobrerepresentació dels partits principals i la infrarepresentació dels partits menors, en l'àmbit menorquí l'aplicació del sistema dona com a resultat una major proporcionalitat.

Com s'ha observat, la sobrerrepresentació ha beneficiat tots els partits, siguin grans o petits, i fins i tot, a vegades en detriment del partit guanyador d'aquelles eleccions, per exemple, el PP el 2007 i el 2019. En el Consell Insular de Menorca s'estableix la sobrerepresentació de la força política a partir del 12% dels vots totals aconseguits en les eleccions i, la infrarepresentació, com a fenomen, es dona en tot partit que se situï entre el 5% i l'11% dels vots totals.

El segon efecte mecànic del sistema electoral, és a dir, la sobrerepresentació o infrarepresentació de la població no pot ser estudiada, donat que l'illa de Menorca és tractada com una circumscripció única, la qual cosa no permet l'aparició de desequilibris de representació poblacional entre els municipis.

Això no obstant, l'efecte psicològic anomenat per Duverger també s'intueix en el cas menorquí, ja que les elits polítiques conformen aliances per millorar els resultats electorals i, tot i l'existència d'un elevat nombre de partits en competició (fins a nou), el NEP mostra com l'opinió política menorquina no tendeix a la polarització, sinó més aviat es concentra en una sèrie de forces polítiques, entre tres i cinc, amb pes polític específic i poder per configurar el Consell Insular.

El nombre de partits en competició entre 2007 i 2019 ha variat entre els sis i els nou. D'entrada, ens faria pensar això que el multipartidisme s'ha donat sempre a Menorca. No obstant això, s'ha demostrat com el sistema de partits menorquí ha passat per diverses fases: el 2007, el sistema proporcional donava lloc a un bipartidisme establert *de facto*, mentre que el 2011 va evolucionar com un sistema de partit hegemònic amb la victòria del PP.

El 2015, s'estableix el multipartidisme moderat, tendència reforçada i continuada el 2019.

Quan s'analitzen els sistemes de partits i el seu comportament electoral, un element de referència fonamental és posar en context els resultats d'unes eleccions específiques amb la convocatòria anterior, donat que aquestes se situen necessàriament en un continu temporal, a més del seu context determinat. Així, s'observa com les eleccions de 2019 són de continuïtat en referència a les anteriors. Les eleccions de continuïtat anomenades també 'eleccions normals' són la regla. Entre 2015 i 2019, la volatilitat ha estat baixa i els altres indicadors analitzats donen resultats similars. Per tant, si la tendència perdura en les següents eleccions, les de 2023, amb un multipartidisme moderat, serà interessant observar no la volatilitat total, sinó la volatilitat intrabloc i analitzar els canvis donats amb la quarta i quinta forces polítiques segons el NEP el 2019 (Cs i UP). Si els resultats generals de 2023 són similars als de 2019, s'obtindrà una continuïtat de la tendència. Ara bé, si s'observen canvis intrabloc suficientment importants, llavors estarem davant unes eleccions de conversió.

Anotacions

[1] J. Montero; F. Llera; M. Torcal (1992). "Sistemas electorales en España: una recapitulación". REIS (Núm. 58, pàg. 7-56).

[2] A partir dels deu representants, la magnitud de la circumscripció electoral és gran.

[3] En 1995 la barrera legal va ser modificada, del 3% al 5%.

[4] I. Lago; S. Lago (2000). "El sistema electoral español: una cuantificación de sus efectos 'mecánico' y 'psicológico'". *Revista de Estudios Políticos (Nueva Época)* (Núm. 107, enero-marzo, pàg. 225-250).

[5] J. Montero; F. Llera; M. Torcal (1992). "Sistemas electorales en España: una recapitulación". REIS (Núm. 58, pàg. 7-56).

Bibliografia

- S. Bartolini** (1999). "Collusion, competition and democracy". *Journal of Theoretical Politics* (vol.11, núm. 4, pàg. 435-470).
- G. Sani; G. Sartori** (1983). "Polarization, fragmentation and competition in Western democracies". A: H. Daalder; P. Mair (ed.). *Western European party systems. Continuity and change*. Londres: Sage.
- M. Laakso; R. Taagepera** (1979). "Effective number of parties: A measure with application to West Europe". *Comparative political studies* (vol.12, pàg. 3-27).
- D. Rae** (1971). *Leyes electorales y sistemas de partidos políticos* (pàg. 47-89). Madrid: Ediciones CITEP.
- M. Harrop; W. Miller** (1987). *Elections and voters. A comparative introduction* (pàg. 87 l s.). Nova York: New Amsterdam Books.
- D. Nohlen** (1998). "Els sistemes electorals i opcions per a Catalunya i Espanya (I)". *Diàlegs* (volum 1, núm. 1, pàg. 63-95).
- G. Sartori** (1992). *Partidos y Sistemas de Partidos*. Madrid: Alianza.
- I. Delgado; L. López** (2008). *Comportamiento Político y Sociología Electoral*. Unidad Didáctica. Madrid: UNED.
- I. Lago; S. Lago** (2000). "El sistema electoral español: una cuantificación de sus efectos 'mecánico' y 'psicológico'". *Revista de Estudios Políticos (Nueva Época)* (Núm. 107, Enero-Marzo, pàg. 225-250).
- F. Ocaña; P. Oñate** (1999). "Índices e indicadores del sistema electoral y del sistema de partidos. Una propuesta informática para su cálculo". *REIS* (Núm 86, pàg. 223-245).
- J. Montero; F. Llera; M. Torcal** (1992). "Sistemas electorales en España: una recapitulación". *REIS* (Núm. 58, pàg. 7-56).

EL PAPER DELS PARTITS DURANT ELS PRIMERS ANYS DE LA LEGISLATURA DE LES TRES "C"

Eli Gallardo Sánchez

Polítòleg

Introducció

(1) Un dels mètodes científics de la ciència política és l'observació de factors recurrents, que moltes vegades permeten inferir possibles resultats ulteriors. Així, davant els governs pendulars entre 1995 i 2015, hom podria pensar que el 2019 era el torn d'un govern de dretes, com a altern al govern de pacte liderat pel PSIB-PSOE amb Francina Armengol al capdavant.

No obstant això, la realitat imposa atorgar més importància al context -ja destacat pel sociòleg David Easton i els seus hereus teòrics, fa més de cinquanta anys-, al pes de l'opinió pública i a la visibilitat que ofereixen els nous mitjans de comunicació i xarxes socials per comprendre per què estam davant una legislatura especial, on els esquemes del passat no serveixen, i amb una volatilitat molt elevada.

(2) Si a tota aquesta introducció hi afegim una pandèmia mundial, els seus efectes psicològics -a escala individual, però també col·lectiva- i la gestió institucional a l'àmbit autonòmic després d'aconseguir enllaçar dues legislatures de progrés per primera vegada, estam davant un *rara avis* digne d'un estudi detallat, per la gran quantitat de factors que hi intervenen, i llurs efectes podran ser comprovats amb el temps. D'aquí que ens haguem atrevit a anomenar aquesta legislatura com la legislatura de les tres "C": COVID i la consolidació del nou cicle.

(3) En aquestes pàgines ens acostarem al paper dels partits polítics, dins el macrogrup dels "actors polítics", on inclouríem també els mitjans de comunicació i la seva ecologia, que actuen en un mateix espai i que comparteixen capacitat d'influència en l'opinió pública i la informació generada, que condiciona l'*agenda setting* o configuració de l'agenda mediàtica.

Els partits polítics: una primera classificació

(1) Com ja hem destacat en altres ocasions (per totes, el llibre *Balears, 2015: un nuevo ciclo político*), l'escenari polític balear presenta una idiosincràsia particular que el dota d'un interès científic encara no cobert, tot i que progressivament comptam amb noves veus analítiques de caràcter privat, com ara el col·lectiu Passes Perdudes.

(2) La configuració del sistema de partits a escala balear és un dels

factors definatori d'aquesta particularitat de la política balear, amb organitzacions de caràcter estatal, autonòmic i també illenc, que conflueixen en la cambra legislativa i que exerceixen el control al govern. Els interessos electorals i mediàtics de cadascuna d'aquestes organitzacions, com el seu públic, difereixen de forma significativa.

Veim, doncs, que l'àmbit de representació territorial podria ser un primer element de distinció, on trobaríem: a) partits d'àmbit estatal i b) partits d'àmbit no estatal (d'ara endavant PANE).

(3) L'eix ideològic esquerra-dreta també podria ser un factor de classificació dels partits, per ventura el més tradicional i gastat, on no podem deixar de destacar la importància de la ubicació que fan els particulars respecte de cada partit polític -i que difereix de forma significativa, com destaquen nombrosos estudis demoscòpics-, com també l'autoubicació dels votants o la proximitat estimada d'aquests respecte de les diferents organitzacions polítiques, que guarda relació amb el vot ideològic o inclús amb l'opció pel vot útil en cas que es plantegi que el partit pel qual té preferència no compta amb possibilitats de guanyar o governar, i s'opta per un partit proper ideològicament amb projeccions electorals favorables.

(4) En aquest capítol establirem una classificació que podríem considerar pragmàtica, ja que guarda relació amb l'exercici pràctic de les funcions de govern o oposició. Així, podríem fixar dos grups clars i diversos subgrups:

- a) Partits que conformen la coalició de govern autonòmic. Aquí trobam el PSIB-PSOE, MÉS per Mallorca i Podem, a diferència de l'anterior legislatura, on MÉS per Menorca va abandonar el pacte i la formació morada donava suport parlamentari al Pacte (coalició parlamentària, segons les teories coalicionals).
- b) Partits de l'oposició. La resta de partits del Parlament, amb les seves diferències respecte de l'àmbit territorial i eix ideològic, però que comparteixen les funcions de control al govern, negociació de pressupostos i altres *issues* polítics, que veurem a continuació:

1. Les oposicions parlamentàries i el contrapès del Grup dels 30

(1) Són tantes les diferències entre els partits que integren l'oposició parlamentària que podríem dir que només comparteixen un

un denominador comú: no governen. O, almanco, aquest era l'únic factor comú fins a la configuració del Grup dels 30 al voltant del recurs d'inconstitucionalitat contra el Règim Econòmic Balear (REIB), del qual en parlarem al darrer apartat del capítol.

Tornant a les oposicions, i seguint els postulats del cèlebre polític Giovanni Sartori, podem considerar que

«[...] els patrons i estil de l'oposició varien de forma significativa d'un tipus de sistema de partits a un altre. La distinció important seria entre oposició responsable i oposició irresponsable».

Al mateix article, publicat el 1966 sota el títol "Opposition and Control: Problems and Prospects", Sartori deixa pistes sobre una classificació més acurada de les oposicions, a partir de les quals podríem establir l'esquema següent:

- Oposició constructiva-interactiva. Aquesta tipologia es correspon amb la tipologia "responsable i constitucional", on podríem classificar els diputats de Ciudadanos (5), El PI (3) i el Grup Mixt de la primera meitat de legislatura (3).
- Oposició divergent. L'oposició "no responsable i constitucional" estaria representada pel Partit Popular (16), partit majoritari i que exerceix una oposició frontal amb més pes a la cambra autonòmica.
- Oposició antisistema. Aquesta oposició seria la considerada per Sartori com a "no responsable i no constitucional" o "contestatària". Clarament representada pel grup parlamentari de VOX (3), no implica que incompleixi la llei de partits ni la Constitució, però sí que defensen arguments i matèries que a vegades transgredeixen els principis constitucionals.

(2) Hem quantificat el pes de cadascun d'aquests subgrups de l'oposició perquè la persona lectora pugui fer els càlculs del pes relatiu respecte de certs debats, on el Govern tindria una majoria més o menys ampla.

No obstant això, i com veurem al darrer apartat, durant la passada legislatura (2019-2023) s'ha produït un canvi de rols, i un dels socis (MÉS per Mallorca) s'ha alineat amb l'oposició -majoritàriament de

dretes i espanyolista- per tal de recórrer al Tribunal Constitucional els pressupostos generals de l'Estat per no dotar de forma concreta el Règim Econòmic Balear, aportant els seus diputats fins a arribar a trenta, que és la meitat més un dels diputats del Parlament, el que configuraria la majoria dels vots.

2. Els socis minoritaris al segon govern Armengol: divergència activa i corresponsabilitat passiva

(1) Com ja s'ha plantejat, aquesta segona legislatura progressista presenta diferències quant a la coalició de govern i coalicions parlamentàries respecte de la primera. Des del 2019, MÉS per Mallorca i Podem conformen el Pacte de Govern juntament amb el PSIB-PSOE, partit que va guanyar en vots i escons les eleccions autonòmiques.

La minva en el nombre de vots i en la representació parlamentària dels dos socis minoritaris va ser un factor determinant durant les negociacions de les àrees de govern, amb una mediatització i encreuament de declaracions que apuntaven una orientació a l'obtenció de càrrecs (*office-seeking* en termes de Müller i Strøm al seu "Policy, office or votes? How Political Parties in Western Europe Make Hard Decisions").

(2) A partir d'aquí, i respecte de moltes qüestions d'àmbit estatal -i amb menor freqüència, autonòmic-, les divergències entre el soci més minoritari (MÉS per Mallorca) i el majoritari (PSIB-PSOE) s'han incrementat, d'aquí que puguem catalogar el paper dels ecosobiranistes com de divergència activa. Així, per exemple, respecte de la gestió de la pandèmia, les declaracions d'estat d'alarma, l'alliberament dels romanents de tresoreria o altres matèries, MÉS per Mallorca ha emès comunicats i declaracions públiques dels seus líders contra les decisions del Govern central, liderat pel seu soci autonòmic i en coalició amb l'altre soci autonòmic.

De forma especial, el senador designat pel Parlament, Vicenç Vidal, de la formació MÉS per Mallorca, ha aprofitat l'altaveu de la cambra alta per exercir una crítica aferrissada i constant contra el Govern central, amplificada a escala autonòmica per la formació a través dels mitjans locals. Aquestes discrepàncies, tot i que fora de l'àmbit del govern autonòmic i del Parlament, suposen un factor de desgast entre els socis, especialment durant els pitjors moments de gestió de

la pandèmia, on els problemes de salut, economia i treball -àrees que MÉS no gestiona al Govern-, eren els més importants per a la població, com demostren els sondejos.

(3) Quant al paper de Podem, ha exercit un paper de lleialtat amb perfil relativament baix, sense mediatitzar les discrepàncies a l'àmbit autonòmic, en gran part perquè PSOE i Unidas Podemos han configurat el primer govern estatal de coalició i s'ha marcat una agenda social i sanitària molt forta, que requereix solidesa mediàtico-política multinivell. Així, el podríem catalogar com a un soci que ha exercit una corresponsabilitat passiva.

La segona meitat de la legislatura: *cost of ruling*, difusió de les línies i nous lideratges

Una vegada plantejat l'escenari i els *issues* que han determinat el paper dels partits polítics durant la primera part de la legislatura, podem destacar tres factors rellevants i interrelacionats entre si que podrien determinar els següents mesos i que incidiran en el final de la legislatura de les tres "C".

El *cost of ruling* del partit majoritari a Espanya i Balears

La gestió de la pandèmia de la COVID a l'àmbit estatal i autonòmic presenta unes condicions similars quant al lideratge dels socialistes al capdavant de les institucions i el desgast propi de la direcció institucional dels principals òrgans sanitaris i de govern.

A més, la mediatització de les controvèrsies i l'amplificació dels *issues* negatius a través de tertúlies televisives -que alguns científics socials han catalogat com a "política basura" (Palao i Garcia, al paper presentat el 2011 al X Congrés de l'AECPA)- han estat factors importants quant a l'opinió pública. En certs moments s'ha configurat una oposició als governs central i autonòmic que suggerien la creació de dos blocs polítics: el partit majoritari del govern i la resta de partits, en contra del primer.

La celebració de diferents eleccions autonòmiques, com és el cas de Catalunya el febrer de 2021 o de la Comunitat de Madrid el maig, han determinat les estratègies dels partits d'àmbit estatal i han incidit en els equilibris multinivell. Quant al calendari electoral balear, tal com disposa l'Estatut, hi ha la possibilitat d'un avançament electoral en el

cas que la presidenta refusés l'esgotament de la legislatura, una opció gens descartable vist el paper dels diferents partits i la incidència dels diferents nivells de govern en la política autonòmica.

La difusió de les línies

Com hem plantejat a la classificació dels partits d'oposició i als socis de govern en el cas de Balears, i ja havíem apuntat llavors, en determinats moments s'han difós les línies que separaven l'oposició del govern al voltant d'*issues* de campanya com el REIB, els pressupostos o la gestió de la pandèmia.

Hem apuntat abans al *Grup dels 30*, nom que donam als trenta diputats de les diferents formacions polítiques amb representació al Parlament de les Illes Balears que varen aprovar la interposició d'un recurs d'inconstitucionalitat contra els pressupostos estatals per no haver dotat de forma efectiva la partida destinada al REIB (inconstitucionalitat per omissió).

Cal recordar que els pressupostos presentats per PSOE i Unidas Podemos varen rebre el suport d'ERC, PNV, EH Bildu, PDeCat, Más País, Compromís, Nueva Canarias, PRC y Teruel Existe, i que dins el Grup dels 30 hi ha El PI (principal impulsor), Ciudadanos, Partit Popular, VOX, MÉS per Menorca i el soci de govern MÉS per Mallorca.

Per altra banda, cal recordar l'oposició constructiva de partits com El PI o Ciudadanos en matèria sanitària o en el cas dels pressupostos de 2021, que durant el seu debat va produir una crítica aferrissada dels partits més conservadors envers Ciudadanos pel suport a certs blocs, amb vots favorables i abstencions, en comptes de fer servir el vot negatiu. En aquest cas les línies també es varen veure difoses, amb crítiques mediatitzades.

Nous lideratges intrapartidistes

La consolidació del cicle posterior a 2015 i l'esdevenir de la legislatura començada el 2019 són factors molt rellevants per comprendre la importància de reforçar els lideratges sòlids, com també per apuntar als nous lideratges, que requereixen del transcurs d'un temps a escala interpartidista i, sobretot, intrapartidista, ja que, malgrat que el nostre sistema sigui de representació parlamentària, les atribucions polítiques de la presidència són molt amples i apunten a un sistema

semipresidencialista.

D'aquí que els lideratges parlamentaris, en primer lloc, i a escala insular després, revesteixin d'una importància manifesta, com s'ha pogut comprovar en el cas de diferents partits de l'oposició parlamentària: la dimissió de Gabriel Company al capdavant del Partit Popular, rellevat per Marga Prohens -sense escó al parlament autonòmic, però sí a l'estatal-; la crisi derivada de la lluita de famílies dins El PI des de la dimissió de Jaume Font, que avui dia sembla no haver-se tancat del tot; o l'expulsió de Maxo Benalal del grup parlamentari de Ciudadanos després del subreptici i fracassat intent de substitució de la coordinadora autonòmica i portaveu, Patricia Guasp.

En el cas dels partits del govern, durant els mesos vinents tendran lloc la celebració dels congressos autonòmic i insular per tal de reforçar lideratges o crear-ne de nous de cara a les pròximes eleccions autonòmiques, que previsiblement se celebrin el 2023.

EL DRET A DECIDIR COM ENVELLIR

Javier de Juan Martín

Vicesecretari General de la Federació Socialista de Mallorca i conseller electe al Consell de Mallorca

S'estima que al voltant de l'any 2045, les persones més grans de 65 anys suposaran més d'un 30% de la població total. D'aquesta, prop d'un 40% seran octogenaris i, segurament, amb algun tipus de dependència. Davant d'aquest escenari no tan llunyà, la societat ha d'apostar decididament per establir polítiques públiques estratègiques que ens ajudin a reorientar tots els serveis cap a aquest nou escenari.

En una enquesta realitzada el 2018, de l'Observatori de Persones Majors (OMM) de l'IMAS sobre una mostra de 492 persones de 18 municipis de Mallorca en edats compreses entre els 65 i 85 anys, el 82% expressaven el desig d'envellir al domicili i ser cuidades en el seu entorn, fins i tot en el cas de necessitar ajuda per realitzar les activitats més bàsiques de la vida diària.

D'altra banda, sembla bastant clar que les polítiques d'atenció que fins ara s'han aplicat al col·lectiu de persones majors, basades principalment en la institucionalització en centres assistencials, deixaran de ser eficaces en un futur pròxim. En un parell de dècades es doblarà la població major i passarà a ser un terç de la població total, les estructures familiars tradicionals canviaran totalment i, amb això, la forma de cuidar els nostres majors. Les noves generacions de persones grans estaran més formades i seran molt més reivindicatives amb els seus drets.

Per tant, reconeixent que hem de procurar respectar al màxim l'autonomia de les persones i el seu dret a decidir com volen afrontar el procés d'envelliment, i que la gran majoria de les persones majors expressen el desig d'envellir en el seu entorn comunitari, fins i tot trobant-se en situació de dependència, la pregunta que hem de fer-nos és: què hauríem de fer perquè les persones majors puguin envellir amb dignitat i qualitat de vida?

Drets de les persones majors

Històricament, el tractament dels drets de les persones majors s'ha enquadrat més en l'àmbit de la protecció social que en el reconeixement de subjectes de ple dret dins la nostra societat. Així, l'art. 50 de la Constitució Espanyola diu: "Els poders públics garantiran, mitjançant pensions adequades i periòdicament actualitzades, la suficiència econòmica als ciutadans durant la tercera edat. Així mateix, i amb independència de les obligacions familiars,

en promouran el benestar mitjançant un sistema de serveis socials que atendran els seus problemes específics de salut, habitatge, cultura i oci."

No és fins a l'aprovació de la Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea (2000) i, posteriorment, l'aprovació de la Constitució de la Unió Europea (2005) quan apareix el reconeixement exprés del dret de les persones majors a dur una vida autònoma i a formar part activa de la nostra societat. Així, l'article II-85 del TCE diu: "La Unió reconeix i respecta el dret de les persones majors a portar una vida digna i independent i a participar en la vida social i cultural."

Aquest reconeixement exprés cap a les persones majors implica, per part de les administracions públiques, assegurar la capacitat econòmica i l'atenció assistencial a les persones majors i, sobretot, garantir el respecte per les decisions vitals de cada individu (dignitat i independència) i fomentar la participació activa en el disseny de les polítiques que els afecten (participació en la vida social i cultural).

Entre altres coses, com expliquen els professors Maldonado Molina i García Valverde, "en matèria d'habitatge implicarà procurar mantenir a les persones majors en el seu context social mitjançant una sèrie d'instruments destinats a aconseguir que conservin la seva autonomia personal. D'aquesta manera, l'opció de les residències quedaria reservada per als subjectes que no poden (o no volen) viure a casa seva, però procurant que en cap cas suposi un allunyament dels llocs on va transcórrer la seva vida". (Revista MTAS. 2005 p.467).

Defensar els drets de les persones majors també ha d'implicar protegir-les. S'estima que un 10% de les persones majors d'una societat han patit o patiran alguna forma d'abús o maltractament. Investigacions recents suggereixen que l'abús, l'abandonament i la violència contra les persones majors són encara més freqüents del que s'ha reconegut. Aquests actes es converteixen en un atac inacceptable a la dignitat i els drets humans de les persones majors. La situació sociodemogràfica actual, en què el col·lectiu de persones majors és cada vegada més nombrós i, a vegades, menys valorat, i on l'estructura familiar ha experimentat grans canvis, provoca que les persones majors siguin encara més vulnerables a patir aquest tipus de situacions.

Per afrontar aquest problema primer hem de visibilitzar-lo i,

d'aquesta manera, poder articular recursos i serveis comunitaris al voltant de la resolució del problema. Hem de generar la confiança suficient en les víctimes i en la societat en general per sortir del silenci típic que es produeix davant d'aquest tipus de comportaments. Per resoldre el problema necessitam estudiar-lo a fons, sensibilitzar la societat, informar les possibles víctimes, apostar per la professionalització de les cures, coordinar tots els serveis públics entorn de la persona i, sobretot, donar les suficients garanties perquè qualsevol persona que es consideri víctima d'abusos o maltractament tenguí la certesa que després de la denúncia tindrà una resposta adequada.

Però, si allò que volem és construir una nova societat, on les persones majors passin de ser considerades simples beneficiàries de prestacions d'assistència social a veritables subjectes de dret, si volem abordar problemàtiques com l'empobriment econòmic per qüestions relacionades amb l'envelliment, la discriminació de les dones a la nostra societat per qüestions d'edat o el dret de totes les persones majors a decidir i formar part activa del seu propi procés d'envelliment, hem d'oferir respostes integrals. Per a això, es fa imprescindible el blindatge constitucional d'alguns d'aquests drets i l'aprovació de lleis integrals de protecció a les persones majors. Actualment, molts dels drets de les persones majors o no estan recollits en cap legislació específica o simplement estan dispersos en múltiples normatives, la qual cosa pràcticament impossibilita el seu exercici.

Viure en un entorn amigable

Els beneficis de les polítiques de promoció i foment de l'envelliment actiu per a les persones majors en l'entorn comunitari està àmpliament estudiat i reconegut: beneficis de tipus físic, psicològic, emocional, social, etc. Allò que, de vegades passa més desapercbut, són els beneficis que la permanència de les persones majors en el mateix entorn reporta a la comunitat, per exemple, amb la seva implicació en programes de voluntariat social, amb la participació en la vida socioeconòmica de la comunitat, amb el desenvolupament d'activitats de cures, etc.

El foment dels programes d'intervenció comunitària i participació social que persegueixen l'envelliment actiu i saludable de les persones milloren la qualitat de vida, eviten l'aïllament social,

redueixen els casos de depressions i solitud, prevenen i detecten els riscos de maltractaments i abusos en totes les seves formes, amplien les xarxes de relacions de les persones i, sobretot, eviten la invisibilització d'un col·lectiu de persones cada vegada més gran i, en moltes ocasions, poc reconegut.

Participació social de les persones majors

La participació social és la intervenció dels ciutadans en la presa de decisions respecte del maneig de recursos, programes i activitats que impacten en el desenvolupament de la comunitat.

Des d'una perspectiva individual, vol dir que les persones majors enfronten el seu propi procés d'envelliment des d'un paper o rol actiu i sense desconnectar-se o aïllar-se de la societat. Des d'una perspectiva col·lectiva, significa que les persones majors tenen una gran experiència vital que ha de ser reconeguda per possibilitar que els canvis en les societats es produeixin d'una manera equilibrada.

Fa anys que es treballa en moltes de les dimensions que componen la participació de les persones majors a la nostra comunitat: l'associacionisme (a través de programes de promoció sociocultural per tota l'illa), el voluntariat (a través de programes de voluntariat social i programes de caràcter intergeneracional), el foment de les activitats d'oci i temps lliure (a través de les llars socioculturals per a la promoció de l'autonomia personal). Tot i això, encara tenim un camí llarg per recórrer en dues dimensions importants que promouen la participació activa: l'educació permanent de les persones majors -amb especial atenció a la superació de la bretxa digital- i la seva participació en l'activitat política. Sense cap dubte, per a una persona major, participar socialment és poder decidir sobre aquelles polítiques que afecten, d'una manera o altra, el seu procés d'envelliment.

Qualitat de vida en l'envelliment

A mesura que una persona envellaix hi ha una clara tendència a la pèrdua de qualitat de vida. Per intentar compensar aquesta pèrdua pot ser necessari actuar sobre algunes dimensions clau que afecten el benestar de les persones: la situació econòmica, la salut, les relacions socials, l'habitatge i l'oci. No obstant això, la preservació de la qualitat de vida no és un concepte exclusivament mesurable de

forma objectiva, sinó que té un fort component de percepció subjectiva, per la qual cosa qualsevol política plantejada s'ha de fer des del punt de vista de la personalització.

Per fer front a aquest repte hem de ser capaços de coordinar els recursos dels diferents sistemes que intervenen en l'entorn comunitari (serveis sanitaris, serveis socials municipals, serveis socials especialitzats, etc.) i articular tot aquest catàleg de recursos entorn de les necessitats canviants de cada persona. Els plans d'Atenció Individual conjunts es convertiren així en un instrument clau per coordinar tots els recursos necessaris perquè una persona major i la seva família puguin desenvolupar el projecte vital amb totes les garanties.

En molts casos no es tracta de crear nous recursos, sinó d'aprofitar bé els que tenim i assegurar que arriben a tota la població: centres de salut, centres de dia, atenció a domicili, menjar a domicili, teleassistència, programes de foment de l'autonomia personal, voluntariat, ajudes tècniques, etc. Si de veritat volem lluitar contra els casos d'aïllament social i solitud, contra els abusos i maltractaments a les persones més vulnerables, si volem donar suport a les persones amb necessitats d'atenció assistencials i les seves famílies cuidadores, ho hem de fer des de la individualització de cada cas. No hi ha solucions generals davant de les necessitats especials de cada persona.

Espais adaptats a les persones

Si volem satisfer el desig majoritari de les persones grans de poder envellir en comunitat de manera segura i confortable hem d'abordar decididament l'adaptació funcional de l'entorn de la persona major i l'accessibilitat dels espais públics de pobles i ciutats. Entenent aquesta adaptació des d'un sentit integral, perquè totes les persones puguin desenvolupar les activitats bàsiques de la vida diària de forma totalment normalitzada. Per això, no només hem de parlar d'adaptació d'infraestructures, sinó que hem d'introduir el concepte d'itineraris bàsics per poder desenvolupar cada projecte vital: reforma d'infraestructures privades i públiques, suports tècnics a la llar, mobiliari funcional, transport adaptat, espais públics accessibles, etc.

Per canviar el model d'atenció hem de canviar l'estratègia d'urbanisme i habitatge i enfocar-la des del punt de vista de les

persones majors. Un punt de vista molt útil per abordar els requisits d'altres col·lectius amb necessitats (infància, família, persones amb discapacitat, etc.). Hem de promoure espais domèstics segurs i confortables que permetin l'autonomia i independència de les persones majors, potenciant les seves capacitats.

Quan els domicilis de les persones majors o de les seves famílies no puguin ser una alternativa habitacional per gaudir d'un envelliment segur i saludable, les administracions hauran de promoure serveis d'habitatges supervisats i tutelats en l'entorn comunitari. Entre l'atenció en el domicili de la persona i la institucionalització en residències especialitzades hi ha serveis intermedis que no han estat explorats prou a les Illes Balears i que permetrien cobrir la gran majoria de les necessitats de les persones majors dependents sense haver de recórrer a una institucionalització massiva. D'aquesta manera, els mateixos serveis que ja es presten a la comunitat (centres de dia, atenció a domicili, menjar a domicili, etc.) serien perfectament compatibles amb els models d'habitatges supervisats o tutelats.

Cuidar de les persones majors en el seu entorn

Tradicionalment, l'atenció a les persones majors s'ha tractat des de la perspectiva dels models assistencials. Models dedicats a institucionalitzar persones en grans centres residencials i oferir-los serveis rígids a l'espera que siguin les persones que s'adaptin a aquests, i no al contrari. Aquests models cada vegada funcionen menys en la nostra societat perquè, afortunadament, les persones cada vegada esperam més.

Per això, no és casualitat que des de fa alguns anys es desenvolupin polítiques centrades en les persones. Polítiques d'idees senzilles que parlen de coses senzilles: drets, dignitat, autodeterminació, desenvolupament personal, relacions, benestar, etc., però, a la vegada, molt complexes a l'hora d'implementar-les, perquè vivim en un món categoritzat, parcel·lat i de serveis rígids.

"L'atenció a les persones majors dependents i les seves famílies s'ha de produir fonamentalment en el seu entorn comunitari (al voltant del seu domicili) i els centres residencials han d'evolucionar cap a centres amb unitats més petites i més especialitzades en els diferents àmbits socio-sanitaris."

Per aconseguir-ho, hem de seguir treballant dues línies principals:

Prevenió i atenció a l'entorn de la persona

Les persones, independentment de la nostra situació personal o de salut, volem romandre a casa nostra, amb la família i els amics. Avui dia, mitjançant la tecnologia i la reorganització dels serveis existents, és possible cuidar una gran majoria de persones majors dependents en el seu entorn amb molta més qualitat, millors serveis i a un menor cost que en un centre residencial.

La gran majoria de les persones majors dependents i les seves famílies no necessiten 24 hores d'atenció especialitzada en un centre per resoldre el seu problema. Hi ha una gran varietat de solucions si podem flexibilitzar els serveis que prestam. Avui dia, un percentatge important de domicilis estan preparats per poder realitzar una atenció digna a les persones dependents o només necessiten una petita adaptació.

Quan la permanència en el domicili habitual de la persona no sigui possible per la impossibilitat de prestar una atenció amb dignitat i qualitat, ja sigui perquè la persona no tingui el suport d'un familiar o cuidador, perquè necessiti un alt grau d'atenció assistencial o perquè el domicili no disposi d'unes mínimes condicions d'habitabilitat i seguretat, hem de promoure recursos intermedis de permanència en l'entorn, com els serveis d'habitatges supervisats o tutelats.

Amb aquest tipus de models podem millorar la qualitat de l'atenció a les persones majors dependents. L'atenció en el seu entorn és el que la persona dependent vol majoritàriament i on cobren tot el sentit els models d'atenció centrada en la persona. Podem evitar-nos la necessitat de construir i mantenir un gran nombre d'infraestructures molt costoses, tant econòmicament com territorialment. Podem generar riquesa i gran quantitat de llocs de treball de qualitat simplement atorgant el valor econòmic que es mereix l'atenció a les persones.

La coordinació entre els diferents serveis de prevenció i atenció que es presten a l'entorn de la persona (centres de dia, centres de salut, atenció a domicili, serveis d'habitatge supervisat o tutelat, programes d'envelliment actiu, etc.) és la clau per abordar aquest repte. Tots els serveis han de reorientar-se cap aquesta nova realitat i organitzar-se

entorn de les necessitats de la persona.

Atenció especialitzada en centres

Els centres residencials són i seguiran essent estratègics per a l'atenció de les persones majors dependents en aquells casos d'una necessitat assistencial d'alta intensitat o quan les condicions familiars o d'habitatge no siguin les adequades. No obstant això, els centres residencials han d'anar evolucionant cap a serveis amb unitats molt més especialitzades, temporals, rehabilitadores i connectats amb la comunitat.

Els models de creixement continuat en places residencials permanents per a persones majors dependents, propis de les darreres dècades del segle passat, són insostenibles econòmicament i territorialment, davant de l'augment previst de la població major. Segons els índexs de cobertura residencial que marca l'Organització Mundial de la Salut (OMS) per atendre correctament la població major d'un país i tenint en compte les previsions de creixement de la població major a les Illes Balears per a les pròximes dècades, hauríem de construir, només a Mallorca, entre 40 i 50 residències de 100 places cadascuna per a l'any 2030. Un objectiu impossible d'aconseguir en un territori com el nostre i molt qüestionable quan parlem d'una població major en creixement constant.

Feminització de l'envelliment

Vull acabar aquestes reflexions sobre el dret de les persones a decidir com envellir visibilitzant un dels factors menys tractats en el procés d'envelliment de la població: la feminització de la vellesa. Fer visible la feminització de l'envelliment significa reconèixer que les dones, a causa de factors demogràfics, culturals i econòmics, tenen una experiència diferent del procés d'envelliment en relació amb els homes.

Efectivament, per factors demogràfics, les dones a Espanya arriben a viure fins a set anys més que els homes, però això no significa que aquests anys siguin anys de més qualitat. En el context de l'envelliment, les dones pateixen una doble discriminació: per raons d'edat i per raons de gènere.

Elles són les que històricament han estat relegades als espais privats

de la llar i les que assumeixen majoritàriament les atencions informals de les persones grans dependents. Elles són les que pateixen més l'aïllament social i els problemes de solitud. Elles són les més propenses a patir abusos i maltractaments (en qualsevol de les seves formes) i les que menys denunciaran per no afectar el nucli familiar. Elles són les que després d'una vida dedicada al treball domèstic no rebran una pensió contributiva o les que, simplement pel fet d'enviudar, perdran poder adquisitiu.

Des de les responsabilitats públiques hem de tenir molt present aquest fenomen a l'hora de plantejar les nostres polítiques d'atenció al col·lectiu de persones majors i hem de ser capaços de visibilitzar i garantir els drets de les dones majors a envellir com desitgin.

HI HA ALTERNATIVA ECONÒMICA EN EL SECTOR SANITARI

Josep M. Pomar Reynés

Metge i gestor sanitari

La pretensió principal d'aquest article és la de destacar la manera com el sector de la salut en general, i els hospitals en particular, poden generar aportacions rellevants en el desenvolupament de la innovació i, en conseqüència, es poden convertir en peces clau dels ajusts i diversificació del model productiu i del desenvolupament econòmic en general i, en particular, a les Balears.

El nostre país compta amb un sistema sanitari públic valorat internacionalment i amb un grau de reconeixement elevat per part dels usuaris i de la població en general. Tot i el llast que li suposen algunes característiques pròpies de les administracions, que resten dinamisme i generen burocràcia i colls d'ampolla, i d'algunes mancances que la crisi de la COVID-19 va posar de manifest, es tracta d'un sistema molt accessible, amb uns nivells de competència professional elevats, amb dotacions tecnològiques avançades i amb uns costos raonables, si es té en compte la riquesa i capacitat econòmica pròpia, en comparació amb altres països del nostre entorn. Un model, el nostre, que, a més, és un element de cohesió social i d'equitat pel fet de ser finançat amb els impostos de tots i oferir per igual serveis de manera universal.

Tot i això, i pel fet que la part de l'assistència sanitària està completament transferida a les comunitats autònomes, els increments pressupostaris que anualment es precisen per garantir els serveis són vists amb gran preocupació pels governs, ja que la porció del seu pressupost que es destina a l'àrea de salut es menja entre un 30% i un 40% de les disponibilitats globals, depenent del conjunt de competències que es gestionen. D'altra banda, els increments anuals en la despesa finalment liquidada per la part sanitària superen, gairebé sempre de molt, les pujades del PIB, la qual cosa fa que el debat sobre la sostenibilitat del model hagi estat una de les constants en els fòrums del sector. En el cas de Balears, que en els darrers anys havia estat a la cua en despesa sanitària per habitant, s'ha dut a terme un important ajust per superar aquesta posició (el pressupost per a 2023 ha suposat un increment del 10% respecte del 2022), la qual cosa ens equilibra amb la despesa mitjana per habitant, però fa que en aquests moments la despesa en salut es mogui entorn del 32% del conjunt del pressupost autonòmic.

El debat sobre la sostenibilitat ha picat pedra cercant mesures tant pel costat de l'oferta (ajustar la cartera de prestacions, externalitzacions, millores en gestió...) com de la demanda (filtres

d'accés, llista d'espera, copagaments...), però poques vegades es planteja que pel costat dels ingressos hi pugui haver ingressos, més enllà de la facturació per atenció a forans.

És clar, per una banda, que interpretar la sanitat només des del costat de la despesa, sense considerar el valor que aporta a les persones (per tant, una inversió en anys de vida i en salut), és restrictiu i curt de vista. Però, aquesta mateixa miopia, fa que només s'observi i apreciï allò que es veu a la superfície; és a dir, les prestacions sanitàries (consultes mèdiques, ingressos hospitalaris, atenció urgent, cures, proves diagnòstiques) o com a molt, les altres dues potes de la "missió" dels centres sanitaris: la docència i la recerca. És a dir, la formació de nous professionals i especialistes i la producció de coneixement. De nou activitats que aporten valor, però que exigeixen fortes inversions i esforç en despesa corrent. Aquesta mirada limitada fa que pràcticament mai no es considerin dos aspectes cabdals per situar i valorar el sistema. El primer, una realitat del present, com és la d'un sector generador d'ocupació de qualitat, tant pública com privada, sense atur, que ofereix més de 20.000 llocs de feina directa, capaç d'atreure coneixement tot i les limitacions i traves existents. L'espai sanitari és, a més, un gran demanador d'altres béns i serveis complementaris en creixement constant, tant per l'augment de la demanda forçada per la demografia i l'envelliment, com pels avenços tecnològics i farmacèutics. Aquest i altres factors fan de la sanitat un sector generador de riquesa i un motor que espitja altres sectors que dinamitzen i impacten socialment i econòmicament per damunt de qualsevol altra branca d'activitat, exclosa en el nostre entorn la turística.

Però, tot i que aquestes evidències poden arribar a ser admeses en el balanç de costos i beneficis, resulta molt més infreqüent que es consideri la sanitat com a sector capaç de generar ingressos econòmics per si mateix, més enllà del que pot suposar l'atenció mèdica als turistes. És aquí on es desplega aquest segon aspecte al qual em referia i que té a veure amb la generació d'oportunitats d'economia productiva diferenciada per mitjà de la innovació. Una realitat incipient ja a bona part dels grans centres hospitalaris d'altres territoris que representa una expectativa plausible i esperançadora per capgirar l'endarrerida posició espanyola en innovació i molt més la de les Illes, que ocupa les darreres posicions en les taules comparatives relatives a la innovació. Això, en una conjuntura de prestigi social de la sanitat sobre la qual ara compareixen noves

oportunitats en el marc dels fons europeus, en particular amb el Mecanisme de Recuperació i Resiliència vinculats als fons *Next Generation*.

I aquesta esfera, la que es va anunciar com a Balears MedTech, una de les estratègies més efectives per desenvolupar la darrera lletra del conegut R+D+i, molt prima a Balears, ha de consistir en impulsar de forma decidida la quarta pota a la "missió" dels serveis sanitaris i dels hospitals: assistència, docència, recerca i innovació.

Per què als hospitals? En primer lloc, perquè arreu del món són els centres que dinamitzen l'entorn industrial del seu medi, quan existeix, impulsant i liderant projectes innovadors que acaben generant negoci i activitat econòmica. O, quan no existeix aquest teixit d'indústria, ho poden fer tant com a grans sales de proves virtuals de la indústria digital o com a recursos de la validació de solucions i processos, en reunir condicions òptimes per testar-los i, posteriorment, escalar-los. Els anomenats hospitals terciaris són, a més d'estructures voluminoses en construcció i instal·lacions preparades per a una activitat continuada, organitzacions de gran complexitat que treballen en processos i intervencions, tant assistencials com organitzatives, plenes de dificultats i que conviden a una continuada recerca de solucions òptimes. La identificació constant de problemes en la pràctica clínica diària en ecosistemes de gran concentració de coneixement genera idees innovadores i la necessitat de contacte dels sanitaris, sobretot dels metges, amb professionals d'altres branques per trobar respostes pràctiques als reptes mèdics, als problemes de comunicació, als de gestió, als conflictes dels mateixos espais i als dels procediments sobre els quals es treballa.

Per això es considera que els hospitals del segle XXI han de ser també espais dinàmics i interactius, disposats a compartir amb les universitats i amb les empreses i emprenedors de proximitat les seves inquietuds de progrés i desenvolupament, generant aliances amb agents capaços de sumar en projectes valorables pel mercat i orientats a millorar la salut i la qualitat de vida de la població.

És des d'aquesta visió que pot sorgir un projecte d'innovació ambiciós per a Balears i per al qual cal, a partir d'ara, continuar sensibilitzant la societat civil, l'administració i les empreses per fer creïble que la sanitat pot representar una oportunitat per a

l'economia i que aquest canvi és possible amb tanta o més probabilitat d'èxit que la que s'espera en altres àrees de la producció.

La viabilitat del projecte d'innovació en salut se sustenta en tres pilars que ara mateix són la base sobre la qual s'ha començat a definir una proposta ambiciosa i realista que s'ha identificat com el Health Living Lab de Son Espases. El projecte sorgeix de la constatació que existeixen, ja en aquest moment, professionals amb projectes i propostes de solucions susceptibles de desenvolupament i de convertir-se en patents que han de ser protegides i comptar amb el suport necessari per arribar al mercat. Les tres columnes que han d'afavorir aquest suport són: l'Institut d'Investigació Sanitària de les Illes Balears (IdISBa), que representa un cas d'èxit quant a impuls de la recerca i en la vocació de contribuir a la transferència i en gestió de la innovació; l'Hospital de Son Espases, com a gran centre que concentra coneixement, tecnologia i activitat, que es relaciona amb un gran nombre d'empreses del sector i generals i que manifesta una clara voluntat de liderar un nou camp dins les seves "missions" gràcies a un grup de professionals de vocació i experiència innovadora; i la Universitat de les Illes Balears, que, per mitjà de les àrees de ciències de la salut i, molt en particular, la Facultat de Medicina, s'articula amb eficàcia amb els altres dos instruments i aporta una gran diversitat de coneixement i experiència.

Quin ha de ser el model? El model d'innovació en sanitat ha de ser obert. En primer lloc, obert a la societat en el sentit que ha d'aportar aquelles solucions que contribueixin a generar més valor a la nostra població i que tenen més probabilitat de ser desenvolupades i proveïdes en un entorn immediat. Pensem en aquest àmbit en les respostes relacionades amb qualitat de vida, envelliment, cronicitat, que tantes sinergies properes poden inspirar i també amb tot camp de desenvolupament d'eines digitals i de comunicació (intel·ligència artificial, *big data*, telemedicina) que permeten desenvolupaments i aplicacions des de la deslocalització. Aquesta vocació d'obertura s'ha de traslladar de forma preferent a un model de confiança entre els actors dels projectes. Allò que es coneix com a *open innovation*, molt utilitzada en el camp de la salut, parteix d'un principi participatiu i col·laboratiu en el qual es democratitza la recepció d'idees i s'assumeix la incorporació, des d'un primer moment, de tots aquells agents que contribueixen al desenvolupament de la proposta al llarg de la cadena de valor. Es tracta d'incorporar en els processos idees internes i idees externes constituint xarxes i aliances que permeten

treballar sobre uns mateixos objectius concrets. Des d'aquest punt de vista, el mateix Hospital de Son Espases i el Servei de Salut de les Illes Balears acumulen experiència de col·laboració pública i privada que serveixen de precedents.

La concreció del model que s'està dibuixant inspirada en el concepte d'hospital-laboratori, el Health Living Lab, expressa aquesta vocació de treballar des de la cultura de la creació, cocreació en aquest cas, i en un espai compartit amb la realitat del dia a dia i dels problemes que s'aborden en un gran centre hospitalari. Des d'aquesta perspectiva, el clima que es genera permet passar de la recerca a la recerca aplicada. És a dir, allò que es coneix com a recerca translacional, propiciada per les proves en viu, el desenvolupament de prototips i la validació d'instruments o procediments. La interrelació, física o virtual particular del *coworking*, que afavoreix aquest concepte, ha d'actuar com a interfase entre el coneixement (hospital, universitat) i el món de l'empresa i l'emprenedoria.

No es comença del no-res. Es parteix de l'antecedent tangible de més d'una vintena de projectes sorgits d'idees gestades en el mateix hospital que es poden anar convertint en patents o en solucions que poden anar al mercat. Hi ha lideratge disruptiu i professional, experiències alienes, com les de ITEMAS, Leitat o el Health Living Lab Catalonia, amb el qual ja hi ha acords de col·laboració. També s'hi sumen experiències d'èxit com el desplegament de les àrees de simulació i d'impressió 3D del mateix Son Espases, que compta, a més, amb espais físics que podran ser destinats a constituir un dels punts d'encontre i de treball conjunt d'aquest Living Lab, gràcies als fons FEDER.

A partir d'aquí, cal anar teixint col·laboracions i estimulants l'emprenedoria posant les fites en la possibilitat d'engendrar *spin-offs* o *startups* locals que podrien ser la primera prova que el camí és encertat. Les passes donades fins ara per dibuixar i compartir aquest projecte mostren un retorn encoratjador que fan pensar en la capacitat de contagiar la idea que el sector sanitari pot representar, en un futur pròxim, una alternativa a la diversificació del nostre model econòmic.

PLA DE CONCILIACIÓ I CORRESPONSABILITAT: CONSAGRANT UN NOU DRET DE CIUTADANIA

Silvia Cano Juan

Secretària d'Igualtat del PSIB-PSOE i diputada del Grup Parlamentari Socialista al Parlament de les Illes Balears

Segons el Premi Nobel d'Economia Amartya Sen, és més important parlar de qualitat de vida que de nivell de vida, que identifica desenvolupament i creixement econòmic a través del PIB. L'ús d'un concepte o un altre implica mesurar coses diferents i posar l'accent en la distribució de la riquesa entre la població, com també tenir present de quina manera s'atenen les necessitats de la ciutadania des de les polítiques públiques.

La mirada cap a la realitat social des dels indicadors econòmics clàssics no evidencien els problemes ni desigualtats, més aviat els invisibilitzen, i, per això mateix, ja no ens serveixen. Les Nacions Unides, a través dels seus informes, han assumit aquest canvi de paradigma per valorar i avaluar els informes sobre desenvolupament humà.

La pandèmia ha deixat al descobert la contradicció entre el procés d'acumulació de capital i els processos de reproducció de la vida. Perquè si per a la producció, les condicions de vida són una variable d'ajust i la reproducció de la mà d'obra és un cost; per a la reproducció, l'objectiu són les condicions de vida, i la producció de mercaderies, un mitjà. Per tant, partim d'una tensió estructural entre el capital i la vida.

Replantejar el model assistencial combinant una bona xarxa de residències públiques, centres de dia i serveis per a aquelles persones que volen quedar a casa seva amb l'ajut necessari, i harmonitzar els diferents àmbits de la vida laboral, familiar i personal des de la perspectiva de la corresponsabilitat entre dones i homes són objectius polítics que hem portat a terme els socialistes al llarg d'aquests anys de govern. Les persones, especialment de les més vulnerables, i la seva cura estan en el centre de les nostres polítiques, com un element imprescindible per al sosteniment de la vida i el benestar individual i social. La proposta de fer emergir les cures com una necessitat social significa situar la seva responsabilitat en allò públic, en tant que els processos tant de producció com de reproducció social són indissociables, i és precisament la seva interacció la que genera valor social i, per tant, riquesa i benestar.

Cal tenir present que la feina no remunerada és un indicador diferencial de la qualitat de vida de les dones. D'una banda, suposa temps (cura d'infants, persones dependents o altres familiars) i, de l'altra, diferències quant a l'estatus. El temps invertit en les tasques

domèstiques i de cura és inversament proporcional al temps que es dedica a l'esfera pública i/o laboral, que està relacionada amb el prestigi i la valoració social. Aquesta esfera privada, domèstica, encara que no reconeguda, és una esfera més de la vida de les persones amb un paper important per al desenvolupament i benestar social. Aquesta esfera ha de ser revalorada per la seva funció social i des de la corresponsabilitat perquè no sigui adscrita a un sexe en particular, tal com succeeix avui dia. La persistència d'escletxes entre homes i dones en les cures i les feines no remunerades, en l'ocupació, els salaris, les pensions, la taxa d'atur, la feminització de la precarietat i la incidència de la violència masclista i de les agressions sexuals són indicadors de les desigualtats estructurals entre dones i homes.

En aquests vuit anys de govern (2015-2023), els socialistes de les Illes Balears hem reforçat, pressupost rere pressupost, la quarta pota de l'estat del benestar a través de la política pública de cures a persones grans i dependents, mitjançant la universalització de l'etapa educativa 0-3 anys -que té un gran impacte sobre l'equitat social- i amb un important Pla de Conciliació i Corresponsabilitat, el primer de Balears, consensuat i aprovat entre les diferents conselleries del Govern, les institucions de les nostres illes i els agents econòmics i socials, com també la societat civil.

Si la passada legislatura (2015-2019) ens vàrem dotar de l'arquitectura legal autonòmica amb les lleis d'Igualtat de dones i homes i de Famílies, aquest Pla de Conciliació i Corresponsabilitat implica una passa més per consagrar un nou dret de ciutadania: el dret a la conciliació. Un pla que s'emmarca en el conjunt d'iniciatives i modificacions normatives del Govern d'Espanya per reforçar el dret a la conciliació, a través dels plans d'Igualtat, del Pla Corresponsables -dotat amb 190 milions d'euros- o el permís de paternitat de setze setmanes, una fita important per avançar en la corresponsabilitat dels homes en la criança i invalidant la discriminació encoberta per raó de sexe en la contractació i promoció de les dones. Durant la pandèmia, el Plan Me Cuida va permetre a totes les persones treballadores reduir o adaptar la jornada en concórrer circumstàncies excepcionals relacionades amb les actuacions necessàries per evitar la transmissió comunitària de la COVID-19. Des de Balears, conscients de les necessitats de les famílies amb infants que varen haver de romandre aïllats o quarantenats per raó del virus, vàrem reclamar al Govern d'Espanya la necessitat d'una baixa laboral remunerada per poder fer front a aquestes situacions, sense pèrdua de capacitat

adquisitiva. Un fet que penalitzà particularment les dones, que són les que majoritàriament varen quedar a casa cuidant dels infants.

El Pla de Conciliació i Corresponsabilitat tracta de corregir desequilibris en el desenvolupament de la vida familiar, laboral i personal a través d'una nova organització del sistema social, econòmic, educatiu i cultural amb igualtat entre homes i dones. Mobilitzarà una gran quantitat de recursos públics: 157 milions d'euros (dels quals, cinc vénen de l'Estat) per desplegar 115 accions. Accions que estan temporalitzades en el marc 2021-2024, amb indicadors molts concrets i amb una comissió de seguiment del pla per materialitzar aquest nou dret de ciutadania de les Illes Balears.

D'entre les múltiples accions que conté el Pla, destacaré les més importants. Una n'és un estudi sobre el treball precari femení, causa de la gran part de l'escletxa salarial entre dones i homes. Una precarietat que ve en forma de jornades parcials no desitjades i per una desvalorització històrica de les feines femenines. Mesures com l'obligació d'auditories salarials d'empreses a partir de 50 persones treballadores, garantir més transparència i informació sobre els nivells salarials desglossats per sexe. Que aquesta informació estigui a l'abast dels representants legals dels treballadors permetrà enfortir la negociació col·lectiva. L'assessorament tècnic per part del Govern i la convocatòria d'ajudes adreçades als agents socials ajudaran a estimular aquests plans i bones pràctiques.

Segons dades del Ministeri d'Inclusió, Seguretat Social i Migracions, l'any 2020 quasi un 90% de les dones sol·licitaren una excedència per a la cura de fills enfront d'un 12% dels homes. Per aquesta raó, el Pla garanteix ajuts per a les excedències o les reduccions de jornada per cura de fills i filles menors o familiars en situació de dependència. Mesura vinculada als fons europeus i quantificada en 7,2 milions d'euros i que permetrà substituir les persones treballadores en aquest temps.

El teletreball i la seva regulació han suposat una adaptació als nous temps marcats per la pandèmia. Suposa alguns avantatges, però també riscos: deslocalització de treballadors i treballadores, afectació a la cultura sindical i atomització de les reivindicacions laborals però, sobretot, pot afectar les possibilitats de promoció de les dones. Si ja hi ha un sostre de vidre que costa trencar, el teletreball pot dificultar encara més les relacions interpersonals i de promoció de les dones.

Per tant, haurem d'estar vigilants.

De les mesures a l'àmbit educatiu i social destaquen l'augment de places 0-3 anys dins la xarxa pública i complementària, amb una aposta per l'ampliació dels serveis d'escola matineria i la creació del servei on no existeixi, cabdal per a les famílies treballadores, i l'ampliació de les polítiques públiques en matèria d'atenció i cures de les persones dependents i persones amb discapacitat per afavorir la conciliació de cuidadors i cuidadores. La voluntat és la d'incrementar un 30% l'oferta d'hores actuals d'ajuda a domicili en tres anys, augmentant en 50 places l'oferta d'estades de respir en quatre anys, incrementar el 10% del nombre de places de centres de dia que ampliaran l'horari d'atenció o els serveis de cap de setmana.

De les moltes evidències que ha deixat la pandèmia, una de les més importants és l'afectació desigual de les conseqüències negatives entre les dones i els homes. Si totes les crisis s'han aguditzat, la de les cures i la conciliació també. No podem caure en la trampa de naturalitzar que les cures estan associades a les dones. El feminisme, per molt que ho puguem escoltar darrerament, no és cuidar. Aquesta idea és reaccionària. De la mateixa manera que ho són els elogis a les virtuts polítiques de la feminitat perquè poden acabar reafirmant el paper tradicional de les dones i els homes.

L'economia de les cures ha de ser amb independència del sexe perquè és un valor humà essencial que ha de formar part de les polítiques públiques. I això és el que feim els socialistes a les diferents institucions: reforçar les polítiques públiques, l'autonomia personal, els serveis de qualitat i desenvolupar la quarta pota de l'Estat del Benestar, on la conciliació s'ha de consagrar com un nou dret de ciutadania.

Avançar en aquesta quarta pota serà clau per al canvi de model productiu que posi la vida en el centre. Ens permetrà, a mitjà termini, transformacions substancials en la societat vers la igualtat entre dones i homes, possibilitant un major gaudi de drets, llibertats i felicitat.

AVANÇAR DES DEL PACTE EN LES POLÍTIQUES DE BENESTAR EMOCIONAL I SALUT MENTAL: LA DIMENSIÓ DE GÈNERE COM A PRIORITAT

Beatriu Gamundí Molina

Secretària de Política Insular i Formació de la Federació Socialista de Mallorca i consellera electa al Consell de Mallorca

Els efectes psicològics, físics i econòmics de la crisi de la COVID-19 han provocat conseqüències en una part gens menyspreable de la ciutadania. No només a les persones que ja patien una malaltia mental, també a altres persones que s'han incorporat a la llista i que durant el confinament es varen veure allunyades dels seus entorns i pràctiques habituals i varen haver de suportar les restriccions amb més dificultats que la resta de la ciutadania.

Per aquest motiu, la Unió Europea ha declarat la salut mental com a prioritat i assenyala que cal enfocar els problemes des de les polítiques públiques, promovent un plantejament que s'amplia al conjunt de la població per prevenir aquestes malalties i afrontar els problemes relacionats amb la discapacitat, l'estigma i l'exclusió social.

A tot aquest context de crisi hem d'afegir la situació actual de la guerra de Rússia contra Ucraïna, perquè no sols vivim un conflicte armat en temps real, també sentim el seu patiment com a propi quan ens involucram en l'ajuda a les persones refugiades.

Els i les socialistes creim en els valors de la democràcia, i entenem la política com un instrument per transformar la realitat al servei de tothom, amb una mirada profunda i especial cap a les persones que es troben en un grau de vulnerabilitat més alt.

Un element de vertebració important va ser el Pla Estratègic de Salut Mental de 2016, que va comptar amb el suport unànime dels grups parlamentaris representats en aquell moment a la cambra autonòmica. I tant de bo la nostra comunitat autònoma hagués tengut un Pla de Salut Mental aprovat molt abans, perquè ha quedat demostrat que ha estat una eina útil i fonamental, i un full de ruta que ha servit de guia per prioritzar les accions i els recursos en el benestar emocional i la salut mental de la nostra ciutadania en aquests darrers vuit anys.

Avui podem dir que comptam amb una Oficina de Salut Mental, amb una estructura, un Observatori del Suïcidi i amb un Pla de Prevenció de la Conducta Suïcida de les Illes Balears. I aquest fet és rellevant, perquè existeix una diferència molt gran entre tenir un sistema públic de salut fort, que inclogui la salut mental, o que se l'hagi de pagar la ciutadania pel seu compte si pot. Perquè recordem que aquestes polítiques, fins fa no gaire, eren considerades la germana petita del sistema sanitari.

I sí, podríem afirmar que, gràcies a la feina feta els anys anteriors, vàrem poder estar més preparats per assumir el cop que suposà una pandèmia sense precedents en la nostra història recent i que no venia amb cap manual d'instruccions.

Durant la pandèmia vàrem veure com es varen dur a terme diverses actuacions, com el servei telemàtic d'atenció a la salut mental, l'increment de l'atenció específica per a persones en situació d'exclusió social, la potenciació dels equips d'atenció i prevenció del suïcidi o el servei d'atenció a professionals sanitaris, no sanitaris i sociosanitaris que feien feina en la primera línia de la COVID-19, impulsant campanyes i ponts de coordinació entre totes les administracions. Per això és important reconèixer tota la feina que es va dur a terme per part dels professionals, a través de les polítiques que es varen desenvolupar, i veure cap a on ha d'evolucionar el model d'atenció a la salut mental, perquè sigui més humà, més centrat en la persona i tengui present l'àmbit comunitari.

Des del Parlament de les Illes Balears tots els grups parlamentaris, i puc parlar especialment del grup al qual vaig representar la legislatura 2019-2023, que és el socialista, vàrem dur a terme iniciatives per incrementar la qualitat de les polítiques de la salut mental, posant sempre en pràctica el màxim consens possible.

Mai no podrem oblidar la importància i el valor de les polítiques públiques. El Govern de les Illes Balears, des de 2015, va apostar fermament per reforçar el sistema públic de salut, incrementant un 52% el pressupost, que va passar de 1 600 a 2 010 milions d'euros, fet que ha permès contractar 5 000 treballadors i treballadores més i millorar les condicions laborals dels professionals. En l'àmbit de la salut mental, en la legislatura anterior es va ampliar la cartera de serveis per incloure l'especialista en psicologia clínica en l'atenció primària i es va incrementar la dotació de recursos humans en salut mental en 62 professionals, posant en marxa set nous dispositius. I, segurament i sense voler caure en l'autocomplaença, per a una persona socialista, mentre hi hagi necessitats per atendre, mai no serà suficient. Però aquesta manera de gestionar la pandèmia ens va fer entendre que una manera diferent d'abordar les crisis no només era necessària, sinó que era possible. Aquesta manera no és més que des de la inversió, que varen posar en pràctica totes les institucions, començant per Europa, a través dels fons europeus, continuant pel Govern d'Espanya amb el Pla de Reconstrucció Econòmic i Social i

acabant amb el Pacte de Reactivació autonòmic, que va comptar amb el suport del sector social i sindical, els consells insulars, la Federació d'Entitats Locals de les Illes Balears (FELIB), l'Ajuntament de Palma i els partits polítics que s'hi volgueren sumar, que varen ser tots a excepció del PP i la ultradreta.

Tampoc no podem oblidar mai la importància de l'atenció comunitària, d'abordar el benestar emocional i la salut mental des d'un model holístic que impliqui tots els actors que intervenen per acostar els dispositius a les persones que pateixen un trastorn de salut mental als espais comunitaris (barris, domicili) i amb la finalitat d'erradicar els ingressos finalistes en espais que estigmatitzin. Per a mostra, un botó, perquè just això és el que persegueix la reforma del Parc Sanitari de Bons Aires de Palma: rompre murs i, ahora, acabar amb l'estigma amb la integració de tot un espai i una comunitat.

Per això, avui es fa més necessari que mai un Pacte Balear per la Salut Mental. El Govern de les Illes Balears, conjuntament amb les entitats socials i sindicals més representatives, els consells insulars, la FELIB i tots els grups parlamentaris, ha de liderar de manera coordinada aquestes polítiques, assegurant el desenvolupament integral, responsable i comunitari, que posi el projecte de vida al centre, perquè cal reforçar l'atenció del benestar emocional amb una visió al llarg de la vida de les persones. Que sigui de manera transversal i que estableixi les bases estratègiques per al futur Pla Estratègic de Salut Mental 2023-2029, com també els fonaments d'una futura Llei de Salut Mental de les Illes Balears, que sigui pionera, per reconèixer i avançar en drets socials per a la ciutadania de les nostres Illes.

Perquè són molts els reptes que encara ens resten per aconseguir, el futur Pla Estratègic de Salut Mental 2023-2029 haurà de tenir present la perspectiva de gènere en el model de salut mental, atès que la discriminació que pateixen les dones en aquest àmbit és doble -o triple-, perquè a més de patir les mateixes desigualtats, com qualsevol dona, s'hi ha d'afegir la discriminació que sofreixen per la malaltia mental o, si n'és el cas, per la discapacitat.

Els i les socialistes també demanarem una especial cura del benestar emocional i la salut mental en l'àmbit perinatal, l'etapa que comprèn des de la concepció fins a l'any de vida postpart. Es tracta d'un període en el qual les dones són més vulnerables a començar a patir

o recaure en qualsevol trastorn mental. Les dades demostren que una de cada cinc dones sofrirà algun tipus de trastorn mental perinatal (TMP), que tindrà conseqüències negatives no sols en la mare, sinó també en el nounat, a més d'ocasionar alteracions del vincle i incrementar el risc de psicopatologia infantil i adolescent. Per aquest motiu, sol·licitarem que es duguin a terme polítiques amb mesures que permetin consolidar un model d'atenció del benestar emocional i salut mental perinatal basat en la cohesió i equitat a totes les Illes.

Les desigualtats i discriminacions en l'àmbit professional, la càrrega de responsabilitats familiars i de cura o la violència de gènere han estat alguns dels factors principals que han provocat o agreujat els problemes de salut mental femenina.

Hem de fer esforços per incloure la dimensió de gènere en les qüestions relacionades amb la salut mental, com també oferir formació i recursos per a la gestió emocional i l'empoderament que ajudin a visibilitzar els drets de les dones.

Tal com he argumentat anteriorment, centres educatius, entitats socials, agents polítics, laborals, personal de salut, etc. han de poder tenir un espai de trobada per posar en comú les actuacions necessàries a desenvolupar i així, de manera conjunta, avançar en la formació, prevenció, tractament i recuperació de la salut mental que es puguin donar en l'actualitat, i que això ens permeti assegurar una ciutadania estable i forta.

Consideram que aquesta situació ens interpel·la a tots i a totes. La salut mental no va sols de les persones que ho pateixen o dels professionals que hi intervenen. No podem ser equidistants, necessitam un compromís unànime per a un model de benestar emocional i salut mental públic, propi de la socialdemocràcia. Perquè no podem oblidar que la manca de salut mental genera desigualtats, i aquí rau la importància d'implicar tota la ciutadania i tots els elements socials que hi intervenen, per fer front de manera conjunta a aquesta situació i tractar de reduir l'impacte que les malalties mentals tenen en les persones. Al cap i a la fi, allò que volem és conquerir més drets de ciutadania per generar una major estabilitat emocional, més igualtat i tornar a aprendre a viure i convida de manera feliç.

CIÈNCIA, POLÍTICA I EDUCACIÓ

Carles Bona Casas

Secretari d'Innovació, Ciència i Universitat del PSIB-PSOE i diputat del Grup Parlamentari Socialista al Parlament de les Illes Balears

Ciència confinada

Un esdeveniment va dominar el 2020: un virus altament infecciós i prèviament desconegut va crear el caos a tot el món, matant més de quatre milions de persones (més de milió i mig el 2020), infectant-ne moltes més i causant efectes devastadors en les economies mundials. I, malgrat que hi va haver altres fets científics molt noticiables durant el 2020, la pandèmia va dictar el camí de la ciència fins a nivells insospitats.

La velocitat de propagació del virus només va ser equiparable al ritme dels avenços científics. Tan prest com es va descobrir el SARS-CoV-2, grups de recerca de tot el món van començar a estudiar-ne la biologia, mentre d'altres desenvolupaven tests diagnòstics o investigaven mesures de salut pública per controlar-lo. A les Illes Balears, entre el finançament destinat per part del Govern de les Illes Balears a fomentar la lluita contra la malaltia des de l'àmbit de la recerca i els que han rebut finançament per part de l'Institut de Salut Carlos III, s'han engegat una sèrie de projectes que van des de la capacitat d'infecció segons variants genètiques dels receptors, factors immunològics i virològics que puguin correlacionar-se amb evolucions a formes greus de la malaltia, detecció i desinfecció de virus a l'aire, tractaments amb nanopartícules de plata o millors tests diagnòstics. A escala mundial, els científics també s'han afanyat a trobar tractaments i crear vacunes que poguessin mantenir la pandèmia sota control. Mai no s'havia progressat tan ràpidament amb cap altre agent infecciós.

Però, de la mateixa manera que ha succeït amb gairebé tothom, la pandèmia també va afectar la feina i vida personal dels investigadors. Molts dels que no estudien els virus o el seu impacte de forma habitual es varen bolcar en la causa, en part per intentar contribuir a trobar solucions i en part per haver vist com la prioritat dels seus projectes originals minvava. Si hi afegim els efectes que va tenir el confinament en la davallada de productivitat de les investigadores per assumir una excessiva càrrega de cuidats familiars en aquesta la nostra societat que encara no és igualitària, podem assegurar que hi va haver carreres professionals posades en pausa, amb les conseqüències d'impacte científic i reputació que això pugui tenir a llarg termini en un sector que ja és molt desigualitari de per si [1].

Per posar l'anterior afirmació en context, cal tenir present que la

comunitat científica és un sistema social molt estratificat, on impera allò que en sociologia es coneix com a l'efecte Mateu o, en qüestions de gènere, l'efecte Matilda. Els científics de renom reben més reconeixement que els poc coneguts, fins i tot per allò en què els segons tenen més mèrits i, en el cas de les investigadores, els seus descobriments solen ser atribuïts històricament a homes. Bàsicament, acaben rebent més aquells que més tenen ja d'inici, una conseqüència d'un sistema altament meritocràtic que originalment no tenia cap consideració cap a les desigualtats de base. Tot plegat són fets que ens haurien de fer reflexionar sobre les intencions i conseqüències dels discursos meritocràtics en l'àmbit educatiu.

En aquest sentit, el 2020 va ser un any en el qual mesures iniciades recentment per les diferents administracions, com demanar un pla d'igualtat a les institucions científiques, introduir la perspectiva de gènere a les convocatòries de projectes de recerca o tenir en compte els períodes de baixes per tenir cura de familiars a l'hora d'avaluar els currículums dels investigadors en segons quines convocatòries (no totes encara), han cobrat més sentit per a tots aquells que no acabaven de comprendre la necessitat d'introduir l'equitat en la ciència. Almanco s'ha visibilitzat molt més.

Ciència i ciutadania, el paper de la divulgació

Una vessant de la ciència que podríem dir que ha jugat un paper protagonista durant aquest temps de pandèmia ha estat la ciència ciutadana. Si bé és cert que la ciutadania no ha participat en primera persona de la recollida de dades d'infectats, hospitalitzats a planta o a cures intensives i morts per COVID-19, sí que han aparegut de forma espontània diversos perfils a xarxes socials que han fet una difusió i anàlisi de les dades publicades per les institucions públiques al marge de les realitzades pels mitjans de comunicació tradicionals. Alguns d'aquests perfils han assolit fins i tot un cert nivell de notorietat i s'han establert com a referents a l'àmbit nacional: des d'àrbitres de futbol a apassionats del pàdel i l'estadística en general.

Aquest espai no l'ha ocupat a les Illes Balears un ciutadà de fora de l'àmbit científic, sinó el matemàtic de la UIB Daniel Ruiz Aguilera, amb prou notorietat i rellevància perquè li sigui concedit un premi del Turisme de les Illes Balears 2021 a la divulgació del coneixement i la recerca en època de la pandèmia generada per la COVID-19. Un fet que indica que, en certa manera, la ciutadania no científica de les Illes

Balears no s'ha animat de forma activa en aquest moviment, però sí que n'ha estat consumidora, com demostra l'èxit de la seva tasca.

Tot plegat va suposar un canvi de model en el consum de les dades i la informació científica d'experts que han passat a comunicar directament a través de les xarxes socials. L'administració autonòmica, possiblement empesa per aquestes iniciatives que han fet veure la voluntat de la ciutadania de tenir accés a una informació no filtrada, va realitzar una feina encomiable i va acabar engegant un visor de dades bastant complet on es podien consultar totes les dades relacionades amb la pandèmia a les Illes Balears [2]. El moviment de ciència ciutadana també va desembocar durant el 2021 en la participació en la presa de decisions de la ciutadania a l'Institut d'Investigació Sanitària de les Illes Balears (IdISBa), malgrat que l'estudi de la percepció social de la ciència i la tecnologia de la Fundación Española de Ciencia Y Tecnología (FECYT), amb dades del 2020, indica que els ciutadans i ciutadanes de les Illes Balears són dels menys interessats en opinar en la presa de decisions científiques.

Aquest moviment de comunicació i democratització científica es va estendre també a temes com el concepte d'immunitat de grup, l'efectivitat i eficàcia de les vacunes o les sensibilitats i especificitats dels diferents tests diagnòstics. En certa manera, qui més qui menys ha realitzat un curset accelerat d'epidemiologia i estadística. S'ha acostat la ciència i el coneixement científic a la societat, i tots i totes vàrem veure clarament el 2021 com la ciència ens va permetre sortir endavant molt abans del que podríem haver imaginat. O això volem pensar.

Altres aspectes de l'estudi indiquen que tenim un dels percentatges més baixos de població que pensa que els beneficis de la ciència i la tecnologia són majors que els seus perjudicis i, per altra banda, un dels més alts que opina que beneficis i perjudicis estan equilibrats. Aquest fet lliga amb l'escepticisme que mostrem els balears quan només un 51,5% opinam que la ciència pot ser útil per fer front a les malalties i epidèmies. Tot això en ple 2020. Només som superats en escepticisme pels canaris. I en la mateixa línia va el fet que siguem dels que més d'acord estam en el fet que el canvi climàtic és un problema greu, però som uns dels que menys creuen que la innovació tecnològica el pot mitigar.

La ciència és la nova cultura. Tenim civilització i progrés perquè

podem adaptar el món i la societat gràcies a ella. També amb les seves paradoxes, és clar: sense ciència no tendríem escalfament global, però tampoc el podríem ni controlar ni reduir. Sobta en aquest sentit l'escepticisme o pessimisme ciutadà, com també la manca de percepció d'uns beneficis superiors als perjudicis. Hom podria pensar que el problema és que perquè la ciència sigui una cultura plena ha de ser més democràtica, s'ha de posar a l'abast de tothom i esdevenir una forma de viure i adaptar-nos a l'entorn. I una de les millors eines per aconseguir-ho probablement és la divulgació en l'àmbit de l'educació formal i informal, present des de la infància i fomentant les vocacions científiques, comptant amb una població més formada que alhora demandi informació de qualitat.

Segons l'esmentat estudi de la FECYT, els ciutadans i ciutadanes de les Illes Balears són més participatius que la mitjana de l'estat en activitats divulgatives, com una setmana de la ciència (un 11,1% dels enquestats declara haver-hi participat, respecte del 10,2% de la mitjana estatal). Per tant, ja hem vist anteriorment com hi ha una manca d'iniciativa de voler jugar un paper protagonista, probablement per manca de tradició, però sí que som consumidors de divulgació.

Històricament, l'interès dels balears en ciència i tecnologia va disminuir significativament el 2008 respecte del 2006 i el 2016 respecte del 2014. Presentant una tendència a la baixa durant els governs del Partit Popular (dades disponibles des del 2004) que culminen amb l'inici de governs progressistes, on es registren increments significatius (2010 respecte del 2008 i 2018 del respecte 2016). El descens progressiu durant la legislatura 2011-2015 podria ser atribuïble a l'eliminació de la Fira de la Ciència de les Illes Balears l'any 2012. Va ressorgir a la ciutat d'Inca l'any 2016 i, abans, el 2014, es va impulsar la iniciativa Ciència per a Tothom, que no va rebre el suport autonòmic fins el 2015. Es va estendre a Menorca el 2019 i a Eivissa el 2020.

El 2020, l'interès per la ciència i la tecnologia a les Balears va minvar respecte del 2018 i, malgrat que no és estadísticament significatiu, el podríem atribuir a l'aclaparadora presència mediàtica que va tenir la pandèmia i els temes relacionats amb la salut, però també a la impossibilitat de dur a terme activitats divulgatives de forma presencial. Malgrat que es tracta d'una simple hipòtesi, són dades que podrien reforçar la necessitat d'acostar la ciència a la ciutadania

en forma d'activitats divulgatives i segurament tornar al format de Fira de la Ciència, on l'alumnat dels centres educatius sí que tenia un paper protagonista per incentivar la implicació de la ciutadania.

El 2020 es varen engegar també iniciatives com la Unitat de Cultura Científica i de la Innovació (UCCI) a la Universitat de les Illes Balears, una institució que, a diferència d'altres centres de recerca de les Balears, encara no comptava amb aquest element al seu organigrama. La mateixa UCCI ha iniciat la seva activitat divulgadora amb, entre d'altres, un concurs de divulgació per estimular l'interès del personal docent i investigador, i també dels estudiants de la institució, en tasques de divulgació, sent aquesta una eina estratègica de la societat del coneixement.

Dit això, un aspecte en el qual també destaca la nostra comunitat és que som els que més d'acord estam amb l'afirmació següent: “els coneixements científics són la millor base per elaborar lleis i regulacions”. I això obre un debat extraordinàriament interessant, que és el paper de la ciència en la presa de decisions polítiques.

Ciència i política

La ciència pot informar en l'elaboració d'una política pública, però no pot dictaminar quins pesos atorgar a les decisions polítiques i morals que han de prendre els legisladors i governants. No hi ha cap dubte que ha d'existir una comprensió de la ciència que hi ha al darrere d'un repte per a la humanitat, com és una pandèmia o el canvi climàtic, però no es pot adoptar la ciència com a imperatiu categòric. Primerament perquè, com es va veure al llarg del 2020, la ciència és sempre incompleta i sotmesa a un canvi continu. No és una veritat absoluta (i menys encara les ciències mèdiques). Hem viscut la creació de nou coneixement en viu i en directe, la qual cosa ha suposat veure la manera com científics anaven canviant de criteri a mesura que augmentava el coneixement. Això va suposar que, durant la pandèmia, veiéssim exemples de bona ciència, però també actuacions empobridores i oportunistes on, en gran mesura per culpa de la velocitat que va adquirir tot plegat, va mancar un procés bàsic del mètode científic que és la revisió per parells: l'acceptació per part de la comunitat científica d'allò que es pretenia fer públic abans que fos públic. El 2020 vàrem veure articles arribar a l'opinió pública sense que aquests haguessin passat un control de qualitat, com també l'aparició d'alguns professionals als mitjans de comunicació que han

deixat de banda el rigor per participar en el negoci de l'espectacle. Amb aquests fonaments, a vegades és difícil seguir els consells de segons què que s'ha fet passar per ciència.

Per sort hi ha moltes ocasions on la ciència sí que és clara. I en aquests casos és important tenir clar que la presa de decisions no és un procés científic en si mateix. Governar és escollir, les decisions són polítiques en la seva naturalesa i les responsabilitats recauen en els líders que escullen. Llavors, quin paper pot jugar la ciència? Quina és aquesta "base" que pot aportar per elaborar lleis i regulacions?

La ciència pot jugar un paper en una presa de decisions ètica. De la mateixa manera que un metge informa dels efectes secundaris o riscos d'un tractament, la ciència pot ajudar a informar i comunicar les contrapartides que representa cada política, per exemple en termes de bioètica o salut pública. En el context de la COVID-19 s'ha argumentat que, possiblement, el principal exemple públic de contrapartides, el debat entre salut i economia, és una falsa dicotomia, i que hi ha un clar consens científic en les maneres de minimitzar tant els costos econòmics com els costos en termes de salut. Emperò, això no canvia el fet que informar sobre les diferents contrapartides que poden implicar les diferents polítiques representa una part fonamental d'allò que pot aportar la ciència a la presa de decisions. Per exemple, per evitar un creixement de les desigualtats.

Seguint l'analogia mèdica, si s'identifica un col·lectiu que pateix desproporcionadament una sèrie d'efectes secundaris, com per exemple una al·lèrgia a segons quins medicaments, el metge pot trobar tractaments que s'ajustin millor a aquells grups. Adoptar aquest enfocament és una manera de basar-se en la ciència que resulta empoderadora i transparent.

En el cas del canvi climàtic, la necessitat de posar fre a les emissions de carboni és un exemple molt clar d'un consens científic claríssim i una prioritat global. Així i tot, hi ha una sèrie de conseqüències negatives com poden ser la pèrdua de llocs de feina per canvis a la natura de l'economia que afectin desproporcionadament aquells que no tenen recursos o elevats nivells de formació (a mesura que sectors com el turisme, l'agricultura o les indústries extractives s'adaptin a les fites d'emissions marcades), o els costos energètics necessaris associats amb l'increment del nivell de vida que els governs cerquen en els conciutadans que es troben en una situació més desfavorida.

Entendre, comunicar i millorar aquests efectes secundaris és una part crítica de qualsevol política.

Durant el 2020 vàrem viure un esdevenir continu de presa de decisions en gran part encertades, especialment a la vista dels resultats. El Govern de les Illes Balears va comptar amb experts assessors amb suficient formació científica per poder distingir la ciència que ha passat un control de qualitat de la que no. Però, tot i això, totes les decisions varen tenir, tenen i tendran contrapartides. Hem vist que tenim un problema de salut mental creixent que estam adreçant. Sabem que les contrapartides són més cruels per a aquells que menys recursos tenen, creant un problema de desigualtat. Les llars amb menys ingressos són les que tengueren menys capacitat d'implementar mesures com la distància social, així com són les que més problemes tengueren per fer feina o estudiar a distància. I els governs, davant d'aquestes evidències de contrapartides corroborades científicament, poden actuar sabent que les seves actuacions seran eficients en termes de cost, com també altament desitjables. L'exemple més clar que hem tengut a les Illes Balears en aquest sentit l'hem viscut en el món de l'educació.

El cas de l'educació: una decisió política

El sector educatiu ha estat paradigmàtic a les Illes Balears, com també al conjunt del país, per tractar-se d'un risc assumit políticament en la presa de decisions. Així com el final del curs 2019/2020 es va haver de realitzar a distància amb el confinament més estricte, el curs 2020/2021 va engegar amb la màxima presencialitat que la situació va permetre. Ràpidament es va observar que no només calia pal·liar les desigualtats entregant 1.000 targetes de prepagament entre totes aquelles famílies vulnerables que no disposaven d'ajuts de menjador o, en matèria digital, amb actuacions com varen ser donar més de 7.000 ordinadors a alumnes vulnerables, haver fet formació en línia per a més de 5.000 docents i tenir 4.523 aules digitals; sinó que, malgrat que la pandèmia va introduir elements enriquidors per a la metodologia docent, la docència no pot prescindir de la presencialitat si realment volem arribar a qui té menys recursos per sortir endavant. Es varen fer programes de reforç educatiu i ampliat el nombre de docents (un nombre que ja s'havia incrementat significativament en els sis anys anteriors per compensar les retallades que havia patit el sector amb anterioritat) per evitar que les conseqüències del confinament perduressin en el

temps i anessin a més.

I ha estat paradigmàtic perquè aquesta no és la política que es va seguir arreu del món, més aviat al contrari. Les aules varen estar tancades de forma generalitzada durant diversos períodes del curs 2020/2021 a Bèlgica, Holanda, Irlanda, Àustria, Alemanya, el Regne Unit, Portugal, Hongria, Dinamarca, França... Tot això només a Europa. I la ciència és la mateixa arreu. La política, però, va ser diferent.

Des del punt de vista polític s'ha avaluat que les contrapartides que implicava enviar l'alumnat a casa no eren assumibles. Un fet que podem també extreure del mateix estudi de la FECYT, on els ciutadans i ciutadanes de les Illes Balears són dels que amb menys capacitats se senten per aprofitar les oportunitats de les noves tecnologies. El repte formatiu que tenim al davant és importantíssim, i no posar les màximes facilitats educatives a qui més ho necessita hauria estat disparar-se al peu. Per tal de minimitzar els efectes que aquesta decisió política pogués tenir sobre l'evolució de la pandèmia a les illes, es van establir uns protocols estrictes per tal de garantir la màxima seguretat. La decisió, ben segur, no va ser fàcil, ja que va trobar l'oposició de diversos sectors, tant mèdics com polítics. Alguns discursos fins i tot van fregar la irresponsabilitat posant la por al cos de les famílies. Però es van posar en marxa mesures pioneres que contrasten amb la inacció d'altres comunitats, com la instal·lació de filtres HEPA per garantir la qualitat de l'aire i eliminar la presència del virus en el cas que la ventilació no fos suficient. Aquestes mesures, en el seu moment, suposaren un posicionament clar en el debat científic sobre si el virus es transmetia per l'aire a distàncies de més de dos metres mitjançant la seva acumulació a l'ambient si la ventilació no era suficient. I possibiliten també estudis relacionats amb el rendiment i benestar de l'alumnat quan la qualitat de l'aire està garantida, un fet sobre el qual ja hi ha algunes evidències publicades. [3]

Tota la pandèmia en conjunt ha suposat un vertader test d'estrès per al sistema educatiu, que si ha superat amb èxit aquest procés en gran part ha estat per la gran implicació de professionals i famílies, com també per tot el camí recorregut en les dues darreres legislatures. Les famílies han après a valorar encara més la tasca de mestres i professorat i ha quedat molt clara la necessitat d'uns serveis públics forts, com també el dret a la conciliació, que va desembocar en el

primer Pla de Conciliació de les Illes Balears el 2021.

El llegat

De la mateixa manera que ha succeït històricament en epidèmies o pandèmies anteriors a les Illes Balears [4], les decisions polítiques s'han pres basant-se en el coneixement científic disponible, però no han estat lliures de l'inherent component polític i moral que implica prendre decisions. Així com l'any 1820 els liberals van retornar al poder a Espanya i no van ser partidaris d'aplicar cordons sanitaris i es van centrar més en mesures d'higiene, fet que possiblement va desembocar en el retorn de la pesta negra a Mallorca [4], en aquesta ocasió s'han pres decisions relacionades amb intentar mitigar les contrapartides als més desfavorits que també tenen un marcat component polític.

I de la mateixa manera que totes les problemàtiques epidemiològiques i de salut pública viscudes anteriorment ens han conduït a una major capacitat de la hisenda pública i de la mateixa ciutadania per afrontar les actuacions sanitàries, com també la difusió de valors de caràcter racional i científic, la pandèmia actual també instaurarà o accelerarà canvis en la societat actual. El primer és l'acceleració del procés de digitalització de la societat, que posa en relleu una sèrie de canvis necessaris en els continguts del sistema educatiu com també una forta intensificació dels processos de formació al llarg de tota la vida i per a tota la ciutadania. El segon és que la relació entre ciència i societat molt probablement passi a ser molt més estreta del que ha estat fins ara.

Tant a l'àmbit de la divulgació, presència als mitjans de comunicació i xarxes socials, on vàrem canviar pandèmies per volcans i prest parlarem molt de climatologia, com de la relació entre ciència i política. La implicació de la ciutadania en la ciència haurà de ser major, entre tots haurem de contribuir a la seva democratització i apostar clarament per ella des dels governs. La ciència que es fa a les universitats i centres de recerca ha d'arribar a les llars, perquè allò que no es coneix no existeix. I la introducció d'òrgans d'assessorament científic, tant al poder executiu com al legislatiu, sembla una evolució natural de tot el procés que hem viscut durant el 2020. Tot plegat per millorar el coneixement científic i la manera com el fem útil al debat públic i l'elaboració, implementació i avaluació de lleis de polítiques públiques amb una relació directa amb les

comunitats científica i educativa, com també els mitjans de comunicació. Un fet essencial per al progrés social i la qualitat de la nostra democràcia.

Anotacions

[1] Nielsen, Mathias Wullum, and Jens Peter Andersen. "Global citation inequality is on the rise." *Proceedings of the National Academy of Sciences* 118.7 (2021). DOI: [10.1073/pnas.2012208118](https://doi.org/10.1073/pnas.2012208118)

[2] https://www.caib.es/sites/covid-19/ca/visor_covid-19_illes_balears/ (darrer accés 29 de Setembre del 2021)

[3] Kristopher B. Karnauskas, Shelly L. Miller, Anna C. Schapiro. Fossil fuel combustion is driving indoor CO2 toward levels harmful to human cognition. *GeoHealth*, 2020; DOI: [10.1029/2019GH000237](https://doi.org/10.1029/2019GH000237)

[4] Pujadas-Mora, Joana Maria i Salas-Vives, Pere. "Les epidèmies a les Illes Balears (1800-2020). *Quaderns d'història contemporània de les Balears* 83. Edicions Documenta Balear. (2021).

AVANÇAM! LA TRANSICIÓ ENERGÈTICA ÉS UNA REALITAT

Pilar Carbonero Sánchez

Secretària d'Emergència Climàtica i Medi Rural del PSIB-PSOE i diputada del Grup Parlamentari Socialista al Parlament de les Illes Balears

Un dia qualsevol ens aixecam, consumim aigua, energia, ens vestim, ens desplaçam a la feina, a l'escola, menjam... Sense adonar-nos, tota la nostra activitat depèn de béns i materials que procedeixen dels ecosistemes que ens envolten. La pressió de la nostra activitat va en augment i cada vegada es debilita més la capacitat de la natura de poder proveir-nos d'aire net, aigua, aliments i altres recursos imprescindibles per a la vida.

Estam advertits, des de fa temps, de les vulnerabilitats del nostre model social i econòmic. No podem seguir donant l'esquena a la realitat que ens envolta. El nostre mode de viure està immers en un món sistèmic i interconnectat i, per tant, hem de ser conscients que les nostres accions tenen importants conseqüències sobre el medi ambient. Els efectes que provoca la nostra activitat sobre l'entorn no són precisament positives. Reconèixer aquest fet ens ha de dur, obligatòriament, a actuar en conseqüència. La indiferència o el negacionisme no són opcions vàlides per garantir un futur saludable.

Hem d'actuar? Sí! Però, què vol dir actuar? Vol dir canviar, transformar el nostre model i invertir les dinàmiques establertes. Mai no ha estat fàcil fer canvis profunds en sistemes complexos com els que hem construït. No és fàcil ni, per descomptat, es pot fer d'un dia per a l'altre. Però estem avançant. Ja fa temps que sabem quin camí seguir per reduir les emissions d'efecte hivernacle. Abans de la pandèmia de la COVID-19, Europa ja havia acordat quin model de producció energètica volia i de quina manera s'havia d'abordar la seva transformació en les dècades vinents. Amb aquestes premisses es va signar el Nou Pacte Verd Europeu, hereu de l'Acord de París de 2015, per lluitar contra el canvi climàtic, la degradació del medi ambient i transitar cap a un creixement econòmic dissociat de l'ús extrem de recursos. Però, just després va venir la pandèmia de la COVID-19 -la qual, alhora, no la podem dissociar de la pèrdua de biodiversitat provocada pel canvi climàtic- i, posteriorment, la invasió de Putin sobre Ucraïna, un desastre humanitari que mai no hauríem imaginat tenir tan a la vora.

L'impacte social i econòmic que ha generat la guerra a Ucraïna ha provocat un augment importantíssim dels preus dels materials energètics, entre d'altres. Estem vivint una època de grans incerteses perquè tot es mou. Realment, avançam. Hem escollit el camí correcte, hem de deixar de dependre de les fonts d'energia clàssiques, seguir la planificació definida i actuar amb determinació.

Des del PSIB-PSOE tenim clar el repte que significa parlar de transició energètica, lligada també a l'econòmica i social. Sabem que es requereix una planificació prèvia, d'establir uns objectius clars i definits i, també, que fa falta un esforç per part de tots i totes. Som conscients de l'emergència climàtica i estam compromesos amb la lluita per pal·liar, en la mesura del possible, els seus efectes. Ho demostren els fets: a les Illes Balears, amb el Govern de pacte progressista, liderat per la presidenta Francina Armengol, ja vam establir un marc normatiu clau amb la Llei de Canvi Climàtic, aprovada el 2019. Una vegada acordat aquest marc legal i planificats els objectius principals, hem de passar a les accions concretes per contenir els efectes del canvi climàtic. I en aquesta línia, seguim avançant.

Posaré un exemple: una de les darreres accions més importants que s'han presentat és el Pla d'Inversions en Transició Energètica, dotat amb 233 milions d'euros provinents de fons europeus. Un pla impulsat per la ministra de Transició Ecològica, Teresa Ribera, i que inclou diverses accions concretes per donar suport a projectes innovadors que diversifiquin el model productiu i creïn llocs de feina estables i de qualitat.

També inclou l'obertura d'oficines de dinamització per a la transició energètica per acompanyar la ciutadania, les empreses i les administracions en l'absorció dels ajuts, assegurar que la transició energètica sigui socialment justa i també per treballar en la conscienciació de la població. Una altra línia d'actuació se centra en el foment de la instal·lació de punts de recàrrega per a vehicles elèctrics alimentats amb energia solar, impuls de la mobilitat sostenible i potenciar zones de baixes emissions. També estan incloses altres línies, no menys importants, com la descarbonització de la mar i inversions en infraestructures del cicle de l'aigua.

A més, a més, aquest pla està elaborat des de la col·laboració i el respecte institucional entre el Govern de l'Estat, el Govern de les Illes Balears, els consells insulars i els ajuntaments, i implicarà assolir el 30% de producció d'energies netes a les illes en un període de quatre anys.

També cal remarcar que a les Illes ja som pioners en producció d'energia neta, gràcies a la primera planta industrial d'hidrogen verd d'Espanya, ubicada a Lloseta. Amb la seva posada en marxa veurem

com les Illes Balears es convertiran en el territori pioner en la producció de combustible net per a ús del transport públic col·lectiu i per a la producció d'energia elèctrica.

Així, amb el desenvolupament d'aquestes línies d'acció, abordam gran part de la demanda final energètica de les Illes Balears, que està composta en una quarta part per electricitat i tres terceres parts per combustibles fòssils en transports i mobilitat, bàsicament. En conseqüència, si actuam sobre transport i generació d'energia elèctrica, estarem actuant sobre el 80% de les emissions de gasos d'efecte hivernacle. Avançam!

No podem obviar que estem davant una oportunitat històrica; coneixem la tecnologia i disposam dels recursos per implantar-la. Tenim la planificació necessària perquè la transició es faci d'una forma socialment justa, mediambientalment responsable i que ajudi a diversificar el model productiu de la nostra comunitat. Així, el sector energètic es converteix en un element clau per realitzar la diversificació econòmica per als pròxims anys. Amb les accions previstes, es pretén arribar a tota la població, a les famílies, als sectors productius i a l'administració. L'objectiu final és convertir Balears en l'avantguarda de la transició energètica; ja hem començat a transitar cap a un model d'energia més neta i ara cercam l'autosuficiència i abaixar la factura de la llum en aquest context internacional tan complicat.

I, com deia abans, hem pogut arribar a aquest punt perquè hem fet els deures. Però no podem oblidar que aquestes línies d'acció estan incloses en el Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència per a la distribució dels fons europeus *Next Generation*. I tampoc no vull deixar de recordar les crítiques i el menyspreu cap al Govern de l'Estat que es van llençar des dels grups de l'oposició -liderats pel Partit Popular-, atrinxerats com sempre en el seu estil insultant i gens col·laboratiu. Però bé, salvant l'enrenou que interessa a alguns per desprestigiar el Govern en particular i la política en general, el Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència va ser presentat pel president Sánchez davant Europa, i suposa la planificació de l'impuls més important de la història recent del nostre país. Un pla que detalla les inversions i reformes necessàries i que mobilitza 70.000 milions d'euros de transferències del mecanisme de Recuperació i Resiliència, incorporant 27.000 milions d'euros al pressupost de 2022. Al qual, per cert, el PP no va donar suport.

Aquest pla determina la ruta per a la modernització de l'economia espanyola, la recuperació del creixement econòmic i la creació d'ocupació, i també marca el camí a seguir per preparar-nos per fer front als reptes de futur, que no són pocs. A Balears, els fons de recuperació acabaran de donar l'empenta necessària per apropar-nos a les xifres de renovables i eficiència del territori peninsular, i multiplicarà per deu les inversions que s'han realitzat fins aleshores. Depèn ara del Govern del PP no perdre recursos compromesos i liderar la transició energètica; depèn de la bona gestió, perquè els recursos hi són. Ara és el moment, no es pot esperar més perquè estem davant el repte més important de la humanitat. Acceptar que estem en emergència climàtica no és ser apocalíptics, és ser simplement realistes.

Som realistes. De fet, el canvi climàtic té un consens científic no mai vist fins ara. De fet, podríem dir que acceptar el fenomen del canvi climàtic no és una opció política, sinó científica. Però no és així, malauradament. Des del moment que hi ha partits polítics i, fins i tot, governs que neguen aquesta evidència científica, es torna en una opció política. Nosaltres ho tenim clar: estem en emergència climàtica i actuam. Des del PSIB-PSOE apostam per la transformació energètica com a alternativa sostenible. Avançam de la mà de la ciència i la innovació i volem caminar cap a un nou model social i econòmic que tengui en compte la capacitat portadora dels ecosistemes.

Podríem considerar que vivim bé sense tenir en compte el medi ambient, però si el nostre entorn no és saludable, és segur que no viurem bé. No podem seguir vivint sense cuidar el bé comú més important que tenim: la salut del planeta. Per tant, el progrés està en aconseguir tenir els ecosistemes vius i saludables i recuperar el nostre vincle amb la natura de manera cooperada amb les entitats i associacions que treballen en favor del medi ambient. Si la salut del nostre entorn té com a indicador la biodiversitat, la biodiversitat de la nostra estructura social la representen les entitats i organitzacions i, per sort, a Balears tenim un teixit associatiu importantíssim.

Hem de liderar el canvi i fer front al desafiament del negacionisme. Les opcions polítiques negacionistes s'han adonat que el canvi climàtic també és política i han aconseguit que un fenomen amb evidència i consens científic s'hagi convertit en el centre d'un debat polític simplista i demagog. La sensibilització i la informació veraç ens

ajudaran a seguir avançant i evitar que sectors de la societat es deixin persuadir per teories pseudocientífiques que, posades al mateix nivell que les científiques, han creat una polèmica política que pot posar en perill el futur i benestar del nostre planeta.

Els darrers informes del Panell Intergovernamental per al Canvi Climàtic (IPCC) ja ho diuen: l'escalfament global actual és d'origen antropogènic, és a dir, que el provoca principalment l'activitat humana. Per tant, ens pertoca a nosaltres, a les nostres generacions, actuar i transformar. Transformar des d'una perspectiva social, creant oportunitats per les persones, creant ocupació de millor qualitat i reduint les desigualtats sota un imperatiu comunitari de respecte mutu i de respecte cap al nostre entorn. Tots són part del nostre entorn i tots junts avançam.

ATURAR I REPENSAR

Antonio J. Sanz Igual

**Diputat per Formentera al Parlament de les Illes Balears
en la X Legislatura (2019-2023)**

D'un temps ençà estam sentint parlar molt de circularitat, creixement sostenible, decreixement, sostenibilitat... Conceptes que, de tant emprar-los, un pot imaginar que tothom té clar què signifiquen. Però... realment és així?

Com diu el títol d'aquest article, aturem un moment. Estem veient com les xifres de temperatura del darrer mes de maig han estat 2,1° per sobre de la mitjana. Veiem també com els moviments “negacionistes” (i ho diré en terme general, perquè són negacionistes de les vacunes, del canvi climàtic, dels drets de les dones, dels drets del col·lectiu LGTBI... i normalment són els mateixos) cada vegada són de més intensitat.

D'altra banda, veiem com la quantitat de persones que arriba a les nostres illes, i en especial a Formentera, és cada vegada més gran. En aquest sentit, el febrer de 2019 es va aprovar la Llei 7/2019, de 8 de febrer, per a la Sostenibilitat Mediambiental i Econòmica de l'illa de Formentera, que establí el marc legal per a la limitació d'entrada de vehicles. I aquesta limitació ara es troba en debat per a la resta d'illes, ja que el nostre motor econòmic és el turisme, però hem de caminar i fer l'evolució a un turisme menys massificat i de més qualitat.

Així mateix, veiem també com la riquesa que hauria de deixar aquest increment dels visitants no arriba a tots els sectors de la població. La tan desitjada capil·laritat no és un fet, sinó un objectiu. De fet, especialment a Formentera no és només un objectiu, és una necessitat. Els territoris més petits i fràgils estan sofrint de manera més acusada els problemes de la saturació. El medi natural, els recursos propis, la saturació de les carreteres, la concentració al litoral... són alguns dels reptes que a Formentera i a la resta de les illes hem d'afrontar de manera ferma i decidida. Perquè no tot s'hi val. Més turistes no vol dir més riquesa per a tothom.

Però en plena crisi climàtica hi ha més reptes que hem de fer realitat. Tot i que alguns neguen el canvi climàtic, la immensa majoria d'experts, el panell IPCC, ja asseveren que “l'emergència climàtica és una realitat preocupant”, i que hem de reduir de manera immediata els gasos d'efecte hivernacle i l'impacte que tenen al nostre entorn. I la mesura més immediata és la transició energètica.

El 2019 també es van aprovar dues lleis necessàries per poder fer realitat aquest canvi. Unes lleis relatives a la transició energètica i a la

gestió dels residus dels nostres territoris. Començarem per la darrera.

La gestió dels residus és un treball sobre el qual, massa vegades, parlem en veu baixa. Cada procés humà genera residus. Uns residus que, si no són tractats, es converteixen -ja s'hi han convertit-, en un problema. Històricament, els residus s'han "amagat", s'han soterrat, perquè sembla que allò que no es veu, no existeix. Però les conseqüències perduren. Infiltracions al territori, zones que deixen de ser fèrtils pels vessaments, contaminació de terrenys o materials que no han de ser a la cadena tròfica, com els plàstics, i que han passat a formar-ne part de manera quasi permanent. I les conseqüències encara estem començant a notar-les.

La Llei 8/2019, de 18 de febrer, de Residus i Sòls Contaminats de les Illes Balears, va posar en primera pàgina la jerarquia del residu i la necessitat de reduir diverses pràctiques que s'havien assolit com a necessàries. En primer lloc, l'obligatorietat de reduir, reutilitzar, reciclar, valorar i, en darrer terme, eliminar. Que l'eliminació sense cap tipus de tractament sigui la darrera opció. Perquè si reduïm en primer terme, a la darrera fase d'aquesta jerarquia arribaran poques matèries. També, en aquesta línia, es prohibeix la utilització de productes d'un sol ús. Si podem reutilitzar i no deixar petjada en el nostre medi, per què no apostam per aquesta via?

Finalment, sistemes de reutilització com el Sistema de dipòsit, devolució i retorn d'envasos (SDDR) i la gestió de la matèria orgànica amb la cinquena fracció als contenidors -el contenidor marró-, faran possible la reducció en darrer terme. El sistema SDDR, que es troba en fase de prova pilot a l'illa de Formentera, serà el futur de la gestió dels residus, amb la garantia que ja s'està emprant a més d'una quarantena de països, amb taxes elevadíssimes de reutilització. I la fracció orgànica pot fer reduir la quantitat de residus que arriben als abocadors en un 60%. Amb la vessant energètica, que també se li pot extreure.

En aquesta línia energètica es concentra l'altra llei aprovada el 2019. La Llei 10/2019, de 22 de febrer, de Canvi Climàtic i Transició Energètica justament posa el focus en el canvi estructural important que també ha de fer la nostra societat. Avui dia, gairebé totes les accions que fem necessiten electricitat. I la penetració d'energies renovables a les Illes Balears no superava el 5% el 2019. Això vol dir que el 95% de l'energia que consumíem en aquell moment provenia de combustibles

fòssils. Combustibles amb una generació de gasos d'efecte hivernacle que estan afectant, com dèiem al principi, en una pujada de la temperatura, que també es trasllada a la mar.

A hores d'ara, un increment de l'escalfament de la mar d'1,5° suposaria un retrocés important de les praderies de posidònia, la planta que oxigena el nostre mar i fa que tingam les aigües que tenim. Un ecosistema propi, l'escalfament del qual no aconseguim aturar, pot fer perillar el nostre medi natural.

Totes aquestes mesures són especialment importants a la petita de les Pitiüses. Els estudis més recents sobre la pujada del nivell de la mar parlen d'un retrocés de la costa d'entre 10 metres i 30 metres terra endins, en els casos més conservadors. En el cas de Formentera, podria suposar que zones com les que hi ha al parc natural, les platges de Ses Illetes i de Llevant, quedassin submergides en un futur no tan llunyà.

Aquestes previsions científiques, tot i la negació de la qual la ultradreta fa bandera, són un greu perill per al territori de Formentera. Està a la nostra mà fer les passes necessàries perquè, en el futur, puguem gaudir del medi en les mateixes (o similars) condicions que es troba actualment. Però, si volem, hem de "fer". Perquè no només basta amb intencions, "el camí es fa caminant", com diuen. I caminar significa governar per a tots. Significa fer les modificacions legislatives necessàries, les polítiques socials adients, perquè el nostre medi continuï sent el mateix.

Una darrera passa en aquest camí ha estat la Llei 3/2022, de 15 de juny, de Mesures Urgents per a la Sostenibilitat i la Circularitat del Turisme de les Illes Balears, recentment aprovada. Una llei que no ha estat exempta de debat.

En primer lloc, perquè una de les mesures de més repercussió ha estat la moratòria de places turístiques, i sobre la qual han sorgit diverses veus crítiques. Una mesura que el que fa és donar l'oportunitat a cada territori, a cada consell insular, perquè pugui decidir si les places que encara no existeixen en el mercat turístic són necessàries. Créixer econòmicament no vol dir créixer en places turístiques. Si el camí, les passes que volem donar, són cap a un turisme de més qualitat, en un territori limitat, només pot passar per una aturada en el creixement i una revaloració de cadascuna de les

places que ja existeixen al mercat. S'ha parlat molt d'un "creixement sostenible". Què vol dir això? Que encara es volen més places. Ja hem exposat que tenim un increment de la temperatura del mar, provocat pel canvi climàtic. S'ha exposat, també, la saturació que existeix als nostres territoris protegits. Així mateix, sobre la necessitat de la reducció dels residus i del consum energètic. I tot i que façam pràctiques que puguin ajudar, si no aturam el creixement, seguirem en un punt molt semblant a l'actual.

En aquesta llei no podem obviar les vessants socials que es plantegen. D'una banda, la protecció dels drets dels treballadors del sector turístic, ja establerts a la nova llei turística, amb mesures com els llits elevables per a protegir les cambreres de pis. D'altra, la potenciació de l'economia circular, que s'emmarca en la mateixa línia que totes les lleis que s'han plantejat: reduir i aprofitar el que tenim. I, en el marc de l'economia circular, potenciar el sector primari de les nostres illes com a conservador de les tradicions, del paisatge i de la cultura gastronòmica, que per llei garanteix un mercat per a aquest tipus de productes.

Finalment, no voldria deixar de banda que totes les proteccions de la salut ambiental també han d'anar acompanyades de mesures de protecció de la salut general. Fer polítiques que potenciïn els serveis sanitaris públics perquè tots els ciutadans illencs, i també els visitants, puguin gaudir d'una sanitat de qualitat. Aquestes mesures només s'aconsegueixen invertint en salut. En personal sanitari, en centres sanitaris i en serveis. A Formentera podem estar contents de les darreres millores aconseguides, com la nova base del 061, l'establiment del servei de transport sanitari urgent per a tot l'any o la nova zona d'hemodiàlisi, entre altres. Perquè en sanitat, allò que importa és l'equitat en l'accés a l'assistència sanitària, i amb aquestes mesures, llargament demandades i ara assolides, aquest objectiu és ara més real que mai.

Per això, el que hem de fer tota la societat formenterera, eivissenca, menorquina i mallorquina és aturar un moment. Mirar quin és el futur que volem deixar als nostres fills. En quins centres sanitaris seran atesos. En quines platges podran gaudir d'un bany. Com es farà amb els residus que es generin a cadascun dels territoris. I una vegada tingam clar el futur que volem, repensar el camí que hem de fer. I cadascuna de les passes que donem faran aquest camí. El futur és ara, el canvi el podem fer i es troba al nostre abast.

